

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Spojenecké konference během 2. světové války

Michaela Mikešová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: Moderní dějiny

Diplomová práce

**SPOJENECKÉ KONFERENCE BĚHEM
2. SVĚTOVÉ VÁLKY**

Michaela Mikešová

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Děkuji PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky a vedení práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	VZNIK ALIANCE.....	7
3	TEHERÁNSKÁ KONFERENCE.....	14
	3.1 Domlouvání setkání Velké trojky.....	14
	3.2 Příjezd do Teheránu	17
	3.3 Jednání.....	20
	3.3.1 28. listopad 1943	22
	3.3.2 29. listopad 1943	24
	3.3.3 30. listopad 1943	28
	3.3.4 1. prosinec 1943	31
4	JALTSKÁ KONFERENCE	35
	4.1 Od Teheránu po Jaltu	35
	4.2 Konference na Maltě a příjezd do Jalty	38
	4.3 Jednání.....	41
	4.3.1 Německá otázka	42
	4.3.2 Polská otázka.....	45
	4.3.3 Vytvoření jugoslávské vlády	49
	4.3.4 Otázka vstupu Sovětského svazu do války proti Japonsku	50
	4.3.5 Organizace spojených národů.....	51
	4.3.6 Poslední den konference.....	53

5	POSTUPIMSKÁ KONFERENCE	55
5.1	Cesta k Postupimi	55
5.2	Jednání.....	60
5.2.1	Zřízení Rady ministrů zahraničních věcí.....	61
5.2.2	Německo.....	62
5.2.3	Polská vláda a jeho západní hranice.....	66
5.2.4	Rakousko	68
5.2.5	Černomořské úžiny.....	69
5.2.6	Vztah k bývalým spojencům Německa	70
5.2.7	Japonsko	71
5.2.8	Další otázky	74
5.2.9	Poslední dny konference.....	78
6	ZÁVĚR	79
7	BIBLIOGRAFIE	85
8	RESUMÉ	90
9	PŘÍLOHY.....	91

1 ÚVOD

Po skončení první světové války rozhodla o novém celosvětovém uspořádání Versailleská mírová konference, která vedla k uzavření smluv s poraženými státy a snažila se nastolit takový řád, který měl předejít jakýmkoliv budoucím konfliktům. Přesto v roce 1939 vypukla druhá světová válka, která uvrhla svět do válečného střetu, který nejenom znovu změnil uspořádání světa, ale i budoucí vývoj Evropy a mimoevropských zemí, jenž vyústil v začátek studené války mezi dvěma supervelmocemi – Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Na utváření nové celosvětové soustavy měly vliv nejen válečné akce na jednotlivých frontách mezi armádami zneprátelených zemí, ale také diplomatická jednání mezi předními členy protiněmecké aliance zastoupené prezidenty Spojených států amerických Franklinem Delanem Rooseveltem a Harrym S. Trumanem, britskými ministerskými předsedy Winstonem Leonardem Spencer-Churchillem a Clementem Attleem a sovětským vůdcem Josifem Vissarionovičem Stalinem. Vrcholem, který určil budoucí osud světa, se staly tripartitní konference za účasti výše zmíněných zástupců velmocí konaných v Teheránu, Jaltě a Postupimi, přičemž cílem této práce je analyzovat jejich činnost na zmíněných summitech a zhodnotit vliv, který měly na budoucí vývoj světa. V práci je také věnována pozornost vzniku aliance a bilaterálním setkáním či dalším konferencím válečného období.

Diplomová práce je členěna na čtyři kapitoly, které jsou řazeny v chronologickém sledu a které jsou pro větší přehlednost děleny do dalších tematických podkapitol. První se zaměřuje na vyvíjející se vztahy budoucích členů protinacistické koalice v letech 1939 až 1943. Jedná se o sblížování mezi Spojenými státy americkými a Velkou Británií prostřednictvím korespondence mezi prezidentem Rooseveltem a lordem admirality a později ministerským předsedou Churchillem, počáteční přátelský postoj Stalina k nacistickému Německu a dvě klíčové události z roku 1941, konkrétně napadení Sovětského svazu nacistickými vojsky v červnu a útok japonského císařství na Pearl Harbor v prosinci, které vedly ke zformování protinacistické koalice. Pozornost je zde věnována také setkání státníků či generálních štábů, například v srpnu 1941 v Placentia Bay, kde byla podepsána Atlantická charta, ve Washingtonu na přelomu let 1941 a 1942, kde byla signována Deklarace spojených národů, či v Casablance v lednu 1943, kde došlo k vyhlášení politiky bezpodmínečné kapitulace.

Následující tři kapitoly jsou stěžejní částí diplomové práce, neboť jsou věnovány trojstranným konferencím tak, jak po sobě následovaly. Druhý oddíl analyzuje konferenci v Teheránu, která se udála mezi 28. listopadem a 1. prosincem 1943, jehož první část reflektuje období před konáním tohoto třístranného summitu, přičemž sleduje složitost svolání a zvolení místa, kde mělo dojít k prvnímu tripartitnímu setkání. Rovněž jsou zde rozebrány dvě bilaterální setkání před Teheránem, první uspořádané v kanadském Quebecku v srpnu 1943, kde se hovořilo o Itálii, a druhé v Káhiře, kde se Roosevelt a Churchill setkali s čínským zástupcem. Další části této kapitoly se zabývají samotným příjezdem státníků s jejich delegacemi a problémem ubytování amerického prezidenta. Ústřední část pak tvoří vlastní plenární zasedání na konferenci, při kterých státníci řešili otázky týkající se Polska, zahájení operace Overlord, vstupu Sovětského svazu do války proti Japonsku nebo zachování sovětských hranic na základě Paktu o neútočení s Německem z roku 1939 a smlouvy s Finskem, včetně závěrečných usnesení. Dále jsou zde představeny i neoficiální setkání státníků a různé společenské události, například oslava Churchillových narozenin.

Třetí kapitola analyzuje druhou tripartitní konferenci v krymské Jaltě, která proběhla mezi 4. a 11. únorem 1945. Tento oddíl nejprve reflektuje významné události mezi Teheránem a Jaltou, tedy úspěšné vylovení v severní Francii v červnu 1944, konferenci v Quebecku v září 1944 či Churchillovu návštěvu Moskvy v říjnu 1944. Rovněž se zabývá i procesem domlouvání tripartitní schůzky a maltskou konferencí, která se uskutečnila těsně před jaltskou za přítomnosti britské a americké delegace. Hlavní část tohoto oddílu obsahuje projednávaná témata, jimiž se tři mocnosti zabývaly. Jedná se o vytyčení polských hranic na západě i východě země, ustanovení polské vlády, obsazení Německa po válce a jeho rozdělení, reparacích, vyhlášení války Japonsku Sovětským svazem, vytvoření jugoslávské vlády, poválečném uspořádání světa a vytvořením mezinárodní organizace.

Čtvrtý oddíl zkoumá poslední tripartitní konferenci v německé Postupimi, která se konala mezi 17. červencem a 2. srpnem 1945. Kapitola nejprve nastiňuje významné události, které se staly před tímto setkáním, tedy náhlé úmrtí Roosevelta v dubnu 1945 či kapitulaci Třetí říše. Rozebrány jsou i problémy Churchillovy vlády, které vedly k jeho demisi, ustanovení úřednického kabinetu a vyhlášení voleb na červenec 1945, které měly v průběhu konference za následek přerušení její činnosti kvůli zveřejnění

výsledků, jimiž došlo k nahrazení Churchilla Attleem. Další části této kapitoly se věnují komplikovanému sjednávání trojstranné schůzky, příjezdem státníků do zničeného Berlína a analyzováním hlavních témat na plenárních zasedáních, tedy Radou ministrů zahraničních věcí, Německem, polskou vládou a jeho západními hranicemi, Rakouskem, černomořskými úžinami, vztahem k bývalým spojencům Německa, Japonskem, urovnáním situace v Sýrii a Libanonu, upravením poměrů v Jugoslávii či vztahem ke Španělsku.

Zde je důležité zmínit, že se výše zmíněné kapitoly zabývající se konferencemi v Jaltě a Postupimi liší způsobem zpracování. Jelikož první tripartitní konference v Teheránu trvala pouze čtyři dny, byla zpracována synchronním přístupem, tedy události následují den po dni. Ale déletrvající Jalta a Postupim nemohly být stejným způsobem zpracovány. Proto byla majoritní část těchto konferencí analyzována na základě jednotlivých témat, zde projednaných.

Diplomová práce byla zpracovaná na základě vydaných pramenů, dostupné odborné literatury a studií. Problematice spojeneckých konferencí a diplomatických vztahů mezi Spojenými státy americkými, Velkou Británií a Sovětským svazem se především věnují autoři zahraničního původu a z tohoto důvodu byla ke zpracování práce využita jejich cizojazyčná díla, především v angličtině a němčině, nebo překlady jejich publikací. Rovněž byla použita díla autorů z východního bloku, s nimiž bylo nutné pracovat velmi opatrně kvůli jejich postoji vůči západním spojencům Sovětského svazu. Kvůli velkému množství publikací lze v některých z nich najít určité rozpory, přičemž v takových případech bylo nutné provést analýzu dostupné literatury a z jejího obsahu vyvodit správné informace.

V první řadě je třeba uvést rozsáhlé šestisvazkové dílo Winstona Churchilla *Druhá světová válka*, ve které líčí svou předválečnou a válečnou politickou kariéru až do svého pádu v červenci 1945, přičemž jeho publikace významně přispěly k pochopení jeho názorů a postojů. Vyzdvihnout zde musím knihu *Jak on to viděl* napsanou synem prezidenta F. D. Roosevelta Elliotem, ve které kromě jiného líčí „souboj“ mezi svým otcem a Churchillem na diplomatické úrovni a rovněž i otcovo působení na konferencích v Teheránu a Jaltě. Důležitým pramenem se stala *Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945* s předmluvou Andreje Andrejeviče Gromyky, která

obsahuje velké množství textů korespondence Stalina s Rooseveltem, Trumanem, Churchillem a Attleem uložené v sovětských archivech, přičemž tyto dokumenty osvětlují důležité aspekty vztahů mezi Sovětským svazem a západními velmocemi. Neocenitelným zdrojem informací byla pro práci publikace editora Šalva Parsadanoviče Sanakojeva nazvaná *Teherán – Jalta – Postupim. Sborník dokumentů*, která obsahuje jednotlivé zápisy z plenárních zasedání tří velmocí na konferencích. Dále bylo použito dílo *Jalta – Potsdam und die Dokumente zur Zerstörung Europas* editované Wigbertem Grabertem, které obsahuje nejen dokumenty vydané na konferencích v Jaltě a Postupimi.

Stěžejním dílem se pro diplomovou práci stala kniha *Spojenci* od Jonathana Fenbyho, jež reflektuje formování diplomatických vztahů mezi Spojenými státy americkými, Velkou Británií a Sovětským svazem od počátku války, včetně konferencí v Teheránu, Jaltě a Postupimi. Zajímavými příspěvky jsou dvě díla Valentina Michajloviče Berežkova, který byl sovětským diplomatem a na konferenci v Teheránu Stalinovým tlumočnickem, *Teherán 1943. Na konferencii Velkej trojky a v kuloárech* ve slovenském překladu a *Cesta k Postupimi*, přičemž jeho příspěvky jsou významné pro pochopení postojů a cílů Stalina, kterých se snažil dosáhnout na těchto jednáních.

Dalšími významnými publikacemi byly také cizojazyčné práce. Robin Edmonds ve svém díle *Die grossen Drei. Churchill, Roosevelt und Stalin in Frieden und Krieg* velmi zdařile analyzuje vznik a působení protinacistické aliance, přičemž pro práci byla přínosná především kapitola zabývající se teheránskou konferencí. William Louis Neumann dokumentuje ve své knize *After Victory. Churchill, Roosevelt, Stalin and the Making of the Peace* diplomatické vztahy Spojenců a jejich působení na konferencích. Dalšími důležitými anglickými publikacemi byly *Churchill, Roosevelt, Stalin. The War They Waged and the Peace They Sought* od Herberta Feise, která představuje vývoj vztahů mezi Velkou trojkou včetně jejich bilaterálních a tripartitních setkání, a *Meeting at Potsdam*, jejímž autorem je Charles L. Mee., sledující cíle Stalina, Trumana a Churchilla na konferenci v Postupimi a výsledná rozhodnutí, která v poválečném období přispěla ke vzniku studené války.

Německé publikace byly stěžejní především pro zodpovězení německé otázky řešené na konferenci v Postupimi. Jednou z nich byla kniha *Potsdam und die deutsche Frage* historika Ernsta Deuerleina zabývající se rozhodnutími Spojenců na výše

zmíněné konferenci a jejich vlivem na budoucí vývoj Německa. Druhou bylo dílo *Potsdam 1945. Besatzungsherrschaft und Neuaufbau um Vier-Zonen-Deutschland* německého historika Wolfganga Benze zabývající se Postupimskou konferencí a spojeneckou okupací Německa Velkou Británií, Spojenými státy americkými, Sovětským svazem a Francií.

Z přeložených knih byly zdařilé monografie *Jalta 1945 = Yalta = Jalta. Našeptávači a zrádci* Václava George Panochy, která obsahuje nejen přepisy z jednání Velké trojky, ale také záznamy ze zasedání tří ministrů zahraničních věcí na jaltské konferenci, *Oběti Jalty* Nikolaje Tolstého analyzující období po jaltské konferenci až po Postupim a *Akce Terminal* Viktora Nikolajeviče Vysockije, která ačkoliv přináší důležité poznatky z postupimské konference, musí se s ní pracovat velmi opatrně, neboť postoj jejího autora není zcela objektivní vůči Spojeným státům americkým a Velké Británii.

Pro práci byly rovněž užitečné některé biografie nejdůležitějších osobností působících na konferencích. Například o britském ministerském předsedovi Churchillovi byly přínosné knihy *Churchill* Sebastiana Haffnera, *Winston Churchill. Válečný cestovatel* Briana Laveryho či *Churchill* Brendy Ralph Lewis, o sovětském vůdci díla *J. V. Stalin. Ilustrovaný životopis* Nigela Blundella, „Obyčejný“ *Stalin* Waltera Kerra nebo *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy* Alana Bullocka a o americkém prezidentovi Rooseveltovi publikace *Franklin D. Roosevelt. Člověk a politik* Nikolaje Nikolajeviče Jakovleva. Opomenuta nesmí být ani kniha *Přátelství mocných. Franklin D. Roosevelt a Winston Churchill 1941–1945*, kterou napsal Keith Alldritt, v níž analyzuje přátelství a komplikovaný vztah na diplomatické úrovni obou vysoce postavených státníků.

V české historiografii se žádný autor nevěnuje přímo problematice spojeneckých konferencí během druhé světové války, přesto se v našem prostředí najdou i zdařilé publikace k dané problematice. Za velmi přínosnou lze považovat trilogii historika Jana Wannera *Spojené státy a evropská válka 1939–1945*, ve které sleduje americkou politiku ve zmíněném období, včetně účasti Roosevelta a Trumana na konferencích. Významnou prací je monografie Stanislava Budína *Operace Argonauti* zabývající se jaltskou konferencí. Stěžejními pracemi o postupimské konferenci jsou knihy Milana Šury *Konec Velké Trojky? Poslední měsíce americko-sovětského spolenectví* a Milana

Churáně *Postupim a Československo. Mýtus a skutečnost* věnující se problému odsunu Němců a jeho projednávání na této konferenci.

Přínosnými se pro diplomovou práci staly rovněž i studie, převážně zahraničního charakteru, které ve většině případů zkoumají jen vybraný aspekt týkající se spojeneckých konferencí během druhé světové války. Za zmínku stojí články Richarda Charlese Raacka *Stalin Fixes the Oder-Neisse Line* a *Stalin Plans His Post-War Germany*, Johna Farquharsona *Anglo-American Policy on German Reparations from Yalta to Potsdam* a *Großbritannien und die deutschen Reparationen nach dem Zweiten Weltkrieg*, Enriquee Moradiellose *The Potsdam Conference and the Spanish Problem* nebo Bartona J. Bernsteina *Roosevelt, Truman and the Atomic Bomb*.

2 VZNIK ALIANCE

Druhá světová válka začala napadením Polska německou armádou 1. září 1939.¹ Budoucí nejvýznamnější členové protiněmecké aliance – Spojené státy americké, Velká Británie a Sovětský svaz – se po vypuknutí války začali pomalu přibližovat k jejímu zformování v roce 1941. Po útoku na Polsko reagovala Velká Británie v čele s ministerským předsedou Nevillem Chamberlainem vyhlášením války Německu 3. září 1939. Téhož dne byl do britské vlády na post lorda admirality povolán Winston Leonard Spencer-Churchill.² Americkým prezidentem v této době byl Franklin Delano Roosevelt, který svou zemi distancoval od konfliktu.³ Protože se obával zatažení Spojených států amerických do války, nutně potřeboval podrobné informace o vývoji konfliktu v Evropě. Zaslal proto v září 1939 Churchillovi dopis, ve kterém mu navrhl navázání a udržování osobních kontaktů, s čímž Churchill souhlasil. Jejich korespondence se vyvíjela přátelským směrem a Roosevelt dokonce po třech měsících navrhl společné setkání, k němuž ovšem došlo až za 18 měsíců.⁴

Sovětský vůdce Josif Vissarionovič Stalin kráčel na začátku války jinou cestou, neboť spolupracoval s nacistickým Německem. V srpnu 1939 uzavřel s říšským vůdcem Adolfem Hitlerem Smlouvu o neútočení mezi Německem a Svazem sovětských socialistických republik neboli Pakt Molotov-Ribbentrop.⁵ Tento dokument byl v zásadě sovětským závazkem neutrality v průběhu německo-polské války. Výměnou za to Stalin získal od Hitlera příslib přátelství a neútočení. Součástí paktu byl i Tajný dodatečný protokol, který do budoucna zahrnul pobaltské státy a Besarábii do sovětské sféry vlivu a rozdělil Polsko na sovětskou a německou část.⁶ Poté, co Německo a Sovětský svaz napadly Polsko a společně ho porazily, byla 28. září 1939 podepsána Německo-sovětská smlouva o hranicích a přátelství, která stanovila novou hranici rozdělující Polsko mezi Třetí říši a Sovětský svaz.⁷

¹ JAKOVLEV, Nikolaj Nikolajevič, *Franklin D. Roosevelt. Člověk a politik*, Praha 1985, s. 300.

² HAFFNER, Sebastian, *Churchill*, Olomouc 1996, s. 90.

³ WANNER, Jan, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945. 1. díl. Pevnost Amerika*, Praha 2001, s. 65.

⁴ ALLDRITT, Keith, *Přátelství mocných. Franklin D. Roosevelt a Winston Churchill 1941–1945*, Praha 1997, s. 27–30.

⁵ MASER, Werner, *Porušení slova. Hitler, Stalin a druhá světová válka*, Ostrava 1996, s. 67.

⁶ LOUŽEK, Marek (ed.), *Fenomén Stalin. Náhoda, nebo nevyhnutelnost? Padesát let od měnové reformy*, Praha 2003, s. 97–99.

⁷ ROBERTS, Geoffrey, *Stalinovy války. Od světové války ke studené válce (1939–1953)*, Praha 2008, s. 67.

Po získání Polska začal Hitler připravovat plány na dobytí celé Evropy, přičemž jako první se chtěl vypořádat s Francií. Dne 10. května 1940 začala velká německá ofenzíva na západní frontě, jejímž cílem bylo dobytí francouzské země.⁸ Téhož dne došlo ke změně vlády ve Velké Británii. Dosavadní ministerský předseda Chamberlain podal demisi a byl nahrazen lordem admirality Churchillem.⁹ Nový ministerský předseda 13. května 1940 vystoupil v Dolní sněmovně a pronesl: „*Říkám této sněmovně totéž, co jsem řekl členům vlády, jediné, co mohu nabídnout, je krev, pot a slzy. Vítězství za každou cenu, vítězství navzdory všemu teroru, vítězství, ať jakkoliv dlouhá a tvrdá je cesta; neboť bez vítězství není přežití.*“¹⁰ Velká Británie byla v čele s Churchillem odhodlána bojovat až do konce, přestože od června 1940 do června 1941 byla v tomto souboji osamocena, protože Francie nevydržela nápor německých vojsk.¹¹ Dne 14. června padla Paříž a Francie byla 22. června 1940 nucena kapitulovat.¹²

Po poražení Francie inicioval Hitler plán na obsazení Britských ostrovů v létě 1940. Churchill věděl, že bez pomoci by Velká Británie nemusela odolat útoku, a proto o ni požádal Roosevelta. Argumentoval tím, že je sice ochoten bojovat sám, ale aby se jeho země udržela, potřebovala by získat kolem 50 nebo 60 torpédoborců.¹³ Churchillova žádost byla projednána na vládní úrovni již 13. srpna 1940, ale definitivně byla schválena americkým Kongresem až 4. září 1940.¹⁴ Přijetím vznikla takzvaná Dohoda o výměně amerických torpédoborců za britské základny v Karibském moři a v Kanadě. Smlouva byla tvořena dvěma hlavními body. První pojednával o tom, že Spojené státy americké získají prodejem torpédoborců pronájem základen v britských državách na New Foundlandu, Bermudách, Bahamách, Jamajce, St. Lucii, Trinidadu, Britské Guyaně a Antigie. V druhém se Velká Británie zavazovala, že v případě, kdy nebude moci udržet britské loďstvo v domácích vodách, nebude flotila ani potopena, ani vydána Hitlerovi, ale stáhne se do jiných částí Britského impéria, kde bude pokračovat v boji.¹⁵

⁸ HAFFNER, s. 97.

⁹ CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 1. díl. Bližící se bouře*, Praha 1992, s. 594–598.

¹⁰ ČERMÁK, Josef, *Winston Churchill. Nástin života*, Zlín 2000, s. 47.

¹¹ HAFFNER, s. 103

¹² CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 2. díl. Jejich nejskvělejší hodina*, Praha 1993, s. 134; ROBERTS, s. 84–85.

¹³ MASER, s. 210.

¹⁴ WANNER, *Pevnost Amerika*, s. 129.

¹⁵ JAKOVLEV, s. 329.

Zatímco Churchill úspěšně bránil svou zemi proti německým náletům, ve Spojených státech amerických se chystaly listopadové volby, které měly rozhodnout o tom, kdo povede zemi dále. Dosavadní prezident Roosevelt sice v lednu 1940 oznámil, že nebude potřetí kandidovat, ale své rozhodnutí změnil v červnu téhož roku.¹⁶ Jeho oponentem byl republikán Wendell Willkie, kterého porazil. Znovuzvolený prezident Roosevelt toužil i nadále pomáhat Velké Británii, a proto začal přemýšlet o programu pomoci, což byl začátek politiky půjčky a pronájmu.¹⁷ Svůj plán přednesl v Kongresu na konci roku 1940 a po dvouměsíční rozpravě byl 11. března 1941 přijat takzvaný Zákon o půjčce a pronájmu.¹⁸ Tento program umožnil pronajmout válečný materiál zemím, přičemž finanční krytí bylo řešeno půjčkou splatnou až po skončení války.¹⁹

O osudu druhé světové války a celého světa rozhodly dvě válečné akce z roku 1941. První z nich byl Hitlerův útok na Sovětský svaz, který plánoval od prosince 1940, kdy vydal směrnici pro operaci Barbarossa.²⁰ Přestože byl Stalin o plánovaném nacistickém vpádu informován z mnohých zdrojů i mimo sovětskou zpravodajskou službu, například samotným ministerským předsedou Churchillem, nevěnoval tomu velkou pozornost.²¹ Proto, když byla operace Barbarossa 22. června 1941 zahájena, byl Stalin útokem natolik zaskočen, že se po jedenáct dní nezmohl na odpověď a Rudá armáda jen ve zmatku ustupovala. Z letargie ho probralo až zjištění, že jeho spoluobčané často nekladou nacistům odpor, ale naopak je vítají jako osvoboditele.²²

Churchilla zpráva o útoku zastihla na jeho venkovském sídle v Chequers, kde se okamžitě rozhodl nabídnout Stalinovi pomoc, což vyjádřil ve večerním rozhlasovém vysílání BBC: *„Nikdo nebyl v posledních 25 letech tak důsledným odpůrcem komunismu jako já. Neodvolávám ani jediné slovo, které jsem v té souvislosti pronesl. Ale to vše bledne před divadlem, které nyní začíná. Minulost se všemi svými zločiny, omyly a tragédiemi ustupuje do pozadí.“*²³ Churchill byl v tomto okamžiku především pragmatický, neboť Sovětský svaz byl jediným efektivním protinacistickým spojencem.

¹⁶ JAKOVLEV, s. 322–323.

¹⁷ ALLDRITH, s. 32–33.

¹⁸ MASER, s. 252; JAKOVLEV, s. 348.

¹⁹ WANNER, *Pevnost Amerika*, s. 132.

²⁰ ROBERTS, s. 90.

²¹ TUCKER, Robert, *Stalin na vrcholu moci. Revoluce shora 1928–41*, Praha 2008, s. 679.

²² BLUNDELL, Nigel, *J. V. Stalin. Ilustrovaný životopis*, Praha 1998, s. 64–66.

²³ WANNER, *Pevnost Amerika*, s. 144.

Mezi Velkou Británií a Sovětským svazem se tak rozeběhla jednání, jejichž výsledkem byla Britsko-sovětská deklarace o spolupráci ve válce proti hitlerovskému Německu signovaná lidovým komisařem zahraničních věcí Vjačeslavem Michajlovičem Molotovem a americkým velvyslancem v Sovětském svazu Stafordem Crippsem 12. července 1941. Rovněž americký prezident Roosevelt vyjádřil podporu Stalinovi a téměř ihned se rozeběhly diskuze o rozsahu americké pomoci Sovětům.²⁴

V roce 1941 došlo rovněž k historicky prvnímu setkání Roosevelta s Churchillem, které bylo naplánované na srpen. Schůzka se uskutečnila v severoamerickém zálivu Placentia Bay, kam ministerský předseda připlul na bitevní lodi Prince of Wales a americký prezident na křižníku Augusta.²⁵ Oba státníci zde jednali o společné deklaraci zásad, která je známá jako Atlantická charta.²⁶ Spojené státy americké a Velká Británie se v ní zavázaly, že nebudou požadovat žádné zvětšení svého území či vlivu a nestrpí ani žádné územní změny, které by nebyly v souladu se svobodně vyjádřeným přáním obyvatel dotyčných oblastí. Za druhé přijaly právo všech národů na svobodnou volbu vládní formy, pod kterou chtějí žít. Dále měla být obnovena veškerá suverénní práva a vlastní samospráva národů, o které byly připraveny násilím. Poslední bod měl zajistit všem národům rovnoprávný přístup k surovinám a obchodní výměně. K tomuto dokumentu počátkem září 1941 připojil svůj podpis i Stalin.²⁷

Druhou klíčovou událostí roku 1941 byl prosincový útok japonského císařství na americkou základnu Pearl Harbor.²⁸ Druhého dne po napadení, tedy 8. prosince 1941, přednesl americký prezident Roosevelt projev v Kongresu, ve kterém požadoval vyhlášení války Japonsku, přičemž byla jeho žádost vyslyšena.²⁹ Několik dní po tomto útoku udělal Hitler z dlouhodobého hlediska osudovou chybu, neboť vyhlásil válku Spojeným státům americkým.³⁰ Takto byl Roosevelt zatažen Japonskem a Německem do celosvětového konfliktu a na konci roku 1941 byla zformována protiněmecká

²⁴ WANNER, *Pevnost Amerika*, s. 144–148.

²⁵ FENBY, Jonathan, *Spojenci*, Praha 2008, s. 46–47.

²⁶ CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 3. díl. Velká aliance*, Praha 1993, s. 429.

²⁷ WANNER, *Pevnost Amerika*, s. 155.

²⁸ GILBERT, Martin, *Churchillovo válečné vůdcovství. Neustále dotírejte, sekýrujte a kousejte*, Praha 2004, s. 54.

²⁹ JAKOVLEV, s. 390.

³⁰ GILBERT, *Churchillovo válečné vůdcovství*, s. 54.

koalice, jejímiž nejdůležitějšími členy byly Spojené státy americké, Sovětský svaz a Velká Británie a jejichž společným cílem bylo poražení sil Osy.³¹

Dva týdny po japonském útoku se Roosevelt a Churchill sešli s vojenskými štáby obou stran ve Washingtonu na konferenci označované krycím názvem Arcadia, která probíhala od 22. prosince 1941 do 14. ledna 1942.³² Vrcholem tohoto summitu bylo podepsání takzvané Deklarace Spojených národů. Signatáři se v ní zavazovali dodržovat principy Atlantické charty, využít všech svých možností v boji proti zemím Osy, se kterými byly ve válečném stavu, a k neuzavření separátního příměří či mírové dohody.³³ Po Rooseveltovi, Churchillovi a Stalinovi podepsalo tento dokument dalších třiatdvacet zemí.³⁴ Vojenské štáby obou zemí na konferenci formulovaly hlavní zásady americké a britské strategie, podle které mělo být použito několika metod k překonání německého odporu v roce 1942. Mezi ně patřily bombardovací nálety britského a amerického letectva, podpora ruské ofenzívy všemi prostředky, blokáda, podpora povstaleckého ducha v okupovaných zemích a organizování podvratné činnosti.³⁵

V roce 1942 se Spojenci věnovali plánování několika vojenských akcí. Nejdůležitější jednání probíhala ohledně vylodění v severní Africe a otevření druhé fronty. Vylodění ve Francii požadovali Sověti. S tímto návrhem byl Molotov na přelomu května a června 1942 vyslán nejprve za Churchillem a poté za Rooseveltem. Cílem obou jeho cest bylo přemluvit státníky k co nejdřívějšímu otevření druhé fronty, protože hrozilo zhroucení sovětských vojsk na východě. Oba státníci mu slíbili, že k němu dojde na konci roku 1942.³⁶

O vojenských operacích se dále jednalo v červnu a červenci 1942. Roosevelt s Churchillem se kvůli tomu sešli ve Washingtonu, kde se zabývali operací Torch, tedy zapojením amerických jednotek do tažení v severní Africe před vyloděním v Evropě.³⁷ V červenci usedly za jednací stůl i jejich generální štáby v Londýně, které souhlasily s tím, že se jako první uskuteční operace v severní Africe, přičemž vylodění ve Francii

³¹ HAFFNER, s. 122.

³² WANNER, Jan, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945. 2. díl. Amerika v boji*, Praha 2002, s. 9.

³³ FENBY, s. 84.

³⁴ ALLDRITH, s. 62.

³⁵ JAKOVLEV, s. 399.

³⁶ FENBY, s. 101–107.

³⁷ ALLDRITH, s. 67–71.

bylo odloženo na rok 1943.³⁸ Západní spojenci věděli, že Stalina tento výsledek jednání nepotěší, a proto se Churchill rozhodl, že ho sovětskému vůdci sdělí osobně. Do Moskvy ministerský předseda dorazil 12. srpna 1942 a oznámil Stalinovi, že druhá fronta nebude otevřena v roce 1942, a dále se mu snažil vysvětlit, že operace Torch bude přínosnější, neboť pak bude možné vést útok z jihu Francie.³⁹

Na podzim 1942 byly v plném proudu přípravy na vylodění v severní Africe, které bylo zahájeno 7. listopadu 1942.⁴⁰ Již 11. listopadu byla téměř bez boje obsazena Casablanca, do které byla ve dnech od 13. do 23. ledna 1943 svolána bilaterální britsko-americká konference Symbol.⁴¹ Na summitu rokovali nejen členové generálních štábů obou zemí, ale i Churchill a Roosevelt, kteří se zde setkali s francouzskými zástupci, generálem Charlesem de Gaullem a generálem Henrim Giraudem.⁴² Z vojenského hlediska se země dohodly na pokračování operací vedoucích k získání ostrova Sicílie, na vytrvalém politickém i vojenském nátlaku na Itálii, který by ji přinutil k ukončení své účasti ve válce, a na odložení otevření druhé fronty v západní Evropě až na rok 1944.⁴³ V závěru casablanské konference prohlásil prezident před tiskem, že se Spojenci zavázali k politice bezpodmínečné kapitulace.⁴⁴

Po summitu v Casablance se Churchill znovu setkal s Rooseveltem v květnu 1943 ve Washingtonu na konferenci s krycím názvem Trident. Bylo zde potvrzeno, že Itálie musí být rychle vyřazena z války, invaze na Sicílii se uskuteční v červenci a druhá fronta bude otevřena 1. května 1944.⁴⁵ Další schůze západních spojenců se uskutečnila po svržení italského diktátora Benita Mussoliniho v srpnu 1943 v kanadském Quebecu pod krycím názvem Quadrant.⁴⁶ Hlavní aktéři se dohodli na tom, že budou akcelarovat bombardování Německa americkým letectvem, v Pacifiku budou americké jednotky pokračovat v postupu, jednotky ze Sicílie se vylodí na jižním cípu Itálie a zároveň budou probíhat jednání s nově sestavenou italskou vládou, přičemž bude přijata pouze bezpodmínečná kapitulace. V otázce vylodění ve Francii bylo rozhodnuto, že se

³⁸ FENBY, s. 114–117.

³⁹ ROBERTS, s. 175–177.

⁴⁰ FENBY, s. 137.

⁴¹ WANNER, *Amerika v boji*, s. 19.

⁴² CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 4. díl. Karta se obrací*, Praha 1994, s. 676.

⁴³ WANNER, *Amerika v boji*, s. 22.

⁴⁴ ALLDRITH, s. 86.

⁴⁵ FENBY, s. 158–159.

⁴⁶ WANNER, *Amerika v boji*, s. 28.

uskuteční 1. května 1944 a krycím názvem této operace bude Overlord, přičemž Američané navrhli i současné vylodění na jihu Francie, které by podpořilo akci na severu a přinutilo rozdělit německé síly.⁴⁷

Od roku 1941 do roku 1943 bylo uspořádáno několik bilaterálních setkání mezi členy protiněmecké koalice, jichž se zúčastnili hlavní představitelé těchto zemí, generální štáby, ministři zahraničí či velvyslanci. Přesto tato setkání nebyla dostačující, protože bylo nutné, aby se Churchill, Roosevelt a Stalin setkali na třístranném summitu, na kterém by zkoordinovali svou činnost a naplánovali budoucnost celého světa. Proto v korespondenci mezi členy Velké trojky padlo rozhodnutí o uspořádání první tripartitní konference na konci roku 1943.

⁴⁷ FENBY, s. 165–167.

3 TEHERÁNSKÁ KONFERENCE

První trojstranná spojenecká konference druhé světové války se konala mezi 28. listopadem a 1. prosincem 1943 v Teheránu a nesla kódové označení Eureka.⁴⁸ Poprvé se zde setkali představitelé protiněmecké koalice – americký prezident Roosevelt, britský ministerský předseda Churchill a sovětský vůdce Stalin, kteří byli tiskem označováni za takzvanou Velkou trojku.⁴⁹ Hlavní aktéři na konferenci diskutovali o různých sporných otázkách a snažili se najít společné řešení. Jednalo se například o otevření druhé fronty v Normandii, Polsku, vstupu Sovětského svazu do války proti Japonsku či zachování sovětských hranic na základě Paktu o neútočení s Německem z roku 1939 a smlouvy s Finskem.⁵⁰

3.1 Domlouvání setkání Velké trojky

Během roku 1942 a především 1943 nabývala otázka nutnosti setkání představitelů Velké trojky na intenzitě a to jak z politických, tak i vojenských důvodů. Bylo zapotřebí zkoordinovat společnou činnost, čímž by byla urychlena porážka nacistického Německa, a dohodnout se na poválečném uspořádání.⁵¹ První návrh na uskutečnění tripartitní schůzky byl podán již na podzim roku 1942, kdy po vylodění britsko-amerických jednotek v severní Africe bylo dohodnuto bilaterální setkání Churchilla a Roosevelta v Casablance. Na naléhání prezidenta Roosevelta byl na mezispojeneckou konferenci pozván také Stalin, jenž odmítl kvůli situaci na východní frontě, která souvisela s obklíčením německých vojsk u Stalingradu v listopadu 1942 a následnou sovětskou protiofenzivou. O další návrh na uspořádání summitu se Roosevelt pokusil 5. prosince 1942, kdy navrhl sovětskému vůdci dvoustrannou konferenci, která by se konala kolem 15. ledna 1943. Stalin opět odmítl kvůli zimní sovětské protiofenzivě.⁵²

V květnu 1943 se konala konference Trident.⁵³ Jednalo se již o třetí Washingtonské setkání Roosevelta a Churchilla v Oválné pracovně Bílého domu.⁵⁴

⁴⁸ POULÍČEK, Jaroslav, *Druhá světová válka*, Praha 2010, s. 190.

⁴⁹ LEWIS, Brenda Ralph, *Churchill*, Praha 2007, s. 189.

⁵⁰ POULÍČEK, s. 190.

⁵¹ BEREŽKOV, Valentin Michajlovič, *Teherán 1943. Na konferencii Velkej trojky a v kuloárech*, Bratislava 1973, s. 13.

⁵² WANNER, *Amerika v boji*, s. 80–81.

⁵³ FENBY, s. 158.

⁵⁴ ALLDRITT, s. 97.

Během tohoto summitu se americký prezident tajně snažil domluvit setkání se Stalinem, ze kterého záměrně vyloučil Churchilla, prostřednictvím svého bývalého velvyslance v Moskvě Josepha Daviese, který v Kremlu předal Stalinovi dopis, v němž prezident navrhl neformální setkání v Beringově úžině. Ze začátku měl sovětský vůdce o schůzku bez Churchilla zájem, ale kvůli situaci na frontě opět odmítl.⁵⁵

Pokus o bilaterální setkání Roosevelta a Stalina nezůstal před Churchillem utajen, neboť se o této schůzce dozvěděl z úst velvyslance Spojených států amerických v Sovětském svazu Averella Harrimana. Ministerský předseda byl zdrcen, bral tento čin jako osobní urážku a politické ohrožení. Dne 24. června 1943 napsal Rooseveltovi protestní telegram, v němž poznamenal, že celý svět požaduje setkání Velké trojky.⁵⁶ Americký prezident se rozhodl, že raději Churchillovi nesdělí pravdu, a proto v odpovědi uvedl, že s nabídkou na bilaterální schůzku nepřišel on, nýbrž Stalin.⁵⁷ I přes prezidentovu snahu o bilaterální schůzku britský premiér nadále trval na trojstranném setkání a jako místo konání navrhl britskou námořní základnu na Orknejských ostrovech: „*Domnívám se, že schůzka tripartity ve Scapa Flow nebo kdekoli jinde na zeměkouli by měla být odsouhlasena nejenom námi třemi, ale také našimi štáby, které by se měly sejít co nejdřív. Byl by to jeden z milníků světové historie. Pokud toto promarníme, promarníme hodně.*“⁵⁸

Lze tvrdit, že se celkově v létě 1943 zhoršily vztahy mezi Spojenci. Změna nastala až v srpnu, kdy v Itálii nastoupila nová vláda Pietra Badoglia, která rozhodla o kapitulaci Itálie v září 1943. Kvůli vyřešení italské otázky a mnoha dalších byla svolána konference v kanadském Quebecu, která se konala v srpnu pod krycím označením Quadrant. V průběhu jejího trvání Roosevelt a Churchill zaslali Stalinovi telegram, v němž navrhli setkání ve Fairbanks na Aljašce. Sovětský vůdce sice Aljašku odmítl, ale pro uspořádání konference se již vyjádřil kladně a navrhl summit v Archangelsku na severu Ruska nebo Astrachani.⁵⁹

⁵⁵ FENBY, s. 163.

⁵⁶ ALLDRITT, s. 107; WANNER, *Amerika v boji*, s. 26; NEUMANN, William Louis, *After Victory. Churchill, Roosevelt, Stalin and the Making of the Peace*, New York 1967, s. 115.

⁵⁷ KAISER, David, *Churchill, Roosevelt, and the Limits of Power*. In: *International Security* 10, 1985, 1, s. 214.

⁵⁸ ALLDRITT, s. 107.

⁵⁹ LAVERY, Brian, *Winston Churchill. Válečný cestovatel*, Praha 2010, s. 295; ALLDRITT, s. 108; WANNER, *Amerika v boji*, s. 28.

Největším problémem nadcházející konference bylo zvolení místa konání, jelikož Stalin nechtěl opustit Sovětský svaz, a pokud ano, tak požadoval, aby poloha tripartitního setkání byla co nejbližší kvůli řízení vojenských operací na východní frontě. Roosevelt měl jiný problém, jímž byla ústava Spojených států amerických, která nedovolovala prezidentovi na delší čas odjet ze země.⁶⁰ Požadovala, aby zákony a další záležitosti prezident potvrdil či zamítl do deseti dnů.⁶¹ Jediný Churchill byl ochoten přijet téměř kamkoliv. Stalinův návrh na Archangelsk či Astrachaň západním spojencům nevyhovoval a v následující zářijové korespondenci byl navržen Teherán.⁶² Dne 8. září 1943 napsal Stalin dopis britskému premiérovi, ve kterém souhlasil s Rooseveltovým návrhem na uspořádání summitu mezi listopadem a prosincem a nabídl setkání v zemi, kde by měly zastoupení všechny tři státy. Takovou podle něj byl Írán.⁶³ Byla zde přítomná sovětská vojska na základě smlouvy z roku 1941 kvůli zničení špionážní a diverzantské činnosti Německa. V jižní části země pak pobývala britská vojska, která zabezpečovala britsko-americké dodávky Sovětskému svazu přes Perský záliv.⁶⁴ Jako jedinému nevyhovoval Teherán Rooseveltovi. Pokusil se navrhnout Káhiru, Bejrút či Basru, ale sovětská strana všechny tyto lokality zamítla. Stalin neústupně trval na hlavním iránském městě, protože se jinde nechtěl tripartitní schůzky zúčastnit. Roosevelt nakonec ustoupil a souhlasil s Teheránem.⁶⁵ V následné korespondenci byla konference označována krycím názvem Euréka.⁶⁶

V době před teheránským summitem bylo nutné vyřešit otázku Číny. Roosevelt se snažil prosadit její účast na setkání Velké trojky, ale Stalin nesouhlasil, protože Sovětský svaz měl s japonským císařstvím uzavřenou smlouvu o neútočení a měl obavy z toho, aby Japonsko případnou schůzku s Čínou nebralo jako akt provokace. Proto bylo těsně před teheránskou konferencí uspořádáno setkání v Káhiře od 22. do 26. listopadu, jež neslo kódové označení Sextant. Zde byl Čankajšek ujištěn, že Japonsko bude muset

⁶⁰ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 13.

⁶¹ LAVERY, s. 295.

⁶² BEREŽKOV, *Teherán*, s. 13.

⁶³ *Osobní poselství předsedy vlády pana Winstona Churchilla maršálu J. V. Stalinovi z 8. září 1943*. In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 171.

⁶⁴ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 14.

⁶⁵ REES, Laurence, *Druhá světová válka za zavřenými dveřmi. Stalin, nacisté a Západ*, Praha 2009, s. 206–207.

⁶⁶ *Osobní a přísně tajné poselství předsedy vlády pana Winstona Churchilla maršálu Stalinovi přijaté 27. září 1943*. In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 179.

odstoupit Tchaj-wan, vyklidit Mandžusko a zřici se všech tichomořských držav. Za to čínský představitel souhlasil s tím, že Sovětský svaz získá celý Sachalin, Kurily a formou pronájmu zónu ve svobodném přístavu Dairen.⁶⁷

3.2 Příjezd do Teheránu

Jako první do Teheránu dorazil Stalin. Z Moskvy cestoval do Stalingradu zvláštním vlakem, odkud pokračoval ke Kaspickému moři. Na cestě jej doprovázeli Molotov, maršál Kliment Jefremovič Vorošilov, lidový komisař vnitra Lavrentij Pavlovič Berija, osobní doktor a tucet stráží. Na pobřeží Kaspického moře ve městě Baku Stalin poprvé za svůj život nasedl do letounu.⁶⁸ Na bakuském letišti byla připravena čtyři letadla SI-47 pod vedením maršála letectva Alexandra Alexandroviče Novikova. Stalinův stroj měl pilotovat generálplukovník Alexander Jevgeněvič Golovanov, druhý s Berijou plukovník Gračov. Těsně před odletem se Stalin rozhodl, že letadla prohodí, protože s aktivním pilotem Gračovem si připadal bezpečněji.⁶⁹ Prohlásil, že „*generálplukovníci často nepilotují, ti spíš velí*“.⁷⁰ Po přistání v Teheránu se Stalin přesunul i s doprovodem na sovětské velvyslanectví.⁷¹

Ministerský předseda Churchill se vydal na cestu 11. listopadu 1943.⁷² Nejprve odjel vlakem do Plymouthu, kde se v přístavu nalodil na bitevní křižník HMS Renown, který vyplul na několikadenní cestu do Středozemního moře k ostrovu Malta.⁷³ Podle původního plánu měl Churchill na Gibraltarě nasednout na letadlo, ale kvůli špatnému počasí, které letoun zdrželo, bylo rozhodnuto dále pokračovat po moři. Plavba se jevila jako téměř harmonická až na rozruch 17. listopadu, kdy Churchillova loď míjela ostrov Pantelleria. Křižník byl zpozorován německým letadlem, ale díky leteckému krytí útok nenásledoval a loď dále pokračovala bezpečně na Maltu.⁷⁴ Odtud Churchill 21. listopadu odletěl do Káhiry na konferenci Sextant.⁷⁵

⁶⁷ WANNER, *Amerika v boji*, s. 121.

⁶⁸ FENBY, s. 191.

⁶⁹ KERR, Walter, „*Obyčejný*“ *Stalin*, Praha 2006, s. 139.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ FENBY, s. 191.

⁷² LAVERY, s. 297.

⁷³ FENBY, s. 180.

⁷⁴ LAVERY, s. 298–301.

⁷⁵ FENBY, s. 183.

Rooseveltova cesta na konferenci rovněž započala 11. listopadu 1943. V půl desáté večer odjel prezident na vojenskou základnu U. S. Marine Corps v Quantico Bay ve Virginii, kde se nalodil na prezidentskou jachtu Potomac, která o pět hodin později doplula do Cherry Pointu v Severní Karolíně.⁷⁶ Zde prezident přestoupil na palubu bitevní lodi USS Iowa, která se vydala přes Atlantský oceán k pobřeží Afriky.⁷⁷ Iowa byla doprovázena třemi torpédoborci a směřovala do Oranu na pobřeží Alžíru, kde se měl prezident střetnout s generálem Dwightem Eisenhowerem.⁷⁸ Prezidentova plavba k africkému pobřeží proběhla v klidu, až na jeden incident. Kapitán lodi Iowa chtěl Roosevelta potěšit, a proto uspořádal vojenské cvičení, které prezident mohl sledovat z křesla na palubě lodi. Během něho jeden z doprovodných torpédoborců omylem vystřelil torpédo na Iowu, která musela provést rychlý manévr, aby zabránila kolizi.⁷⁹ Po setkání s Eisenhowerem v Alžíru Roosevelt cestoval vzduchem prostřednictvím letadla C-54 označovaného jako Posvátná kráva⁸⁰ a 22. listopadu dorazil na káhirské letiště, kde byl přivítán Churchillem.⁸¹

Káhirská konference skončila 26. listopadu a západní spojence čekal přesun na summit do Teheránu, který se konal 27. listopadu.⁸² Prezident Roosevelt měl podle plánu odletět z Káhiry ve 4:30 ráno, ale kvůli silné mlze byl odlet pozdržen až do sedmé hodiny, kdy americký tandem čtyř letadel v doprovodu stíhaček vyrazil na přes tisíc mil dalekou cestu do Teheránu. Americká delegace dorazila do Teheránu kolem třetí hodiny odpoledne.⁸³ Z letiště byl prezident transportován ve voze s neprůstřelnými skly na americké velvyslanectví a kvůli větší bezpečnosti měl dokonce ve větším voze svého dvojníka.⁸⁴

⁷⁶ FENBY, s. 179.

⁷⁷ EDMONDS, Robin, *Die grossen Drei. Churchill, Roosevelt und Stalin in Frieden und Krieg*, Berlin 1992, s. 328.

⁷⁸ ALLDRITH, s. 119; NEUMANN, s. 115.

⁷⁹ JAKOVLEV, s. 436.

⁸⁰ Letadlo Posvátná kráva bylo vybaveno salonkem o rozměrech 4x2,5 metru. V jeho středu byl umístěn jednací stůl s vykládanou prezidentskou pečeti. Uvnitř byly odstraněny překážky, aby se prezident mohl volně pohybovat a letadlo bylo vybaveno výtahem. FENBY, s. 183.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² POWASKI, Ronald E., *Toward an Entangling Alliance. American Isolationism, Internationalism, and Europa, 1901–1950*, New York, London 1991, s. 132.

⁸³ MAYLE, Paul D., *Eureka Summit. Agreement in Principle and the Big Three at Tehran, 1943*, Newark, London 1987, s. 54.

⁸⁴ FENBY, s. 191.

Churchill cestoval v pětičlenném tandemu letadel, přičemž letadla začala startovat v ranních hodinách.⁸⁵ Po přistání na teheránském letišti byl ministerský předseda odvezen na britské velvyslanectví. V průběhu jízdy si stěžoval na nízké zabezpečení cesty.⁸⁶ Prohlásil, že „*proti dvěma či třem odhodlaným mužům ozbrojeným pistolemi nebo bombami bychom neměli zajištěnou sebemenší ochranu. Když jsme se přiblížili k místu, kde se odbočovalo k budově vyslanectví, provoz se zastavil a tři čtyři minuty jsme zůstali trčet uprostřed perských davů zírajících úžasem*“.⁸⁷

Před zahájením konference zbývalo vyřešit, kde se budou konat schůzky Velké trojky a kde bude ubytován prezident Roosevelt, jelikož americké velvyslanectví leželo na kraji města, zatímco velvyslanectví Sovětů a Britů byla téměř naproti sobě.⁸⁸ Podle původního plánu se všechna setkání měla pořádat na americké ambasádě, ale kvůli vzdálenosti by Stalin a Churchill museli jezdit každý den přes velkou část města a riskovat vlastní životy. Proto Sověti i Britové nabídli Rooseveltovi ubytování na jejich velvyslanectví. Churchill mohl nabídnout jen ložnici s obývacím pokojem, zatímco Stalin šestipokojové apartmá.⁸⁹ Roosevelt nejprve jejich pozvání odmítl. Hlavním důvodem zamítnutí bylo, že chtěl být nezávislejší, což by nebylo možné, pokud by byl něčím hostem.⁹⁰ Ale situace se změnila během noci ze 27. na 28. listopadu 1943, kdy Molotov zavolal Harrimanovi a Clarku Kerrovi, který jim oznámil, že němečtí agenti plánují demonstraci nebo pokus o atentát.⁹¹ Americký prezident nakonec kvůli bezpečnosti a pohodlí všech účastníků souhlasil s pobytem na sovětském velvyslanectví.⁹²

Ráno 28. listopadu se Roosevelt přestěhoval na sovětské velvyslanectví, přes ulici pobýval Churchill a celá oblast tak mohla být uzavřena a ohrazena plotem s ostnatým drátem. Bylo dohodnuto, že se plenární zasedání budou konat v sále na sovětském velvyslanectví, přičemž prezidentovy pokoje byly umístěny vedle něho.⁹³ Sovětská delegace se ubytovala nedaleko ústřední budovy velvyslanectví

⁸⁵ LAVERY, s. 311.

⁸⁶ CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 5. díl. Kruh se uzavírá*, Praha 1995, s. 341–342.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 24.

⁸⁹ FENBY, s. 191.

⁹⁰ ROOSEVELT, Elliot, *Jak on to viděl*, Praha 1947, s. 138.

⁹¹ FENBY, s. 191.

⁹² BEREŽKOV, *Teherán*, s. 30.

⁹³ FENBY, s. 194.

v dvojposchod'ové vile sovětského velvyslance v Íránu.⁹⁴ Nevýhoda pobytu amerického prezidenta na sovětském velvyslanectví spočívala v tom, že jeho místnosti byly neustále odposlouchávány. Syn policejního šéfa Beriji Sergej Berija dostal za úkol nahrávky analyzovat a každý den ráno musel podávat hlášení Stalinovi.⁹⁵

Před zahájením plenárního zasedání teheránské konference se uskutečnilo první osobní setkání Roosevelta a Stalina, jehož se zúčastnili jen sovětsí tlumočníci Valentin Michajlovič Berežkov a Vladimir Pavlov a prezidentův překladatel Charles Bohlen.⁹⁶ Schůzka, která se konala po třetí hodině, byla navržena prezidentem a sovětský vůdce ji ochotně přijal.⁹⁷ Setkání otevřel Roosevelt se slovy: „*Jsem rád, že vás vidím. Dlouhý čas jsem se pokoušel toho dosáhnout.*“⁹⁸ Po úvodních zdvořilostech následovala diskuse o stavu na východní frontě, Číně a rozhovorech s Čankajškem, o Francii a de Gaullovi, Indočíně a Indii.⁹⁹ Po tomto bilaterálním setkání se Roosevelt a Stalin přesunuli do jednacího sálu, aby mohlo započít první setkání Velké trojky.¹⁰⁰

3.3 Jednání

Plenární zasedání se konala ve velkém empírovém sále na sovětském velvyslanectví.¹⁰¹ Na stěnách místnosti visely nástěnné koberce, Velká trojka a jejich poradci seděli ve vysokých křeslech potažených hedvábím. Všichni byli usazeni kolem velkého kulatého stolu, který byl speciálně vyroben kvůli tomuto setkání a v jehož středu byl umístěn dřevěný podstavec s vlajkami tří zúčastněných zemí.¹⁰² Diskuze na konferenci měla volný průběh bez předem připraveného programu.¹⁰³ Účastníci tudíž reagovali na právě probírané otázky, konverzace často přecházela z jednoho tématu na druhé a potom se opět navracela k původnímu načatému problému. Strany se na začátku dohodly, že konferenci bude předsedat Roosevelt.¹⁰⁴

⁹⁴ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 31.

⁹⁵ REES, s. 210; FENBY, s. 194.

⁹⁶ MASTNÝ, Vojtěch, *Soviet War Aims at the Moscow and Teheran Conferences of 1943*. In: *The Journal of Modern History* 47, 1975, 3, s. 494.

⁹⁷ REES, s. 210.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ EDMONS, *Die grossen Drei*, s. 330–332.

¹⁰⁰ REES, s. 211.

¹⁰¹ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 44–45.

¹⁰² FENBY, s. 195.

¹⁰³ MASTNÝ, s. 493.

¹⁰⁴ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 45.

Teheránské konference se zúčastnila široká škála zástupců jednotlivých zemí. Za Velkou Británií byli přítomni ministerský předseda Churchill, ministr zahraničních věcí Anthony Eden, velvyslanec v SSSR Kerr, náčelník imperiálního generálního štábu Alan Brook, polní maršál John Greer Dill, první lord admirality Andrew Bart Cunningham, náčelník štábu vojenského letectva Velké Británie a hlavní maršál letectva Charles Portal, náčelník štábu ministra obrany generál Hastings Lionel Ismay a tlumočnický major Arthur Hubert Birse. Za Spojené státy americké se zúčastnili prezident Roosevelt, prezidentův odborný poradce Anthony Hopkins, velvyslanec Spojených států amerických v Sovětském svazu Harriman, náčelník štábu americké armády generál George Catlett Marshall, vrchní velitel námořnictva admirál Ernest King, náčelník štábu leteckých sil armádní generál Henry Harley Arnold, velitel zásobování armády generál Brehon Burke Somerwell, náčelník prezidentova štábu námořnictva admirál William Leahy, velitel vojenské mise v Sovětském svazu generál John Russel Deane a tlumočnický Bohlen. Za Sovětský svaz jen předseda rady lidových komisařů Stalin, lidový komisař zahraničních věcí Molotov, maršál Vorošilov a tlumočníci Berežkov a Pavlov.¹⁰⁵

Do Teheránu dorazil každý z Velké trojky s vlastními cíli. Prezident Roosevelt přijel s myšlenkou zřízení světové organizace, která měla nahradit neúspěšnou Společnost národů, v níž by čtyři velmoci – Spojené státy americké, Sovětský svaz, Velká Británie a Čína – zaručovaly světový mír. Dále chtěl od Stalina získat ujištění, že vyhlásí válku Japonsku a v důsledku toho byl ochoten přehlížet počínání Sovětského svazu ve východní Evropě, kterou nepovažoval za důležitou. Ministerský předseda Churchill chtěl hlavně bránit zájmy Britského impéria.¹⁰⁶ Jeho hlavním cílem bylo zajištění britské kontroly nad Suezským průplavem, což znamenalo zachování britské kontroly nad východním Středomořím, především Řeckem, a nastolení mocenské rovnováhy. Obával se rozdělení Evropy na sféry vlivu, a proto se snažil prosadit operace v Itálii a na Balkáně, kterými by byl umožněn průlom přes Lublaň do střední a východní Evropy, s čímž souvisela jeho touha zapojit Turecko do války. Stalinovým cílem bylo znovuzískání území ztracených z let 1918–20, tedy pobaltských států, Besarábie a běloruských a ukrajinských částí Polska. Dále se chtěl pokusit získat reparace či jejich

¹⁰⁵ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 44–45.

¹⁰⁶ BERGHE, Yvan Vanden, *Velké nedorozumění? Dějiny studené války (1917–1990)*, Praha 1996, s. 45–46; STRANG, Lord, *Prelude to Potsdam. Reflections on War and Foreign Policy*. In: *International Affairs* 46, 1970, 3, s. 442–443.

ekvivalent na uhrazení škod způsobených válkou a posledním jeho záměrem bylo vybudovat cordon sanitaire mezi Německem a Sovětským svazem, jenž měl být obrannou linií tvořenou prosovětsky orientovanými státy Polskem, Rumunskem, Bulharskem a eventuálně Maďarskem proti budoucímu útoku Německa, který předpokládal do dvaceti let od ukončení války.¹⁰⁷

3.3.1 28. listopad 1943

Dne 28. listopadu ve čtyři hodiny odpoledne začalo historicky první setkání Velké trojky, které trvalo přibližně tři a půl hodiny.¹⁰⁸ Roosevelt, jako předseda, nejprve přivítal Stalina a Churchilla a ve svém úvodním projevu pronesl: „*Sedíme kolem tohoto stolu poprvé jako rodina a máme jediný cíl vyhrát válku.*“¹⁰⁹ Pak předal slovo Churchillovi, který prohlásil, že v jejich rukách leží budoucí osud lidstva.¹¹⁰ Po něm promluvil Stalin, který poděkoval prezidentovi a ministerskému předsedovi za jejich slova a dodal, že doufá, že bude této příležitosti náležitě využito.¹¹¹

Americký prezident zahájil debatu rozbořem situace v Tichomoří, přičemž seznámil přítomné s plány na znovudobytí Barmy, s obojživelnými operacemi v Bangkoku proti japonským komunikačním liniím a s cílem udržet Čínu v aktivním vedení války.¹¹² Pak přešel k evropským záležitostem a oznámil, především Stalinovi, že na tridentské konferenci bylo dohodnuto datum operace Overlord na 1. května 1944.¹¹³ Následně se ho otázel, jak by měli západní spojenci využít vojenskou sílu ve Středomoří, aby bylo ulehčeno sovětským vojskům.¹¹⁴ Přitom sám prezident navrhl využít tyto jednotky pro podpůrné akce v Itálii, Jadranském moři, Egejském moři či Turecku, ale zároveň podotkl, že by takováto operace mohla vést k pozdržení Overlordu o dva či tři měsíce.¹¹⁵

Stalin se nejprve vyjádřil k prezidentově řeči, uvítal úspěchy Američanů v Tichomoří a oznámil mu, že se nemůže připojit k boji s Japonským císařstvím,

¹⁰⁷ BERGHE, s. 46–47.

¹⁰⁸ LAVERY, s. 316; BEREŽKOV, *Teherán*, s. 45.

¹⁰⁹ FENBY, s. 196.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ REES, s. 212.

¹¹² CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 346–347.

¹¹³ EDMONS, *Die grossen Drei*, s. 332.

¹¹⁴ BULLOCK, Alan, *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*, Praha 2005, s. 799.

¹¹⁵ EDMONS, *Die grossen Drei*, s. 332.

protože v Evropě vede válku s Německem, avšak po poražení Hitlera byl ochoten vstoupit do války proti Japonsku. Následně všechny seznámil se situací na východní frontě.¹¹⁶ Sám invaze do Itálie či Turecka nepovažoval za nejvhodnější a dle jeho názoru mělo dojít spíše k útoku na nejslabším místě Německa, kterým podle něj byla Francie, a z toho důvodu se vyjádřil pozitivně k operaci v jižní Francii.¹¹⁷

Churchill se snažil Stalinovi vysvětlit, že s operací Overlord se počítá, ale do začátku jara či léta 1944 zbývá více jak půl roku.¹¹⁸ Proto nastínil možnosti využití spojeneckých jednotek v Itálii, které by po dosažení linie Pisa-Rimini byly převeleny k jiné operaci buď v jižní Francii, nebo v Jaderském moři, a popsal výhody vstupu Turecka do války. Roosevelt v této chvíli připomněl plán, který se týkal postupu na sever od Jaderského moře směrem k Dunaji, kde by mohlo dojít ke spojení s jugoslávskými partyzány a následnému společnému postupu se Sověty do Rumunska. Churchill přijal prezidentovu poznámku a navrhl vytvoření komise, která by projednala tuto otázku a předložila vypracovanou detailní zprávu.¹¹⁹

Následovala ostrá konfrontace mezi Stalinem a Churchillem, jelikož Stalin trval na tom, aby stěžejní operací roku 1944 byl Overlord a současně s ním také vylodění v jižní Francii, čímž by se obě vojska mohla spojit ve střední Francii.¹²⁰ Domníval se rovněž, že by bylo chybou, kdyby došlo k rozdělení vojenských sil, a velmi pochyboval, že by se Turecko rozhodlo vstoupit do války. Churchill mu i nadále oponoval, protože dle jeho názoru v době mezi dobytím Říma a spuštěním operace Overlord museli Spojenci neustále pokračovat v boji proti nepříteli, a proto musely být vedlejší operace náležitě zváženy.¹²¹

Do rozhovoru se vložil i Roosevelt, který poznamenal, že s operacemi ve Středozemním moři by došlo ke zpoždění začátku Overlordu, a sám se stavěl proti tomuto zdržení.¹²² Navrhl, aby vojenští experti prostudovali možnost dřívějšího uskutečnění operace v jižní Francii, přičemž rozhodujícím faktorem mělo být zahájení Overlordu podle plánu. Stalin s navrženými plány útoku na jihu a severu Francie

¹¹⁶ REES, s. 212; CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 347–348.

¹¹⁷ EDMONS, *Die grossen Drei*, s. 333.

¹¹⁸ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 348–349.

¹¹⁹ EDMONS, *Die grossen Drei*, s. 333.

¹²⁰ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 60–61.

¹²¹ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 352–353.

¹²² BEREŽKOV, *Teherán*, s. 62.

souhlasil. Churchill se ale i nadále nehodlal vzdát operací ve Středomoří jen kvůli tomu, aby bylo dodrženo plánované datum 1. května, a proto navrhl, aby se v jednání pokračovalo následujícího dne. Prezident s tímto rozhodnutím souhlasil a dodal, že se druhý den pustí do práce i vojenské štáby.¹²³

Po prvním zasedání uspořádal Roosevelt hostinu, které se kromě Velké trojky zúčastnili také Eden, Kerr, Hopkins, Harriman, Molotov a tlumočníci. Během večere se Stalin a Roosevelt začali bavit kriticky vůči Francii, až se do jejich rozhovoru vložil Churchill a zastal se jí. Dále konverzovali o politické budoucnosti Evropy, přičemž Stalin vyjádřil skepsi, zda je bezpodmínečná kapitulace Německa nejlepším řešením, neboť se obával toho, aby tento požadavek nebyl německou propagandou využit k semknutí německého lidu. Domníval se, že během 15 nebo 20 let dojde k obnově této země, která by se tak opět stala ohrožením pro svět, a proto považoval za nejlepší řešení přijetí přísného souboru opatření pro kontrolu a odzbrojení Německa po válce.¹²⁴

V průběhu večere se Rooseveltovi udělalo nevolno, musel společnost opustit a již se nevrátil. Nepřítomnosti Roosevelta využil Churchill k soukromému rozhovoru se Stalinem. Oba muži krátce hovořili o Německu, ale pak se debata stočila na otázku Polska. Zatímco Británie byla zavázaná k znovu-ustanovení silného a nezávislého Polska, Churchill si všiml Stalinova zájmu v posunutí polských hranic západně na řeku Odru, čehož ministerský předseda využil a dal Stalinovi zřetelně najevo, že by rád viděl polské hranice na západě, stejně tak jako posunutou hranici sovětského svazu směrem na západ. Britský zástupce pak vytáhl tři zápalky, které měly posloužit jako hranice mezi Polskem, Německem a Sovětským svazem, a snažil se jimi nastínit, jak by mohla vypadat jejich nová podoba. Stalin byl jeho návrhem potěšen.¹²⁵

3.3.2 29. listopad 1943

Následující ráno se sešli dle plánu vojenští představitelé jednotlivých států. Churchill a Roosevelt si sebou do Teheránu vzali své nejlepší vojenské zástupce, britskou skupinu vedl generál Brooke s maršálem letectva Portalem a americkou generál Marshall. Zatímco Stalin si sebou přivezl rozporuplně hodnoceného maršála Vorošilova. Hlavním

¹²³ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 353–354.

¹²⁴ ALLDRITT, s. 129; FENBY, s. 196; EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 333.

¹²⁵ FENBY, s. 197–198; NEUMANN, s. 118.

bodem jejich jednání byly operace následujícího roku 1944.¹²⁶ Marshall znovu ubezpečil sovětskou stranu, že operace Overlord bude uskutečněna 1. května 1944 a že se již konají nezbytné přípravy pro její provedení. Vorošilov se otázel Brooka, jestli se k tomuto staví britská strana stejně, přičemž Brooke se vyjádřil, že tato operace je životně důležitou.¹²⁷

Churchill se chtěl také konečně setkat s Rooseveltem a navrhl prezidentovi, že by si mohli promluvit u společného oběda. Avšak Roosevelt jeho nabídku opět odmítl a vyslal k němu Harrimana, který mu řekl, že si prezident nepřeje, aby Stalin věděl, že se oni dva privátně sešli. Přestože Roosevelt odmítl nabídku Churchilla, domluvil si po obědě již druhou schůzku se Stalinem.¹²⁸ Oba státníci se sešli před třetí hodinou odpolední v prezidentově apartmá. Roosevelt zahájil jejich rozhovor předáním zprávy o situaci v Jugoslávii a poté přešel k otázce poválečné globální organizace, jejímiž zakládajícími členy se měly stát země, které podepsaly Atlantickou chartu.¹²⁹

Tato skupina čtyřiceti a více států z celého světa měla prodiskutovávat mezinárodní otázky a předávat doporučení výkonnému orgánu. Jednalo by se o výkonnou komisi, která by byla reprezentována čtyřmi signatáři Moskevské deklarace a šesti dalšími vybranými zeměmi.¹³⁰ Konkrétně se mělo jednat o Spojené státy americké, Sovětský svaz, Velkou Británii, Čínu, dva evropské státy, jeden jihoamerický, jeden z Dálného východu, jeden z Blízkého východu a jeden z britského společenství.¹³¹ Výsadní postavení měla mít dle prezidenta skupina „Čtyř policistů“ (Four Policemen) tvořená Spojenými státy, Velkou Británií, Sovětským svazem a Čínou, která by měla oprávnění se okamžitě vypořádat s jakýmkoliv ohrožením míru.¹³² Stalin se vyjádřil skepticky ohledně Číny, protože se domníval, že by se evropským státům nelíbila její přítomnost ve Velké čtyřce.¹³³ Jako alternativu navrhl zřízení dvou organizací, jednu pro Evropu, v níž by byly zahrnuty Spojené státy, a druhou pro Dálný východ. Roosevelt

¹²⁶ REES, s. 217–218.

¹²⁷ FENBY, s. 199.

¹²⁸ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 359; EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 334–335.

¹²⁹ FENBY, s. 199.

¹³⁰ FEIS, Herbert, *Churchill, Roosevelt, Stalin. The War They Waged and the Peace They Sought*, Princeton 1967, s. 269–270.

¹³¹ FENBY, s. 199.

¹³² FEIS, s. 270.

¹³³ ROBERTS, s. 227.

podotkl, že Stalinův model se podobá Churchillovu a vyjádřil jisté pochybnosti, že by americký kongres souhlasil s účastí v komisi pro Evropu.¹³⁴

Po probrání globální organizace Stalin přešel ke svým obavám z Německa a sdělil prezidentovi, o čem se hovořilo minulého večera s Churchillem. Přál si, aby nedošlo k opětovnému zotavení Německa a Japonska, čemuž měl nápomoci získání důležitých oblastí ve vnitrozemí či podél jejich hranic. Prezident vyjádřil souhlas se Stalinem, čímž byl jejich rozhovor ukončen.¹³⁵

Těsně před zahájením druhého plenárního zasedání se uskutečnil slavnostní ceremoniální akt, při němž Churchill předal Stalinovi dar krále Jiřího VI.¹³⁶ Jednalo se o meč, na jehož čepeli byl nápis: „*Občanům Stalingradu s ocelovými srdci, dar krále Jiřího VI. jako hold britského lidu.*“¹³⁷ Slavnostní atmosféru doplnilo zahrání Internacionály a God Save the King sovětskou kapelou. Stalin meč přijal, přiložil ho ke rtům a políbil.¹³⁸ Pak jej předal Vorošilovovi, kterému ale meč vyklouzl z pouzdra. Generál se začal přítomným omlouvat a přitom způsobil další faux pas, když začal přát Churchillovi k narozeninám, jež měl až následujícího dne. Po slavnostním aktu vůdci vyšli společně ven, aby zapózovali fotografům.¹³⁹

Druhé plenární zasedání Velké trojky a jejich vojenských i politických poradců začalo kolem čtvrté hodiny odpolední.¹⁴⁰ Hlavním probíraným tématem se stala opět operace Overlord, když se Stalin zeptal, kdo bude jejím velitelem. Roosevelt mu odpověděl, že tato otázka nebyla ještě vyřešena, načež Stalin reagoval uštěpačnou poznámkou, že z Overlordu nic nebude.¹⁴¹ V následné debatě se Churchill pozitivně vyjádřil ke jmenování amerického velitele a Stalin objasnil svou pozici, že chce pouze vědět, kdo bude vrchním velitelem, který bude pak odpovídat nejen za přípravu, ale i za provedení operace. Churchill na to reagoval slibem, že ke jmenování velitele dojde do čtrnácti dnů, protože se jedná o jednu z nejdůležitějších záležitostí.¹⁴²

¹³⁴ EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 335.

¹³⁵ FENBY, s. 200.

¹³⁶ ROBERTS, s. 228.

¹³⁷ REES, s. 220.

¹³⁸ ALLDRITT, s. 131; AXELL, Albert, *Válka a Stalin očima sovětských generálů*, Praha 2005, s. 103.

¹³⁹ FENBY, s. 201.

¹⁴⁰ REES, s. 221.

¹⁴¹ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 79.

¹⁴² CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 361–362.

Pak ministerský předseda začal hovořit o tom, co sám označil za dilema, že chybí vyloďovací plavidla k pokrytí potřeb pro operace ve Středomoří, v Bengálském zálivu a pro Overlord. Atmosféru zhoršil ještě více poté, co dlouze hovořil o Turecku a operaci v Egejském moři, přičemž sám připustil, že by došlo ke zpoždění operace Overlord. Roosevelt znovu namítl, že pro otevření druhé fronty bylo ustanoveno datum 1. května, a Stalin, pro něhož nebyly Churchillovy operace důležité, jasně prohlásil, že k vyloštění musí dojít v květnu. Pak se Stalin přímo zeptal Churchilla, zda Britové věří v operaci Overlord nebo o ní jen mluví, aby uklidnili Rusy.¹⁴³ Ministerský předseda byl již viditelně podrážděný a těsně před koncem schůze opáčil, že „*pokud v daném termínu budou vhodné podmínky, pak bude naší povinností vrhnout přes Kanál všechny své síly a nasadit je proti Němcům*“.¹⁴⁴

Večer se na sovětském velvyslanectví konala večeře, během níž Stalin neustále slovně provokoval Churchilla a prohlásil o něm, že zaujímá příliš proněmecké postoje. Pak se vyjádřil, že sbor německých důstojníků, čítající zhruba 50 000 osob, musí být po válce fyzicky zlikvidován. Churchill byl jeho prohlášením rozhořčen a rázně mu řekl, že ani britský parlament ani britská veřejnost by nepřijaly masové popravy.¹⁴⁵ Důrazně dodal: „*Raději bych se hned teď dal vyvést do zahrady a nechal se sám zastřelit, než abych pošpinil čest své vlasti takovou odporností!*“¹⁴⁶ Do rozhovoru se zapojil i Roosevelt, který v žertu řekl, že přistupuje na kompromis zastřelit jich 49 000.¹⁴⁷ Na Churchilla toho už bylo moc, vstal a odešel od stolu následován Stalinem, který ho ujišťoval, že to nemyslel vážně a žádal jej, aby se navrátil ke stolu, což Churchill nakonec učinil.¹⁴⁸ Stalin poté obnovil rozhovor ohledně Rooseveltova antikolonialismu, což Churchilla opětovně rozčílilo a razantně prohlásil, že některých míst by se na základě vlastního rozhodnutí možná vzdali, ale odmítají přijít o Singapur nebo Hongkong. Stalin naopak Churchillovi vyjádřil podporu, že by některá území Britům nechal i do budoucnosti, čímž hlavně narážel na Gibraltar. Na to Brit reagoval otázkou územních požadavků Sovětského svazu a Stalin se přiznal, že má své vlastní požadavky, ale zatím o nich nechtěl hovořit. Po večeři šel Hopkins navštívit ministerského předsedu

¹⁴³ EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 336.

¹⁴⁴ FENBY, s. 202.

¹⁴⁵ EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 336; WANNER, *Amerika v boji*, s. 125; ČERMÁK, s. 61–62.

¹⁴⁶ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 369.

¹⁴⁷ REES, s. 233.

¹⁴⁸ BULLOCK, s. 800.

na jeho velvyslanectví kvůli tomu, aby jej přesvědčil, že ve zpoždění operace Overlord nemůže vyhrát, protože Američané i Sověti jsou za jedno v dodržení přesného termínu. Na konci svého poselství Hopkins ministerskému předsedovi doporučil, že by bylo lepší, kdyby ustoupil.¹⁴⁹

3.3.3 30. listopad 1943

Ráno se Churchill rozhodl sejít se Stalinem a jejich konverzace za přítomnosti překladatelů trvala přibližně hodinu. Churchill navázal v rozhovoru na předešlý den a snažil se opět poukázat na to, že nejde jen o volbu mezi operacemi ve Středozemním moři a Overlordem, nýbrž také mezi operacemi v Bengálském zálivu a Overlordem.¹⁵⁰ Churchill narážel na to, že pokud by bylo vylodění v Barmě zrušeno, bylo by dost vylodňovacích plavidel pro Overlord i Středomoří. Tudíž by nebylo nutné volit mezi dvěma operacemi v Evropě, ale operací v Barmě a časným vyloděním ve Francii.¹⁵¹ Ministerský předseda dále také podotkl, že podrobnosti chtěl probrat na konferenci v Káhiře, ale kvůli přítomnosti Čankajška se řešily především čínské záležitosti, nikoli vojenské operace.¹⁵² Posléze vylíčil Stalinovi obraz předpokládané operace v Itálii, jejíž význam nespočíval v obsazení Říma, ale ve zničení tamějších německých jednotek. Když Stalin dostal slovo, trval na tom, že Sověti počítají s vyloděním v severní Francii. Krom toho vyjádřil své obavy, že pokud by se tato operace neproběhla v květnu, muselo by se v dalších měsících počítat se špatným počasím, které by mohlo vést k neuskutečnění operace.¹⁵³ Churchill jej ujistil, že Overlord bude, jestliže nepřítel nepřesune do Francie početnější síly. Neměl strach o vylodění, nýbrž o možnost znemožnění udržení se západních spojenců ve Francii, kdyby do ní Němci přesunuli 30 až 40 divizí. Stalin odmítl, že by Němci mohli přesunout divize do Francie, když se jejich počet neustále zvyšuje na východní frontě. Na závěr rozhovoru se Stalin zeptal, kdy bude zahájena operace Overlord, načež mu ministerský předseda řekl, že bez prezidentova souhlasu nemůže odpovědět, ale že mu bude rozhodnutí sděleno během několika hodin.¹⁵⁴

¹⁴⁹ WANNER, *Amerika v boji*, s. 125.

¹⁵⁰ EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 337.

¹⁵¹ FENBY, s. 204–205.

¹⁵² CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 373.

¹⁵³ EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 337.

¹⁵⁴ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 374–375.

Téhož dne dopoledne proběhla schůzka britských a amerických náčelníků štábů. Hlavním tématem se stala otázka přesného uskutečnění operace Overlord. Britské delegaci v čele s generálem Brookem se podařilo přesvědčit členy amerického vojenského štábu, že malé zpoždění operace Overlord bude ku prospěchu a nové datum zahájení operace bylo stanoveno na 1. června 1944. Po setkání byl výsledek jednání oznámen Rooseveltovi a Churchillovi. Americký prezident v jejich závěru učinil malou změnu, která se týkala oznámení, že Overlord bude zahájen v průběhu měsíce května. Prohlásil: „*Konec konců, není 31. května skoro totéž jako 1. června? Pořád to je v průběhu měsíce května.*“¹⁵⁵ K dalším závěrům porady vojenských štábů patřilo, že jednotky postoupí na linii mezi Pisou a Rimini, v půli ledna pro potřeby Overlordu odešlou 68 vylodovacích tanků a zároveň na jihu Francie dojde k operaci ve stejném termínu vylodění v severní Francii.¹⁵⁶

V pravé poledne Roosevelt pozval sovětského vůdce i ministerského předsedu k sobě na oběd, kde byly Stalinovi sděleny výsledky dopolední schůzky štábů, ze kterých jej nejvíce potěšil bod vztahující se k závazku o vylodění v průběhu měsíce května.¹⁵⁷ Stalin na oplátku slíbil současnou ofenzívu na východní frontě, ale zároveň chtěl vědět, kdo bude velitelem operace Overlord. Prezident jej ujistil, že po skončení probíhající konference bude o veliteli rozhodnuto.¹⁵⁸ Následovala debata Velké trojky o přístupu Sovětského svazu k mořím a oceánům.¹⁵⁹ Churchill se domníval, že SSSR má právo na nezamrzající přístavy, ale Stalin raději převedl řeč na tureckou správu černomořských úžin Bospor a Dardanely a zajištění nezamrzajících přístavů na Dálném východě – Ta-lien (Dalnyj) a Lü Šun (Port Arthur), což mu Churchill potvrdil.¹⁶⁰

Po obědě bylo na sovětském velvyslanectví zahájeno třetí plenární zasedání. Prezident oznámil účastníkům, že došlo k dohodě ve vojenských záležitostech. Generál Brook všem sdělil, že operace Overlord bude zahájena v květnu současně s podpůrným vyloděním v jižní Francii. Churchill zdůraznil nutnost koordinace všech tří vojenských štábů a Stalin přislíbil definitivně podporu Overlordu protiofenzívou na východě. Prezident pak dodal, že během několika dní bude jmenován vrchní velitel této operace.

¹⁵⁵ REES, s. 224.

¹⁵⁶ EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 336–337.

¹⁵⁷ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 375.

¹⁵⁸ FENBY, s. 205.

¹⁵⁹ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 375–376.

¹⁶⁰ ROBERTS, s. 229.

Churchill se následně zaměřil na otázku získání co největšího počtu plavidel a otázel se, zdali budou mít tři štáby potíže se spoluprací na zastíracích plánech, k čemuž Stalin neměl žádné námítky. Na závěr Churchill navrhl, aby štáby připravily text krátkého komuniké, jež se mělo zabývat vojenskými otázkami a mělo by poté být předloženo Velké trojce. V závěru jednání pozval ministerský předseda všechny na britské velvyslanectví na večeři a oslavu svých 69. narozenin.¹⁶¹

Oslava narozenin se stala hlavním událostí celé konference a protáhla se až do druhé hodiny ranní. Jako dar od Stalina dostal ministerský předseda porcelánovou sochu postavy z ruské pohádky a od Roosevelta modrobílou perskou porcelánovou vázu.¹⁶² Ve svých pamětech Churchill popsal oslavu takto: „*Byla to v mém životě významná událost. Po mé pravici seděl prezident Spojených států a po levici pán Ruska.*“¹⁶³ Celá akce probíhala v uvolněné atmosféře. Během večera se podávalo mnoho chodů a k nim celá sada příborů, která mírně zneklidnila Stalina, jenž se musel zeptat Birse, co s tím má dělat. Tlumočnick mu řekl, že na tom nezáleží, ať si vybere jakýkoliv.¹⁶⁴ Když začala samotná hostina, ministerský předseda navrhl, aby se odehrála v ruském duchu, tedy aby každý pronesl svůj přípitek, kdykoli v průběhu večera, což vedlo k jejich neustálému pronášení na různé strany.¹⁶⁵

V závěru večera se postaral o mírné vzrušení iránský číšník, který přinesl dezert nazývaný Perská lucerna.¹⁶⁶ Číšník chtěl jako prvního obsloužit Stalina, ale protože hovořil, zastavil se těsně za ním. Zmrzlina se začala rychle sesouvat a číšník musel udělat rychlý obrat, čímž zachránil oblek Stalina, nikoli jeho tlumočnicka Pavlova, který potřísněný zmrzlinou pokračoval v překladu.¹⁶⁷ V té chvíli zašeptal Bohlen: „*Minul cíl, ale byla to skvělá příležitost.*“¹⁶⁸ Po večeři se společnost přesunula do salonku, kde mohli sedět či postávat a diskutovat. Roosevelt opustil Velkou trojku jako první před půlnocí, Sověti a Britové se zdrželi ještě dvě hodiny.¹⁶⁹

¹⁶¹ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 376–378.

¹⁶² FENBY, s. 206.

¹⁶³ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 378.

¹⁶⁴ REES, s. 225.

¹⁶⁵ FENBY, s. 207–208.

¹⁶⁶ Jednalo se o zmrzlinu posazenou na velké kostce ledu, v níž hořela svíčka. ALLDRITH, s. 133.

¹⁶⁷ REES, s. 226.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ FENBY, s. 208.

3.3.4 1. prosinec 1943

Posledním dnem konference byl 1. prosinec 1943. Vojenské delegace západních spojenců již odcestovaly, ale na politiky ještě čekalo prodiskutování důležitých otázek. Tyto rozhovory se původně měly uskutečnit 2. prosince, ale kvůli špatné předpovědi počasí, které mohlo pozdržet plánované odlety, musely být tyto otázky vyřešeny 1. prosince, aby následujícího dne mohli představitelé odcestovat.¹⁷⁰

Roosevelt si chtěl před zahájením jednání promluvit soukromě se Stalinem. Těsně předtím potkal Churchilla, jemuž řekl: „*Winstone, doufám, že se na mě nebudete zlobit za to, co se chystám udělat.*“¹⁷¹ Když dorazil do jednacího sálu, prezident krátce pohovořil se Stalinem. Nejprve začal mluvit o tom, co již bylo řečeno, a pak se pokusil o vtípek na účet Churchilla, což u Stalina vyvolalo pobavení.¹⁷² Když všichni usedli za konferenční stůl, Roosevelt si i nadále dobíral Churchilla kvůli jeho britství, doutníkům a jeho zvykům. Prezidentovi se povedlo svým chováním ministerského předsedu vyvést z míry, ale Stalin se naopak smál.¹⁷³ Roosevelt tak nabyl dojmu, že vztah se sovětským vůdcem přešel na osobní úroveň.¹⁷⁴

Naposledy se trojka sešla k jednání u amerického prezidenta na sovětském velvyslanectví v době oběda. Přítomni byli Molotov, Eden, Hopkins, Kerr, Harriman a tlumočníci. Zabývali se vstupem Turecka do války a sovětským podílem na italských lodích.¹⁷⁵ Stalin byl skeptický ohledně přistoupení Turecka do válečného konfliktu, ale přesto se zavázal k tomu, že Sovětský svaz vstoupí do války proti Bulharsku v případě, že vstup Turecka vyvolá bulharsko-turecký konflikt. Rovněž bylo dohodnuto rozdělení italského válečného námořnictva a obchodního loďstva, přičemž západní spojenci přislíbili co nejdřívejší dodání plavidel Stalinovi.¹⁷⁶

Po obědě byla udělána malá pauza, kterou využil Roosevelt již k třetí schůzce se Stalinem. Prezident projevil značný nezájem o dění ve východní Evropě s výjimkou Polska. Šlo mu především o úspěch v nadcházejících volbách v roce 1944, protože ve

¹⁷⁰ REES, s. 226–227.

¹⁷¹ FENBY, s. 209.

¹⁷² REES, s. 227

¹⁷³ WANNER, Jan, *Rooseveltův pohled na svět a spojenecká koalice*. In: Historický obzor 6, 1995, 5/6, s. 101.

¹⁷⁴ FENBY, s. 209.

¹⁷⁵ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 382–386.

¹⁷⁶ ROBERTS, s. 229–230.

Spojených státech žilo šest miliónů Poláků a nechtěl přijít o jejich hlasy, a proto ho zajímalo, jak se dění v Polsku projeví na jejich mínění.¹⁷⁷ Přesto sovětskému vůdci sdělil, že by rád uvítal, kdyby se posunuly východní hranice Polska dále na západ a západní hranice až na řeku Odru.¹⁷⁸ Kromě toho také vyjádřil nesmělou žádost ve prospěch pobaltských států,¹⁷⁹ protože si přál, aby po jejich znovuzískání jim Stalin umožnil právo na sebeurčení, kterému se ale něco takového moc nezamlouvalo. Roosevelt poté přešel k otázce mezinárodní organizace, ve které mu Stalin vyjádřil podporu.¹⁸⁰

Když se opět Velká trojka sešla k dalšímu jednání, čekaly na ni nejdůležitější otázky konference. Roosevelt se zeptal Stalina, zda jeho vláda obnoví vztahy s polskou exilovou vládou, ale Stalin mu odvětil, že Poláci jsou v kontaktu s Němci. Churchill se zapojil do rozhovoru a poznamenal, že otázka Polska je pro Velkou Británii důležitá a kvůli němu vstoupila do války. V zápětí dodal, že hlavním cílem musí být zabezpečení západních hranic Sovětského svazu. Churchill si přál, aby Polsko bylo uspokojeno na úkor Německa a polský stát byl silný a nezávislý s přátelskými vztahy k Sovětskému svazu.¹⁸¹ Sám Stalin požadoval hranice z roku 1939 a Eden na to reagoval otázkou, zda jde o linii vytyčenou v paktu Molotov-Ribbentrop.¹⁸² Stalin na jeho otázku odvětil: „Říkejte tomu, jak chcete.“¹⁸³ Sověty byla linie označována jako Curzonova, ačkoliv ta byla původně navržena Brity po první světové válce, a mírně se odlišovala od linie Molotov-Ribbentrop. Po upřesnění hraniční linie a bodů na ní si Stalin vyžádal, aby Lvov zůstal v sovětském držení, a Roosevelt položil otázku, zda budou moci Poláci přesídlit dle svého přání do Polska, což mu Stalin odsouhlasil.¹⁸⁴ Churchill pak navrhl, že předloží polské exilové vládě v Londýně dohodu o polských poválečných hranicích, která obsahovala, že „*domov polského státu a národa bude mezi tzv. Curzonovou linií a linií na Odře, včetně oblastí Východního Pruska a Opolska*“.¹⁸⁵ Stalin s formulací souhlasil a poté prohlásil, že by Rusové měli získat nezamrzající přístav Královec

¹⁷⁷ FENBY, s. 211.

¹⁷⁸ SHARP, Tony, *The Origins of the Teheran Formula on Polish Frontiers*. In: *Journal of Contemporary History* 12, 1977, 2, s. 381.

¹⁷⁹ EDMONDS, *Die grossen Drei*, s. 338.

¹⁸⁰ FENBY, s. 212.

¹⁸¹ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 118–120.

¹⁸² CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 387.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ BEREŽKOV, *Teherán*, s. 121.

¹⁸⁵ SHARP, s. 381.

s přilehlým pobřežím.¹⁸⁶ Tím by mohl Sovětský svaz kontrolovat Německo a na předloženou mapu načrtl linii, jíž označil území, které by si přál získat.¹⁸⁷

Roosevelt otevřel další téma, jímž bylo ukončení války s Finskem. Přes obavy Finů ohledně připojení jejich země k Sovětskému svazu, Stalin o tento čin projevil nezájem, pokud by nebyl donucen.¹⁸⁸ Po rozsáhlé debatě se dohodli na několika podmínkách, po jejichž splnění mělo dojít k jednání s Finy. Šlo o uznání smlouvy o hranicích z roku 1940, odstoupení oblasti Petsama SSSR výměnou za vyklizení sovětské základny v Hankö, vypovězení všech Němců, demobilizací a uznání reparací ve výši 50 % způsobených škod.¹⁸⁹

Poslední závažnou otázkou bylo Německo. Všichni se shodovali v jeho rozdělení, ale hlavní otázkou bylo, jakým způsobem bude uskutečněno. Americký prezident přednesl představu o rozdělení Německa na pět samosprávných oblastí¹⁹⁰ a dvou oblastí spravovaných Spojenými národy¹⁹¹. Churchill měl ale odlišný plán, který souvisel s jeho domněnkou, že v Prusku leží kořeny zla. Navrhoval, aby bylo Prusko izolováno a ze států Bavorska, Württemberska, Saska a Bádenska byla vytvořena Podunajská konfederace. Stalinovi se více zamlouvala koncepce amerického prezidenta, neboť díky ní by bylo Německo spíše oslabeno. Dále neztotožňoval Rakušany s Němci a dle jeho názoru po válce muselo vzniknout samostatné Rakousko stejně jako Maďarsko. Další vytváření nových federací evropských států považoval za nemoudré. Nakonec se Velká trojka dohodla na tom, že všechny jejich plány s Německem byly předběžné a řešení německé otázky bylo odsunuto do budoucna.¹⁹²

Těsně před večeří, kterou pořádala sovětská strana, bylo podepsáno několik dokumentů.¹⁹³ Byly signovány dvě deklarace, které byly pak uveřejněny, a tajný dokument o vojenských otázkách. V Deklaraci tří mocností o Íránu potvrdila Velká trojka uchování nezávislosti, suverenity a územní nedotknutelnosti této země. Druhou

¹⁸⁶ RAACK, Richard Charles, *Stalin Fixes the Oder-Neisse Line*. In: *Journal of Contemporary History* 25, 1990, 4, s. 470.

¹⁸⁷ FENBY, s. 211.

¹⁸⁸ CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 389.

¹⁸⁹ WANNER, *Amerika v boji*, s. 126.

¹⁹⁰ Prusko; Hannoversko a severozápadní Německo; Sasko a oblasti Lipska; Hesensko-Darmstadsko, Hesensko-Kasselsko a oblasti jižně od Rýna; Bavorsko, Bádensko a Württembersko. CHURCHILL, *Kruh se uzavírá*, s. 393.

¹⁹¹ Kiel s kanálem a Hamburk; Porúří a Sársko. Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž, s. 393–395.

¹⁹³ FENBY, s. 213.

byla Deklarací tří mocností, v níž se mluvilo o shodě ohledně budoucích operací, které budou podniknuty.¹⁹⁴ V tajném dokumentu se Spojenci zavazovali k pomoci jugoslávským partyzánům, ke koordinaci snah o vstoupení Turecka do války, k vyhlášení války Bulharsku Sovětským svazem, pokud Bulharsko napadne Turecko, k dohodě o spolupráci vojenských štábů a k zahájení operace Overlord v květnu 1944 současně s vyloděním v jižní Francii a ofenzivou Sovětů.¹⁹⁵

Po podepsání dokumentů se uskutečnila poslední večere konference, kterou musel Roosevelt opustit v půl jedenácté. Ministerský předseda i sovětský vůdce se s ním rozloučili a americký prezident mohl odjet na nedalekou vojenskou základnu u Teheránu, kde přenocoval. Druhého dne ráno byl odvezen na letiště, aby se vydal do Káhiry, kde se měl setkat s Churchillem a generálními štáby.¹⁹⁶ Ministerský předseda opustil Teherán v osm hodin ráno na palubě letadla Ascalon a uprostřed odpoledne přistál v Káhiře.¹⁹⁷ Stalin na své zpáteční cestě znovu letěl do Baku, ze kterého pokračoval speciálně vypraveným vlakem přímo do Moskvy.¹⁹⁸

¹⁹⁴ LOUŽEK, s. 89.

¹⁹⁵ WANNER, *Amerika v boji*, s. 127.

¹⁹⁶ FENBY, s. 213–214.

¹⁹⁷ LAVERY, s. 318–319.

¹⁹⁸ FENBY, s. 214.

4 JALTSKÁ KONFERENCE

Druhá trilaterální spojenecká konference válečného období proběhla mezi 4. a 11. únorem 1945 v Jaltě a nesla kódové označení Argonaut.¹⁹⁹ Podruhé se zde setkali nejvyšší představitelé Spojenců, tedy britský ministerský předseda Churchill, americký prezident Roosevelt a sovětský vůdce Stalin, kteří byli doprovázeni diplomatickými i vojenskými delegacemi.²⁰⁰ Na konferenci se hovořilo o různých tématech, z nichž některá byla probírána již v Teheránu. Jednalo se o vytyčení polských hranic na západě i východě země a o ustanovení polské vlády. Dále se diskutovalo o budoucnosti Německa, hlavně o jeho obsazení po válce, reparacích a rozdělení a správě velmocemi.²⁰¹ Rovněž se projednávalo vyhlášení války Japonsku Sovětským svazem po porážce Německa, vytvoření jugoslávské vlády, poválečného uspořádání světa a mezinárodní organizace.²⁰²

4.1 Od Teheránu po Jaltu

Od teheránské konference uběhlo čtrnáct měsíců, než se Velká trojka opět sešla. Během této doby se klíčovou vojenskou událostí stala operace Overlord podpořená sovětskou letní ofenzivou.²⁰³ Obě spojenecké letní akce se zdařily a díky tomu Churchill doufal v rychlejší postup do severní Itálie, severozápadní Jugoslávie, Rakouska, Maďarska a v osvobození Vídně, Prahy a Budapešti dříve, než tak učiní Sovětský svaz. V této době ministerský předseda začal uvažovat o dalším setkání s Rooseveltem, protože se vyskytlo několik závažných problémů ve vojenské sféře, které musely být vyřešeny vojenskými štáby obou zemí. Americký prezident jeho nabídku přijal a Churchill navrhl setkání ve Skotsku, v Quebecu nebo na Bermudách.²⁰⁴ Roosevelt souhlasil s kanadským městem, jejich konference byla domluvena na září 1944 a nesla krycí označení Octagon. Vojenské štáby obou zúčastněných zemí a americký prezident s ministerským předsedou v Quebecu diskutovali o vojenských operacích ve Francii, budoucích spojeneckých okupačních zónách v poraženém Německu, britsko-americké

¹⁹⁹ TINDALL, George Brown, *America. A Narrative History*, New York, London 1992, s. 1208; FEIS, s. 490.

²⁰⁰ TOLSTOJ, Nikolaj, *Oběti Jalty*, Praha 1998, s. 78.

²⁰¹ LEWIS, s. 206.

²⁰² POULÍČEK, s. 249–250.

²⁰³ BULLOCK, s. 846.

²⁰⁴ ALLDRITH, s. 143.

spolupráci v Tichomoří, problémech v Polsku, Řecku, Jugoslávii a o pokračování materiální pomoci Velké Británii i po skončení války.²⁰⁵

Dalším klíčovým setkáním před jaltskou konferencí byla Churchillova návštěva Stalina v Moskvě v říjnu 1944. Na podzim tohoto roku sovětská vojska dobyla Rumunsko a Bulharsko a britský premiér se vzhledem k rychlému postupu Rudé armády začal obávat o osud Řecka, a proto odletěl za Stalinem, aby si promluvili o rozdělení sfér vlivu ve východní Evropě.²⁰⁶ Oba státníci v Kremlu uzavřeli takzvanou procentuální dohodu, v níž si rozdělili vliv v Rumunsku, Bulharsku, Řecku, Jugoslávii a Maďarsku.²⁰⁷ Churchill byl spokojen, protože získal většinu v Řecku, což bylo cílem jeho návštěvy.²⁰⁸

Jako první uvažoval o druhém setkání Velké trojky prezident Roosevelt, který doufal, že by se tripartitní schůzka mohla odehrát v září 1944 ve Skotsku.²⁰⁹ Svůj návrh zaslal Stalinovi 17. července 1944, a přestože sovětskému vůdci datum nevyhovovalo, vyjádřil se kladně pro setkání s ním i Churchillem. Druhý dopis o uspořádání budoucí konference zaslal Roosevelt Stalinovi přes generála Hurleye. Americkému prezidentovi byla odpověď doručena skrze obsáhlou depeši amerického velvyslance v Moskvě Harrimana, jež ilustrovala kladné stanovisko sovětského vůdce k tripartitní konferenci, které se ale v nejbližší době nemohl zúčastnit, protože mu lékaři zakázali cestovat kvůli jeho špatnému zdravotnímu stavu. Přesto navrhl, že místo něho by se s nimi mohl setkat Molotov.²¹⁰

Na podzim 1944 stála před Rooseveltem jedna velká výzva, kterou byla listopadová volba amerického prezidenta. Měsíc před volbami informoval přestavitele Velké Británie a Sovětského svazu v korespondenci, že jejich schůze musí být odložena až po vyhlášení výsledků voleb. Zároveň navrhl, aby se jejich setkání uskutečnilo koncem listopadu na pobřeží Černého moře, s čímž Stalin i Churchill souhlasili. I přes přijatou polohu u Černého moře si americký prezident nadále pohrával s myšlenkou setkání spíše ve Středomoří – na Maltě, Kypru či v Athénách, ale proti tomu se

²⁰⁵ WANNER, Jan, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945. 3. díl. Zápas o Evropu*, Praha 2002, s. 35–37.

²⁰⁶ BERGHE, s. 48–49.

²⁰⁷ ROSZKOWSKI, Wojciech, *The Shadow of Yalta. A Report*, Warsaw 2005, s. 27.

²⁰⁸ BERGHE, s. 48–49.

²⁰⁹ ROBERTS, s. 278.

²¹⁰ PANOCHA, Václav George, *Jalta 1945 = Yalta = Jalta. Našeptávači a zrádci*, Praha 2002, s. 16–17.

jednoznačně postavil Stalin.²¹¹ Prezidentovi napsal: „*Jestliže dříve vyslovená myšlenka, že bychom se mohli setkat na sovětském černomořském pobřeží, je pro Vás přijatelná, považoval bych za velmi žádoucí tento plán uskutečnit. Podmínky pro setkání jsou tam naprosto příznivé. Doufám, že do té doby bude možno zajistit i bezpečný přístup Vaší lodi do Černého moře. Lékaři mi nyní neradí podnikat velké cesty, takže jsem nucen s tím počítat.*“²¹²

Když nadešel listopad, byla vyřešena otázka, kdo dál povede americký národ ve válce. Dne 7. listopadu 1944 byly oznámeny výsledky voleb, v nichž Roosevelt porazil svého soupeře a byl zvolen do čtvrtého funkčního období, přestože získal něco málo přes padesát procent, což byl jeho nejhorší výsledek ze všech čtyř volebních období.²¹³ V listopadové korespondenci Roosevelt navrhl, aby se konference uspořádala až po jeho inauguraci do prezidentského úřadu 20. ledna 1945. V zápětí dodal, že jeho spolupracovníci jsou proti Černému moři a raději by se sešel v Římě, na Sicílii či na Riviéře.²¹⁴ Reakce Stalina na Rooseveltův dopis byla v souladu s jeho předchozími odpověďmi: „*Velmi lituji, že Vaše námořní orgány pochybují o účelnosti Vašeho původního návrhu, aby za místo schůzky náš tří bylo zvoleno sovětské pobřeží Černého moře. Nemám námitky proti době setkání, kterou navrhuje – konec ledna nebo začátek února, předpokládám však přitom, že se nám podaří vybrat za místo setkání jedno ze sovětských přístavních měst. Stále ještě musím brát v úvahu rady lékařů, kteří varují před nebezpečím dlouhých cest.*“²¹⁵ Churchillovi v tuto chvíli bylo jasné, že sovětský vůdce nepojede dál než k Černému moři, a Rooseveltovi nezbylo nic jiného než ustoupit Stalinovu nátlaku. Poslední otázkou bylo, ve kterém městě se summit odehraje, přičemž státníci se rozhodovali mezi městy Batumi a Jaltou, z nichž si zvolili druhé jmenované.²¹⁶

²¹¹ ROBERTS, s. 278; PANOCHA, s. 17–20.

²¹² *Tajné a osobní od premiéra J. V. Stalina prezidentovi panu F. Rooseveltovi.* In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 562.

²¹³ ALLDRITH, s. 151.

²¹⁴ PANOCHA, s. 20–21.

²¹⁵ *Osobní a tajné od premiéra J. V. Stalina prezidentovi F. Rooseveltovi ze dne 23. listopadu 1944.* In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 564–565.

²¹⁶ ROBERTS, s. 278.

4.2 Konference na Maltě a příjezd do Jalty

Britský ministerský předseda se vydal na druhé trojstranné setkání hlav protiněmecké koalice 29. ledna 1945.²¹⁷ Z Londýna se přesunul do Northoltu, kde nastoupil do letadla generála Arnolda. Churchilla v letounu doprovázela jeho dcera Sarah, část oficiální delegace, osobní tajemníci a v dvou dalších letadlech byli ostatní příslušníci jeho osobního štábu. Na Maltu dorazil 30. ledna a po přistání se dozvěděl, že jedno z jejich letadel se zřítilo u ostrova Pantelleria a katastrofu přežilo pouze pět lidí. Pak se britský premiér nalodil na křižník Orion, kde čekal na přilet Roosevelta.²¹⁸

Americký prezident Roosevelt plánoval opustit Spojené státy americké na válečné lodi, která měla přeplout Atlantický oceán a Středozemní moře, ihned po své čtvrté inauguraci. Cesta letadlem nepřicházela v úvahu, protože mu ji doktoři nedoporučili ze zdravotních důvodů.²¹⁹ Roosevelt dva dny po své inauguraci, tedy 22. ledna 1945, opustil zemi a vydal se na Maltu.²²⁰ Na americké námořní základně Newport News se nalodil na těžký křižník USS Quincy, na němž prezident oslavil své třiašedesáté narozeniny.²²¹ Již před cestou, ale i během ní byl patrný prezidentův chatrný fyzický stav. Například Frances Perkinsová popsala, že se jeho vzhled prudce změnil, občas upadal do kratičkových mdlob, vypadal strašně unaveně a měl skelné oči.²²² Když křižník Quincy vplul do Středozemního moře, obstaraly ochranu lodi stíhačky, které ho doprovodily až na Maltu.²²³ Plavidlo dospělo svého cíle 2. února 1945 a v dopoledních hodinách dorazilo do zálivu La Valetta na Maltě, kde byl prezidentův příjezd očekáván ministerským předsedou.²²⁴

Dne 30. ledna 1945 byla na britském ostrově zahájena takzvaná maltská konference, na které se sešli zástupci vojenských štábů Velké Británie a Spojených států amerických, s krycím označením Cricket.²²⁵ Obě strany řešily vojenské otázky, které dosud nebyly rozhodnuty, a jejich společné závěry byly prezentovány Rooseveltovi a

²¹⁷ LEWIS, s. 205.

²¹⁸ CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 6. díl. Triumf a tragédie*, Praha 1995, s. 340.

²¹⁹ FEIS, s. 490.

²²⁰ JAKOVLEV, s. 452.

²²¹ PLOKHY, Serhii, *Yalta. The Price of Peace*, New York 2010, s. 4 a 10.

²²² FENBY, s. 283.

²²³ LAVERY, s. 416.

²²⁴ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 340.

²²⁵ TOLSTOJ, s. 80.

Churchillovi po jejich příjezdu.²²⁶ Hlavním politickým aktérům zde byly představeny vojenské plány vstupu do Porýní a dále bylo ustanoveno datum německé porážky na 20. června 1945, s tím, že sovětský postup mohl vítězství nad Německem posunout až na polovinu dubna. Neshody mezi vojenskými veliteli se projevily jen ve strategii postupu, protože Američané požadovali pomalejší, zatímco Britové co nejrychlejší.²²⁷ Setkání vojenských štábů bylo velmi důležité, protože dosáhly ve vojenských záležitostech převážné shody a zároveň si ujasnily vlastní cíle před rozhovory se sovětským generálním štábem v Jaltě.²²⁸ Kromě vojenských štábů zde jednali i ministři zahraničí obou zemí, jejichž hlavním tématem bylo Polsko. Eden a Edward Stettinius si byli vědomi, že musí dosáhnout nestranného řešení, které by uspokojilo všechny strany, a proto prosté uznání Lublinského výboru²²⁹ nebylo přípustné, nýbrž muselo dojít k sestavení společné rady tvořené všemi politickými skupinami.²³⁰

Na Maltě se Churchill setkal s Rooseveltem 2. února kolem šesté hodiny večerní na palubě lodi Quincy v prezidentově kajutě. Společně si prohlédli zprávy generálních štábů i výsledky porad a navázali diskuzí o celkovém rozsahu války včetně boje proti německým ponorkám, o budoucích taženích v jihovýchodní Asii, v Tichomoří a ve Středomoří. Churchill byl během jednání nucen souhlasit se stažením dvou divizí z Řecka a tří z Itálie, které posloužily k posílení západní fronty, ale na druhou stranu požadoval co nejrozsáhlejší obsazení Rakouska, protože nechtěl dopustit, aby Sověti okupovali západní Evropu víc, než bylo nutné. Po bilaterální schůzce byla uspořádána společná večeře na lodi Quincy, po které následoval noční transfer na Jaltu.²³¹

V noci z 2. na 3. února začal několik set mil dlouhý přesun na Krym. Z maltského letiště Luqa startovala dopravní letadla C-54, která odlétala směrem na východ do krymského letiště Saki a která byla doprovázena stíhačkami.²³² Piloti měli nařizeno letět tři a půl hodiny východním směrem a kvůli blízké frontě nesměli rozsvítit

²²⁶ FEIS, s. 491.

²²⁷ FENBY, s. 284–285.

²²⁸ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 341.

²²⁹ Lublinský výbor, též známý jako Polský výbor národního osvobození, byl prozatímní vládou osvobozeného Polska podporovanou Sověty, v jehož čele byli komunisti Bolesław Bierut, sociální demokrat Edward Osóbka-Morawski a generál Michał Rola-Żymierski. Název nese dle sídla v Lublinu. BUDÍN, s. 123.

²³⁰ FENBY, s. 284–285.

²³¹ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 341.

²³² PLOKHY, s. 35.

světla a zapnout vysílačky.²³³ První přistálo letadlo prezidenta Roosevelta kolem poledne, o dvacet minut později ministerského předsedy.²³⁴ Po slavnostním přijetí se skupina odebrala do stanu s občerstvením, kde je přivítal Molotov se sovětskou delegací. Poté Američané a Britové nasedli do aut, kterými byli převezeni do 130 kilometrů vzdálené Jalty. Cesta trvala několik hodin a ochranu autům zajišťovaly sovětské jednotky umístěné podél cesty.²³⁵

Krym s Jaltou byl bývalou řeckou kolonií, kde Janované založili město Jalita. Později na území poloostrova vznikl takzvaný Krymský chanát, který se stal v 15. století vazalem Osmanské říše a byl její součástí až do 18. století, kdy byl připojen k carskému Rusku. Díky svému příznivému subtropickému podnebí se Jalta stala ideálním místem pobytu přes zimu, především pro šlechtické rody. V 19. století si v Alupce (14 kilometrů jihozápadně od Jalty) postavil palác hrabě Illarion Ivanovič Voroncov, car Alexander III. vybudoval palác v Livadii (tři kilometry od Jalty) a knížecí rod Jusupovů vztyčil sídlo v městečku Koreis. Po revoluci v roce 1917 byly tyto i jiné paláce přeměněny v ozdravovny a sanatoria, která byla za druhé světové války po obsazení nacisty využita k uzdravování německých vojáků. V roce 1944 sovětská vojska osvobodila Ukrajinu a Němci se rozhodli Krym evakuovat, což vedlo k vyplenění paláců, a proto před příjezdem delegací museli Sověti některé budovy obnovit a zajistit přijatelné pohodlí.²³⁶ Americký prezident Roosevelt byl ubytován v paláci Livadia a ministerský předseda ve Voroncovově paláci.²³⁷ Stalin přicestoval na Krym obrněným vlakem 4. února, který byl chráněn z plošinových vagonů protiletadlovými děly, a se svým doprovodem byl ubytován v Jusupovově paláci.²³⁸ O ochranu státníků se starala sovětská vojska, která zajišťovala perimetr mezi Livadií a Alupkou, a tajné služby západních spojenců.²³⁹

²³³ BUDÍN, Stanislav, *Operace Argonauti*, Praha 1967, s. 7.

²³⁴ ROOSEVELT, s. 183.

²³⁵ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 342.

²³⁶ BUDÍN, s. 13–14.

²³⁷ FENBY, s. 288; CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 343.

²³⁸ LAVERY, s. 427.

²³⁹ BUDÍN, s. 16.

4.3 Jednání

Velká trojka se scházela na plenární zasedání každé odpoledne kolem 16:00 na tři až čtyři hodiny a delegáti zasedali kolem velkého, kulatého stolu v tančárně paláce Livadia.²⁴⁰ Kromě hlavních představitelů každé ráno zasedaly generální štáby a v poledne se scházeli ministři zahraničí. Během jednání neexistoval žádný pevný řád, přestože byl připraven, a tak témata přicházela na řadu postupně a buď byla řešena, nebo odložena.²⁴¹ Kromě oficiálních zasedání docházelo k bilaterálním schůzkám představitelů Velké trojky. Přestože konference v Teheránu byla velmi důležitá, stojí ve stínu Jalty, protože jednotlivé zahraniční delegace byly početnější a bylo zde přijato více klíčových rozhodnutí.²⁴²

Jaltské konference se zúčastnila široká škála zástupců jednotlivých zemí. Za Velkou Británii byli přítomni ministerský předseda Churchill, ministr zahraničních věcí Eden, velvyslanec v Sovětském svazu Kerr, náčelník imperiálního generálního štábu polní maršál Brook, první lord admirality Cunnigham, náčelník štábu ministra obrany generál Ismay, polní maršál Harold Alexander, náčelník štábu vojenského letectva Velké Británie a hlavní maršál letectva Portal, tajemník britské vlády Edward Bridges, náměstek ministra zahraničí Alexander Cadogan a tlumočnick Birse. Za Spojené státy Americké se zúčastnili prezident Roosevelt, prezidentům odborný poradce Hopkins, americký velvyslanec v Moskvě Harriman, náčelník štábu armády generál Marshall, vrchní velitel námořnictva admirál King, náčelník prezidentova štábu námořnictva admirál Leahy, velitel vojenské mise v SSSR generál Deane, ředitel Úřadu války a rekonstrukce James Byrnes, tajemník prezidenta Roosevelta Stephen Early, ministr zahraničí Stettinius a tlumočnick Bohlen.²⁴³ Za Sovětský svaz rokovali předseda rady lidových komisařů Stalin, lidový komisař zahraničních věcí Molotov, zástupce náčelníka generálního štábu Rudé armády Alexej Innokentějevič Antonov, lidový komisař námořnictva admirál Nikolaj Gerasimovič Kuzněcov, náměstek lidového komisaře zahraničních věcí Andrej Januarjevič Vyšinskij, náměstek lidového komisaře zahraničních věcí Ivan Michajlovič Majskij, sovětský velvyslanec ve Spojených státech

²⁴⁰ ROOSEVELT, s. 184.

²⁴¹ FENBY, s. 291.

²⁴² ROBERTS, s. 289.

²⁴³ PANOCHA, s. 28–30.

Andrej Andrejevič Gromyko, sovětský velvyslanec ve Velké Británii Fedor Tarasovič Gusev a tlumočník Pavlov.²⁴⁴

Prezident Roosevelt přijel do Jalty s několika cíli. Prvním bylo skoncovat s německým imperialismem a militarismem, čehož mělo být dosaženo pomocí rozdělení Německa na několik států tak, aby se již nikdy nestalo světovou velmocí. Ostatní státy Evropy, kromě Polska, ho moc nezajímaly a hodlal je přenechat Velké Británii a Sovětskému svazu. Nejdůležitější pro něho bylo získání závazku od Stalina, že vstoupí do války proti Japonsku, vytvoření mezinárodní organizace a zajištění účasti Spojených států amerických v této instituci. Churchill přijel do Jalty se značnými obavami ze Sovětského svazu, a proto se snažil zajistit maximální vliv své země ve střední Evropě, především v Polsku, a ve východní Evropě, hlavně v Bulharsku, Rumunsku a Jugoslávii. Byl odhodlán chránit Řecko za každou cenu a prosadit francouzské nároky na velmocenské postavení po druhé světové válce. Stalin přijel s požadavky na vymýcení fašismu a nacismu z Evropy, nepřipuštěním obnovy německého militarismu a se snahou vybudovat silnou mezinárodní organizaci všech států založenou na principu jednoty hlavních vítězů. Dále chtěl prosadit územní požadavky na západě i východě, vše o co přišla carská říše a co se odtrhlo během revolučních let, a byl ochoten přistoupit na dohodu mezi jugoslávskými komunisty a demokratickými politiky v emigraci.²⁴⁵

4.3.1 Německá otázka

Na plenárním zasedání 5. února začala Velká trojka projednávat otázku, jak naložit s poraženým Německem po válce. Roosevelt se ujal slova jako první a požadoval ustanovení okupačních zón v Německu, přičemž počítal s dočasnou nikoli trvalou okupací.²⁴⁶ Po prezidentovi se chopil slova Stalin, který se tázal, jak přesně bude Německo rozděleno, protože doposud existovalo několik plánů. Dále chtěl vědět, zda bude vytvořena německá ústřední vláda či několik vlád a jaký bude rozsah reparací.²⁴⁷ Podle Roosevelta řešení těchto otázek mělo vyplynout z rozdělení okupačních pásem, načež sovětský vůdce reagoval poznámkou, že pokud Spojenci chtějí, aby bylo

²⁴⁴ ROBERTS, s. 289.

²⁴⁵ BUDÍN, s. 42–68.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 84.

²⁴⁷ BEREŽKOV, Valentin Michajlovič, *Cesta k Postupimi*, Praha 1985, s. 122.

Německo rozděleno, musí tak být rozhodnuto.²⁴⁸ Velká trojka v podstatě rozhodovala mezi dvěma plány parcelace Německa. První americký předložený v Teheránu počítal s rozdělením Německa na pět okupačních zón, zatímco druhý britský představený v Moskvě v říjnu 1944 pojednával o vytvoření pruské a rakousko-bavorské federace s Vestfálskem a Porúřím spravovaným pod mezinárodním dohledem.²⁴⁹ Přestože Churchill souhlasil s rozdělením, namítal, že se jedná o příliš složitou otázku, aby mohlo dojít k vytvoření přesných hranic. Dle jeho názoru bylo nutné zvážit celou škálu věcí: jak bude naloženo s Pruskem, jaké území bude postoupeno Polsku a Sovětskému svazu, kdo bude kontrolovat údolí Rýna a průmyslové oblasti Porúří a Sárška.²⁵⁰ Po rozsáhlé debatě o podobě rozdělení Německa souhlasili státníci s jeho parcelací a ministrům zahraničí dali za úkol připravit návrh na vytvoření komise, která se měla zabývat podklady pro řešení otázky rozčlenění německé země.²⁵¹ I přes rozsáhlé plánování nakonec o podobě zón rozhodovala aktuální vojenská situace.²⁵²

Po dočasném uzavření otázky o budoucí podobě Německa otevřel Roosevelt diskuzi o přidělení okupačního pásma Francii.²⁵³ Stalin byl proti, protože si zónu podle jeho názoru nezasloužila, a zároveň se obával, že by to mohlo vést k podobným žádostem ostatních států bojujících proti Německu.²⁵⁴ Churchill se snažil sovětskému vůdci vysvětlit, že jeho země potřebuje pomoc Francie při okupaci Německa, protože si britská vláda nebyla jistá, jak dlouho by unesla finanční břemeno, a navíc podotkl, že by francouzské pásmo bylo vyčleněno z americké a britské zóny.²⁵⁵ Churchillovo vyjádření přivedlo Stalina k otázce, zda by měla Francie zasedat i ve Spojenecké kontrolní komisi, k čemuž se sám stavěl odmítavě. Naopak Churchill se vyjádřil kladně, protože pokud by Francie získala okupační pásmo, měla by se podílet na kontrole Německa.²⁵⁶ Roosevelt nakonec jejich debatu o Francii ukončil shrnutím, že všichni souhlasí s přidělením okupační zóny Francii, ale prozatím bez její účasti ve Spojenecké kontrolní komisi.²⁵⁷

²⁴⁸ BUDÍN, s. 84.

²⁴⁹ FENBY, s. 291.

²⁵⁰ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 348.

²⁵¹ BUDÍN, s. 86–88.

²⁵² FENBY, s. 291.

²⁵³ FEIS, s. 531.

²⁵⁴ ROBERTS, s. 291.

²⁵⁵ BUDÍN, s. 88–89.

²⁵⁶ ALLDRITH, s. 466.

²⁵⁷ KERSAUDY, Francois, *De Gaulle a Churchill. Srdečná neshoda*, Praha 2003, s. 465–466.

Téhož dne se projednávala otázka reparací. Majskij, náměstek lidového komisaře zahraničních věcí, zúčastněným představil hlavní body plánu na náhradu škod, jež shrnul do dvou hlavních kategorií: 1. odejmutí a přemístění veškerého nářadí, strojů, zásob z německých továren během dvou let po skončení války; 2. roční finanční náhrady placené po dobu deseti let. Cílem sovětského plánu byla redukce německého těžkého průmyslu na dvacet procent a úplný zánik německého vojenského průmyslu.²⁵⁸ Dále Sověti požadovali, aby dostali 10 miliard dolarů jako náhradu za přímé materiální ztráty, což byla velmi nízká suma vzhledem k celkovému objemu škod Sovětského svazu.²⁵⁹ Churchill nebyl spokojen s tím, že se budou po Německu vymáhat reparace ve značné výši, a vznesl obavy, že by situace mohla dopadnout podobně jako po první světové válce, kdy požadovaná částka nebyla ani zdaleka splacena. Dále se obával toho, co by se stalo s Německem, kdyby upadlo do bídy a kdo by se postaral o několik desítek miliónů Němců.²⁶⁰ Roosevelt reagoval na sovětský návrh podobně jako Churchill a prohlásil, že si pamatuje na dobu po první světové válce, kdy Spojené státy americké půjčily Německu 10 miliard dolarů, které nikdy nedostaly zpět. Americký prezident důrazně prohlásil, že podobnou chybu nechce zopakovat, a podpořil Churchilla v otázce budoucnosti německého národa po válce.²⁶¹ V závěru zasedání byl nakonec schválen návrh k ustanovení Spojenecké reparační komise tvořené zástupci Spojenců se sídlem v Moskvě.²⁶² Stalin dodal, že bude nutné vytvořit směrnice, kterými by se komise řídila, a sám navrhl, aby reparace v co největší možné výši získaly ty státy, které nesly největší břemeno války a podílely se na vítězství – tedy Sovětský svaz, Spojené státy americké a Velká Británie. Západní spojenci s maršálovým návrhem souhlasili a jednání bylo toho dne ukončeno.²⁶³

Projednávání německé otázky pokračovalo na plenárním zasedání 10. února. Roosevelt se navrátí k otázce členství Francie ve Spojenecké kontrolní komisi a oznámil, že si přeje, aby v ní Francie, když bude mít vlastní okupační pásmo, získala

²⁵⁸ PANOCHA, s. 46.

²⁵⁹ NEUMANN, s. 141.

²⁶⁰ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 349.

²⁶¹ BUDÍN, s. 93–95.

²⁶² FARQUHARSON, John E., *Anglo-American Policy on German Reparations from Yalta to Potsdam*. In: *The English Historical Review* 112, 1997, 448, s. 906.

²⁶³ BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 124.

místo.²⁶⁴ Stalin byl o prezidentově změně názoru již předem informován prostřednictvím Harrimana a nezbylo mu nic jiného než souhlasit s francouzskou účastí v komisi.²⁶⁵ Dalším stále nevyřešeným problémem byly reparace. Den předtím, 9. února, byl ministry zahraničí schválen sovětský návrh principů moskevské reparační komise, podle kterého měly válečné náhrady získat státy, jež utrpěly největší škody a nejvíce přispěly k vítězství. Dále dokument nařizoval do dvou let zabavit německé statky jako odškodné – továrny, lodě, vagóny, stroje a podobně – s cílem vojenského a ekonomického odzbrojení Německa. Do deseti let měli Němci zaplatit reparace v dodávkách zboží. Celková výše byla stanovena na 20 miliard dolarů, z nichž polovinu měl dostat Sovětský svaz.²⁶⁶ Přestože Churchill návrh schvaloval, oponoval mu v jednom bodě, protože nechtěl zveřejňovat konkrétní částku reparací, s čím souhlasil i Roosevelt a dodal, že by o ní měla rozhodnout reparační komise.²⁶⁷ Stalin byl rozčarován postojem západních spojenců, přesto po bouřlivé debatě s Churchillem chtěl, aby byla schválena povinnost Německa zaplatit způsobenou škodu a aby reparační komise v Moskvě projednala výši úhrady a způsob splácení odškodnění. Tento návrh byl všemi stranami uznán.²⁶⁸

4.3.2 Polská otázka

Nejsložitěji probíhala jednání ohledně Polska. Poprvé se o něm začalo hovořit 6. února, kdy prezident Roosevelt vystoupil s prohlášením, že Polsko by mělo ustanovit své východní hranice na Curzonově linii, přičemž územní ztráta jeho východních oblastí by mohla být kompenzována Východním Pruskem, částí Německa či Lvovem.²⁶⁹ Navíc podpořil vytvoření prozatímní vlády, v níž by se sdružovali zástupci pěti hlavních politických stran.²⁷⁰ Churchill byl britskou vládou zplnomocněn podpořit uznání Curzonovy linie jakožto východní hranice Polska a v otázce jeho vlády se přiklonil k Rooseveltovu návrhu, přičemž si přál vytvoření prozatímní vlády, která by byla

²⁶⁴ EDMONS, Robin, *Yalta and Potsdam. Forty Years Afterwards*. In: *International Affairs* 62, 1986, 2, s. 201.

²⁶⁵ FENBY, s. 302.

²⁶⁶ BUDÍN, s. 165.

²⁶⁷ FENBY, s. 302.

²⁶⁸ BUDÍN, s. 185.

²⁶⁹ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 362.

²⁷⁰ NEUMANN, s. 147.

uznána Sovětských svazem, Spojenými státy americkými a Velkou Británií a existovala by do doby, než si polský národ bude moci svobodně zvolit novou vládu.²⁷¹

Po desetiminutové přestávce se chopil slova Stalin, pro kterého byla otázka Polska věcí cti a bezpečnosti. Cti, protože v minulosti se Rusové dopustili mnoha křivd na Polácích a Sověti si je přáli napravit, a bezpečnosti kvůli tomu, že Polsko bylo přímým sousedem Sovětského svazu a pokud došlo k napadení ruských oblastí, tak vždy přes něj.²⁷² Stalin vyjádřil přání, aby Polsko bylo silné, svobodné, nezávislé, čímž by se podařilo uzavřít polský koridor ohrožující Sovětský svaz. Přesto nemohl přijmout prezidentovu nabídku ohledně hranic, protože dle jeho názoru měl Sovětský svaz právo na Lvov ležící na východní straně Curzonovy linie. Argumentoval tím, že tato hranice byla vytyčena po první světové válce proti jejich vůli na konferenci, na kterou Rusové nebyli pozváni.²⁷³ Pak Stalin přesel k podobě západní linie mezi Polskem a Německem, přičemž chtěl polské území rozšířit na úkor německého, a navrhl, aby se tato hranice posunula na řeku Nisu.²⁷⁴ Maršál nezapomenul uvést, že v dané oblasti existují dvě řeky s názvem Nisa, přičemž dle jeho názoru se hranicí měla stát Lužická Nisa ležící více na západě.²⁷⁵

Nakonec se Stalin vyjádřil k otázce polské vlády. Dle jeho názoru nebylo možné bez polské účasti na konferenci vytvořit vládu. Dále hovořil o tom, že před několika měsíci se sešla londýnská i lublinská skupina v Moskvě, kde obě strany našly určitou shodu, ale po návratu ministerského předsedy polské exilové vlády v Londýně Stanislava Mikołajczyka z jednání, byl z kabinetu vyloučen jen kvůli tomu, že byl ochoten se dohodnout s lublinskou stranou. Dalším problémem pro Stalina byli agenti polské exilové vlády v Londýně, kteří při postupu Rudé armády do Německa napadali sovětské vojáky a několik desítek jich zabili. Churchill na Stalinův dlouhý monolog reagoval tím, že má poněkud jiné informace a že nemůže uznat Lublinský výbor jako legitimní vládu. Roosevelt pouze prohlásil, že Polsko je zdrojem potíží už nejméně pět set let, a plenární zasedání rozpustil.²⁷⁶

²⁷¹ FEIS, s. 522; BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 133.

²⁷² BUDÍN, s. 130.

²⁷³ FEIS, s. 523.

²⁷⁴ BUDÍN, s. 131.

²⁷⁵ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 365.

²⁷⁶ PANOCHA, s. 53–54; FENBY, s. 293.

Druhého dne se státníci navrátili k řešení polské otázky a Molotov předložil sovětský návrh týkající se Polska, který se skládal z uznání Curzonovy linie a polské západní hranice na Odře a Nise, z rozšíření lublinské vlády o demokratické představitele z řad Poláků v zahraničí, jejichž výběr dojednají v Moskvě ministři zahraničí Molotov, Harriman a Kerr, z uznání takto rozšířené vlády a z organizování voleb v Polsku.²⁷⁷ Roosevelt s Churchillem sovětský návrh přijali, přesto měl ministerský předseda jednu poznámku. Ačkoliv Churchill plně podporoval posunutí západních hranic Polska více na západ, zmínka o řece Nise v návrhu nebrala v potaz existenci dvou toků a britský premiér varoval, že pokud by došlo k přílišnému posunutí hranic na západ, mohlo by to vést k budoucímu přesunu několika miliónů Němců.²⁷⁸ Stalin na poznámku ministerského předsedy odpověděl, že většina Němců z oblasti již uprchla, což prozatím Churchilla uspokojilo.²⁷⁹

Na plenárním zasedání 8. února Roosevelt oznámil, že prostudoval sovětský návrh týkající se Polska a nenamítal nic proti ustanovení západní i východní hranice. V otázce polské vlády navrhl, aby ministři zahraničí tří velmocí jednali se zástupci Lublinského výboru, polské exilové vlády v Londýně a demokratických kruhů o vytvoření prezidentské rady, která by sestavila prozatímní vládu, jež by co nejdříve vypsala volby.²⁸⁰ Přijetí Rooseveltova návrhu by znamenalo formální vyřazení polské exilové vlády v Londýně a Churchillovi na její obranu nezbylo nic jiného, než znovu začít kritizovat Lublinský výbor.²⁸¹ Britský premiér se snažil oponovat, že podle informací, která má jeho vláda, většina Poláků neuznává lublinskou vládu a pokud by došlo k upozadění londýnské vlády, vyvolalo by to řadu protestů.²⁸² Roosevelt nakonec diskuzi o Polsku uzavřel s tím, že se všichni shodují na nutnosti svobodných voleb, ale problémem bude, kdo povede Polsko.²⁸³

Na schůzce ministrů zahraničí 9. února stáhl Stettinius Rooseveltův projekt na vytvoření prezidentské rady a během jejich jednání nebylo dosaženo žádného řešení.²⁸⁴ Přesto na plenárním zasedání téhož dne Molotov předložil novou formulaci, ve které

²⁷⁷ WANNER, *Zápas o Evropu*, s. 124.

²⁷⁸ FENBY, s. 295

²⁷⁹ NEUMANN, s. 145.

²⁸⁰ BUDÍN, s. 154–155.

²⁸¹ WANNER, *Zápas o Evropu*, s. 125.

²⁸² BUDÍN, s. 155–156.

²⁸³ WANNER, *Zápas o Evropu*, s. 125.

²⁸⁴ FENBY, s. 298–299.

stálo, že „současná polská prozatímní vláda bude reorganizována do zcela reprezentativní vlády založené na demokratických silách v Polsku a bude zahrnovat demokratické vůdce z Polska i ze zahraničí. Jakmile bude tato prozatímní vláda národní jednoty zformována, tři velmoci ji uznají. Velvyslanci tří velmocí ve Varšavě pak budou zodpovědní svým vládám dohlížet na splnění slibu svobodných a nezávislých voleb“.²⁸⁵ Návrh se Rooseveltovi líbil, ale Churchill jím nebyl nadšen. Britský premiér začal hovořit o tom, že on i jeho vláda ví velmi málo o tom, co se děje v samotném Polsku, a proto navrhl, zda by v Polsku mohli být přítomni britští pozorovatelé, kteří by monitorovali situaci. Stejně tak by uvítal sovětské pozorovatele v Řecku.²⁸⁶ Stalin nechtěl přijmout nějaký závazek, a proto řekl, že věří britskému postupu v Řecku, což nebylo pro Churchilla dostačující vyjádření a tak se tázal, zda bude moci v Dolní sněmovně potvrdit, že v Polsku proběhnou svobodné volby. Do rozhovoru se vmísil i Roosevelt, jenž chtěl zaručit, že volby v Polsku budou svobodné, a řekl, že: „je důležité, aby polské volby – jako Caesarova manželka – byly mimo jakékoliv podezření“.²⁸⁷ Stalin namítl, že to se o ní jen povídalo, ale ve skutečnosti měla i ona své hříchy, a Roosevelt tedy zdůraznil, že chce v Polsku takové volby, aby je nemohl nikdo zpochybňovat.²⁸⁸

Výjimečně ještě téhož večera proběhla schůzka ministrů zahraničí, na které se všechny strany dohodly na nové podobě návrhu o Polsku: „Po osvobození Polska Rudou armádou se vytvořila nová situace, což volá po okamžitém ustavení provizorní polské vlády na co nejširší bázi, jak to jen bude možné. Tato provizorní vláda by měla být zreorganizována na širším demokratickém základu s přivzetím demokratických vůdců z Polska i ze zahraničí. Měla by se nazývat Polská prozatímní vláda národní jednoty. Molotov, Harriman a Kerr jsou pověřeni konzultovat v Moskvě se členy této prozatímní vlády a s ostatními demokratickými vůdci z Polska i zahraničí. Tato Polská prozatímní vláda národní jednoty bude zavázána uskutečnit svobodné a nezávislé volby na základě univerzálního volebního práva a tajné kandidátky co nejdříve to bude možné. Těchto voleb budou mít právo účastnit se všechny demokratické a protifašistické strany a navrhnout své kandidáty. Po zformování Polské prozatímní vlády národní jednoty ji

²⁸⁵ PANOCHA, s. 71.

²⁸⁶ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 375–376.

²⁸⁷ BUDÍN, s. 170.

²⁸⁸ FENBY, s. 300.

*uznají vlády tří mocností.*²⁸⁹ O den později Eden představil tento návrh Velké trojce, který státníci odsouhlasili. Protože v předneseném textu nebyla zmínka o hranicích, začal o nich Churchill hovořit. Dle jeho názoru byla hranice na východě ustanovena, ale se západní nebude souhlasit britský válečný kabinet. Definitivní rozhodnutí o této linii nemohl učinit ani Roosevelt, který by k tomu potřeboval souhlas amerického senátu. Churchill pak navrhl, že Polsko musí dostat značné územní kompenzace na severu a západě, ale rozhodnutí o konečném uspořádání bude přijato až na poválečné mírové konferenci, s čímž Roosevelt a Stalin souhlasili.²⁹⁰

4.3.3 Vytvoření jugoslávské vlády

V srpnu 1944 se Churchill sešel v Neapoli s Josipem Brozem Titem, velitelem komunistických partyzánů v Jugoslávii a legitimním představitelem jugoslávského odboje, aby se dohodli na rozšíření jugoslávské vlády o demokratické politiky z emigrace – například dr. Ivana Šubašiče. Dále se rozhodli o tom, že otázka králova návratu z emigrace v Londýně bude vyřešena demokratickým hlasováním až po skončení války. S těmito ujednáními souhlasil jak Stalin, tak Roosevelt.²⁹¹ Na jaltské konferenci byla poprvé otázka jugoslávské vlády nadnesena 8. února Stalinem, který chtěl vědět, proč bylo zformování nové jednotné vlády v Jugoslávii oddáleno. Ministerský předseda všem přítomným oznámil, že jugoslávský král byl přinucen abdikovat a Šubašić odjel z Londýna do Bělehradu v době konání konference, aby s Titem vytvořil společnou vládu.²⁹² Dodal, že bude nutné udělat několik nepatrných změn v dohodě Tito-Šubašić, a byl by vděčný, kdyby o tom Tita informoval Stalin, načež sovětský vůdce odvětil, že by se to Titovi nemuselo líbit.²⁹³

Znovu se tento problém projednával 9. února, jak na poradě ministrů zahraničí, tak na zasedání Velké trojky.²⁹⁴ Na plenární zasedání přečetl Stettinius zprávu ministrů zahraničí, která se týkala ustanovení jugoslávské vlády, ve které britská strana navrhla, aby: *„bylo zaručeno, že se poslanci bývalé skupštiny, kteří nebyli kompromitováni kolaborací s nepřítelem, stanou členy protifašistického partyzánského shromáždění –*

²⁸⁹ PANOCHA, s. 77.

²⁹⁰ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 378.

²⁹¹ BUDÍN, s. 118–120.

²⁹² PANOCHA, s. 69.

²⁹³ BUDÍN, s. 158.

²⁹⁴ PANOCHA, s. 71–75.

Avnoj, a že všechny zákony, které Avnoj schválí, budou potom potvrzeny Ústavodárným shromážděním“.²⁹⁵ Stalin s tím souhlasil, jen nepovažoval za nutné kvůli tomu odkládat vytvoření nové jednotné vlády. Jugoslávská otázka pak byla odložena na druhý den, kdy Eden oznámil, že do Bělehradu bude zaslán telegram, který bude informovat Tita a Šubašiče o britském návrhu a o podpoře k okamžitému vytvoření jugoslávské vlády.²⁹⁶

4.3.4 Otázka vstupu Sovětského svazu do války proti Japonsku

Před zahájením schůzky na Krymu vypracoval americký generální štáb zprávu pro Roosevelta, která podávala pesimistický odhad vývoje vojenských akcí proti Japonsku. Prezidenta informovala o tom, že po dobytí Německa by musely americké jednotky bojovat minimálně rok a půl v Tichomoří, přičemž samotná invaze do Japonska by mohla proběhnout až na přelomu let 1945/46, pokud by se ovšem válka v Evropě neprotáhla. Roosevelt byl proto přesvědčen, že musí získat pomoc Sovětského svazu, aby bylo Japonsko poraženo.²⁹⁷

Otázka Dálného východu byla pro Spojené státy americké i Sovětský svaz klíčová.²⁹⁸ Poprvé se projednávala v odpoledních hodinách 8. února v Livadijském paláci v pracovně amerického prezidenta za přítomnosti Roosevelta, Stalina, Molotova, Harrimana a tlumočnicků Pavlova a Bohlena. Aktéři nejprve hovořili o válečné situaci v Tichomoří. Stalin poté navrhl prodiskutovat politické podmínky vstupu Sovětského svazu do války proti Japonsku, protože doufal v navrácení územích ztrát z války s Japonskem z let 1904–1905.²⁹⁹ Sovětský vůdce požadoval navrácení jižního Sachalinu a Kurilských ostrovů, pronájem přístavů Dairen, Port Arthur a obnovení práv na železnici v Mandžusku.³⁰⁰ Roosevelt mu řekl, že nemá námitky proti navrácení jižního Sachalinu a Kurilských ostrovů, ale Dairen se dle jeho názoru měl přeměnit na svobodný přístav pod mezinárodní kontrolou.³⁰¹ O osudu Dairenu ale Roosevelt nemohl rozhodnout sám, protože patřil Číně a tudíž bylo nutné projednat tuto záležitost také s čínskou stranou. Ohledně mandžuské železnice pokládal za nejlepší, aby přešla pod

²⁹⁵ BUDÍN, s. 167.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 167 a 176.

²⁹⁷ BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 137–138.

²⁹⁸ EDMONS, *Die grossen Drei*, s. 200.

²⁹⁹ BUDÍN, s. 144–147.

³⁰⁰ BYRNES, James, *Unwitting Yalta Myth-Maker*. In: *Political Science Quarterly* 81, 1966, 4, s. 586.

³⁰¹ NEUMANN, s. 153–154.

společnou správu Sovětského svazu a Číny. Stalin nebyl s prezidentovým vyjádřením příliš spokojen, neboť požadoval splnění všech podmínek a podepsání písemné dohody ještě před ukončením konference.³⁰²

Po obědě 10. února se Molotov sešel s Harrimanem, aby mu předal anglický překlad sovětských podmínek pro vstup do války s Japonskem. Sověti požadovali práva na užívání mandžuské železnice, vlastnictví přístavů Dairen a Port Arthur, status quo pro Vnější Mongolsko a navrácení Sachalinu a Kuril.³⁰³ Po jejich přečtení měl Harriman několik výtek. Za prvé oznámil Molotovovi, že americký prezident bude chtít změnit slovo vlastnictví za pronájem a aby přístavy byly pod mezinárodní kontrolou. Za druhé požadoval, aby železnici spravovala sovětsko-čínská komise a aby byl získán souhlas čínské strany, bez kterého nebude prezident ochoten dospět ke konečné dohodě. Molotov se všemi připomínkami souhlasil a Harriman poté odnesl dokument Rooseveltovi, který ho schválil.³⁰⁴

Na základě těchto jednání byla 11. února 1945 Stalinem, Rooseveltem i Churchillem podepsána Dohoda tří velmocí o otázkách Dálného východu, která byla zveřejněna až 11. února 1946.³⁰⁵ Sovětský svaz se zavázal, že vstoupí do tří měsíců po kapitulaci Německa do války proti Japonsku výměnou za získání jižního Sachalinu a Kurilských ostrovů, zachování statutu quo ve Vnějším Mongolsku, obnovení nájmu Port Arthuru, zmezinárodnění přístavu Dairen a společné čínsko-sovětské správy železnic v Mandžusku.³⁰⁶ Dále bylo v dokumentu napsáno, že rozhodnutí o Vnějším Mongolsku, přístavech a železnicích bude muset být odsouhlaseno čínskou stranou.³⁰⁷

4.3.5 Organizace spojených národů

Dne 6. února začala pro Roosevelta dlouho očekávána debata o projektu Organizace spojených národů. Protože počítal s projednáváním této otázky na konferenci, tak již v prosinci 1944 zaslal Churchillovi a Stalinovi memorandum, v němž vyložil americký návrh složení Rady bezpečnosti, včetně stálých členů – Spojených států amerických,

³⁰² BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 138–139.

³⁰³ PANOCHA, s. 80.

³⁰⁴ FENBY, s. 299.

³⁰⁵ BRIGGS, Herbert, *The Leaders' Agreement of Yalta*. In: *The American Journal of International Law* 40, 1946, 2, s. 376.

³⁰⁶ WHITE, Patrick, *New Light on Yalta*. In: *Far Eastern Survey* 19, 1950, 11, s. 105.

³⁰⁷ BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 140.

Velké Británie, Sovětského svazu, Francie a Číny, a v němž nastínil proceduru hlasování.³⁰⁸ Dle něho měl mít každý člen rady jeden hlas, přičemž k přijetí rozhodnutí v procedurálních záležitostech bylo zapotřebí sedmi z jedenácti. Závažnější otázky, například přijímání nebo vylučování členských států, řešení konfliktů, regulace zbrojení, poskytování ozbrojených sil, by vyžadovaly shodné hlasování stálých členů. Kdyby se stáli členové neshodli, bylo by tím Radě bezpečnosti zabráněno v uskutečnění jakýchkoli kroků. Jednalo by se o takzvané právo veta. Pokud by se spor týkal členského státu, mohl o něm debatovat, nikoli hlasovat.³⁰⁹

Stalin prohlásil, že si Rooseveltovo memorandum dopředu neprostudoval, tudíž se k této věci nemohl ihned vyjádřit. Přesto ho Churchill dopředu ujistil, že ačkoliv ostatní členové budou moci kritizovat rozhodnutí stálých členů, díky právu veta nebudou schopni žádným způsobem proti nim zasáhnout. Stalin pak nadnesl problém vyčlenění z organizace, protože se obával toho, aby se neopakovala podobná situace z roku 1939, kdy byl Sovětský svaz vyloučen ze struktur Společnosti národů. V této záležitosti ho uklidnil Eden, neboť to již nemělo být možné.³¹⁰ Sovětský vůdce rovněž podotkl, že postup v hlasování by musel být upraven tak, aby nedocházelo k rozporům mezi velmocemi. Chtěl, aby nově vytvořená organizace byla schopná zajistit mír minimálně na padesát let.³¹¹

Druhého dne, 7. února, přijal Molotov americký návrh. Nevyřešenou otázkou však pro Stalina bylo, zda se sovětské republiky stanou členy nové mezinárodní organizace a zda budou mít hlasy ve Valném shromáždění.³¹² Z původních navržených šestnácti byl Stalin ochoten snížit počet na tři či dvě země, konkrétně na Ukrajinu, Bělorusko a Litvu.³¹³ Roosevelt měl vůči sovětskému požadavku několik námitek. Za prvé sovětská ústava neumožňovala těmto státům vést vlastní zahraniční politiku, za druhé nepodepsaly Prohlášení spojených národů v roce 1942 a za třetí tato otázka měla být vyřešena až po založení organizace. Prezidentovy argumenty vzbudily pochybnosti i u Churchilla, který chtěl zajistit křesla pro všechny členy britského impéria. Nakonec

³⁰⁸ BUDÍN, s. 98–100.

³⁰⁹ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 350.

³¹⁰ FENBY, s. 292–293.

³¹¹ ROBERTS, s. 294.

³¹² CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 352–353.

³¹³ NEUMANN, s. 157.

bylo rozhodnuto, že o sovětském požadavku budou jednat ministři zahraničí následujícího dne.³¹⁴

Dne 8. února oznámil Eden na plenárním zasedání výsledky jednání ministrů zahraničí. Bylo dohodnuto, že ustanovující schůze Organizace spojených národů se uskuteční 25. dubna 1945 ve Spojených státech amerických.³¹⁵ Na konferenci měly být pozvány země, které by do určitého data podepsaly Deklaraci Spojených národů. Zároveň Spojené státy americké a Velká Británie souhlasily s návrhem Stalina, aby mezi zakládající členy patřily dvě sovětské republiky – Bělorusko a Ukrajina.³¹⁶ Churchill v následné diskuzi navrhl, že by se konference měly zúčastnit také země, které vyhlásily či ještě vyhlásí válku Německu do stanového data, jímž byl 1. březen 1945.³¹⁷

4.3.6 Poslední den konference

Poslední plenární zasedání jaltské konference se uskutečnilo v době oběda 11. února. Diskutovalo se o podobě závěrečného komuniké, o detailech slov a jednotlivých vět.³¹⁸ Po jeho přečtení a závěrečných úpravách bylo podepsáno nejprve Churchillem, pak Rooseveltem a nakonec Stalinem.³¹⁹ Komuniké o konferenci představitelů tří spojeneckých mocností se skládalo z devíti článků a bylo zveřejněno 12. února 1945. První tři články se týkaly Německa, konkrétně jeho porážkou, okupací a náhradou škod. Čtvrtý článek informoval o svolání konference Spojených národů do San Franciska 25. dubna 1945, kde měla být vypracována charta této organizace.³²⁰ Pátá kapitola obsahovala Prohlášení o osvobozené Evropě, ve které Velká trojka slibovala pomoc národům zbavených jha nacismu, tak aby své politické a ekonomické problémy mohly vyřešit demokratickými cestami.³²¹ Šestý článek se týkal záležitostí Polska, sedmý o ustanovení jugoslávské vlády, osmý o pravidelných schůzkách ministrů zahraničí každé dva či tři měsíce a poslední devátý o jednotě v míru stejně jako ve válce.³²²

³¹⁴ FENBY, s. 294.

³¹⁵ PANOCHA, s. 64.

³¹⁶ BUDÍN, s. 151.

³¹⁷ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 356.

³¹⁸ PANOCHA, s. 87–88.

³¹⁹ BUDÍN, s. 194–95.

³²⁰ GRABERT, Wigbert (ed.), *Jalta – Potsdam und die Dokumente zur Zerstörung Europas*, Tübingen 1985, s. 29–32.

³²¹ FENBY, s. 304.

³²² GRABERT, s. 33–35.

Krom komuniké byly podepsány ještě další čtyři dokumenty. Tři ministři zahraničí signovali Protokol o postupu a Velká trojka Protokol o náhradě škod Německem, přičemž obě listiny byly zveřejněny až 24. března 1947.³²³ Čtvrtým textem byla Dohoda tří velmocí o otázkách Dálného východu zveřejněná 11. února 1946, která byla signována Churchillem, Stalinem a Rooseveltem.³²⁴ Posledním textem byla dvoustranná Dohoda spojeneckých států o válečných zajatcích a civilních příslušnících těchto států podepsaná americkým generálem Deanem a sovětským generálem Gryzlovem, která byla zveřejněna americkým ministerstvem zahraničí 8. března 1946.³²⁵

Po podepsání dokumentů zasedla Velká trojka ke společnému obědu, po kterém se státníci rozloučili a vydali se na cestu z černomořského Krymu.³²⁶ Jako první opustil Jaltu Stalin, který kolem čtvrté hodiny nasedl do vlaku a odjel přímo do Moskvy. Po sovětském vůdci vyrazil Roosevelt na tříhodinovou cestu do Sevastopolu, kde se nalodil na americkou válečnou loď, která vyplula směrem do Egypta.³²⁷ Stejnou cestu jako prezident absolvoval téhož dne i Churchill. Autem byl převezen do Sevastopolu, kde nastoupil na osobní loď Franconia. Přestože mohl ihned odjet, rozhodl se, že se zdrží a prozkoumá blízké bojiště u Balaklavy, kde se střetly německé a sovětské jednotky. Po prohlídce bitevního pole byla naplánovaná plavba Dardanelami na Maltu, ale místo toho se rozhodl, že vykoná návštěvu v Athénách. Dne 14. února odjel na letiště Saki, odkud odletěl do hlavního města Řecka.³²⁸ Z řecké metropole se pak vydal do Egypta, kde se naposledy setkal s prezidentem Rooseveltem.³²⁹

³²³ PANOCHA, s. 94.

³²⁴ PAN, Stephen, *Legal Aspects of the Yalta Agreement*. In: *The American Journal of International Law* 46, 1952, 1, s. 50.

³²⁵ PANOCHA, s. 94.

³²⁶ BUDÍN, s. 195–198.

³²⁷ FENBY, s. 305.

³²⁸ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 385–386.

³²⁹ ALLDRITH, s. 159.

5 POSTUPIMSKÁ KONFERENCE

Poslední trojstranná spojenecká konference druhé světové války se konala v německé Postupimi mezi 17. červencem a 2. srpnem 1945.³³⁰ Hlavními aktéry této schůzky byli prezident Spojených států amerických Harry S. Truman, britský ministerský předseda Churchill, který byl vystřídán Clementem Attleem po prohraných volbách v polovině summitu, a sovětský vůdce Stalin.³³¹ K nejdůležitějším cílům Spojenců patřilo ustanovení nového poválečného uspořádání Evropy a projednání postupu v rámci pokračující války proti Japonsku.³³²

5.1 Cesta k Postupimi

Postupimské konferenci přecházelo několik významných událostí. Spojenecká vojska ze západní i východní fronty pronikla hluboko na německé území, což po sebevraždě Adolfa Hitlera přinutilo Třetí říši kapitulovat na začátku května 1945.³³³ Tohoto vítězství v Evropě se ale nedožil americký prezident Roosevelt, který náhle skonal 12. dubna 1945. Nástupcem se stal jeho viceprezident Truman, jenž byl rozhodnut pokračovat v politice svého předchůdce.³³⁴ Válka v Evropě skončila, ale nadále se bojovalo v Pacifiku s Japonskem.

V květnu začal mít potíže ve vlastní vládě i Churchill. Dle jeho názoru měl jeho válečný koaliční kabinet setrvat do porážky Německa, ale jeho část tvořená labouristickou stranou požadovala vyhlášení všeobecných voleb, neboť se domnívala, že v nich zvítězí. Koaliční vláda byla nátlakem přinucena odstoupit a 23. května 1945 předložil ministerský předseda svou rezignaci králi Jiřímu VI. Přesto opouštěl Buckinghamský palác jako premiér úřednické vlády, která měla řídit zemi do doby, než budou oznámeny výsledky hlasování. Volby byly přichystané na 5. červenec 1945 a kvůli sčítání hlasů britských občanů působících v zámoří, bylo vyhlášení výsledků odloženo o tři týdny, což umožnilo Churchillovi odjet na konferenci.³³⁵

³³⁰ FRAJDL, Jiří, *Konference v Postupimi 17. 7. – 2. 8. 1945 a transfer Němců z ČSR*, Praha 2008, s. 2.

³³¹ KOTYK, Václav, *Postupim a dnešek. K 15. výročí postupimské konference (17. července 1945)*, Praha 1960, s. 5.

³³² GILBERT, Martin, *Druhá světová válka. Úplná historie*, Praha 2006, s. 731.

³³³ FENBY, s. 321.

³³⁴ BERGHE, s. 52.

³³⁵ LEWIS, s. 217–222.

Další významnou událostí bylo uznání nové prozatímní polské vlády západními spojenci. Američané a Britové váhali delší dobu s jejím uznáním, protože viděli problém v tom, že tento kabinet byl tvořen ze tří čtvrtin ministry dosazenými Sověty, kteří již zasedali v předchozí prokomunistické vládě. Západní spojenci se nakonec rozhodli tuto vládu uznat, nejprve to byly Spojené státy americké 5. července a o den později Velká Británie. Tímto krokem se ovšem cítili zbylí členové exilové vlády a Poláci bojující během války na straně západních spojenců zrazeni.³³⁶

Před novou konferencí ovšem nebyly vztahy mezi Spojenci tak vřelé jako před Teheránem nebo Jaltou. Churchill měl obavy nejen ze situace v Polsku, ale i v Jugoslávii, kde se diktátorsky ujal moci Tito, který naslouchal jen Sovětskému svazu. Varoval i před tím, že by rozepře mezi anglicky mluvícími národy a komunismem mohla zapříčinit rozdělení světa na dva kusy. Dokonce požádal britskou část spojeneckého centra vojenského plánování, aby navrhla možnost nátlaku na Sovětský svaz. Výsledkem byla takzvaná operace Nemyslitelné (Unthinkable), jejímž cílem bylo porazit Sovětský svaz v totální válce, čímž by bylo dosaženo cílů Velké Británie, která však byla britskými náčelníky štábů zamítnuta.³³⁷ Generál Brooke si o tomto plánu zapsal do deníku: „*Sama myšlenka je pošetilá a naděje na úspěch zcela vyloučená.*“³³⁸ Nový americký prezident Truman na začátku svého funkčního období nechtěně zhoršil vztahy se Sověty, neboť nechal zastavit veškeré dodávky v rámci půjčky a pronájmu čtyři dny po německé kapitulaci. Stalin považoval jeho čin za nešťastné rozhodnutí, ale dodávky byly rychle obnoveny vzhledem k tomu, že Spojené státy americké potřebovaly, aby Sovětský svaz dodržel slib vstupu do války proti Japonsku.³³⁹

O uspořádání trojstranné schůzky jako první uvažoval Churchill, který 6. května zaslal telegram Trumanovi, v němž stálo: „*Věci se zřejmě nemohou pohnout dále z místa prostřednictvím korespondence a co nejdříve by mělo dojít k setkání představitelů našich tří vlád.*“³⁴⁰ Truman byl myšlenkou nadšen a ihned převzal iniciativu ke svolání konference. Přípravou pověřil dva zvláštní zmocněnce amerického prezidenta, kteří měli vyjednat podrobnosti s britskou a sovětskou stranou, přičemž za

³³⁶ REES, s. 351.

³³⁷ ROBERTS, s. 330; FENBY, s. 321–322.

³³⁸ REES, s. 352.

³³⁹ FENBY, s.

³⁴⁰ CHURANĚ, Milan, *Postupim a Československo. Mýtus a skutečnost*, Praha 2001, s. 14.

Stalinem vyslal Hopkinse a za Churchillem Daviese.³⁴¹ Poslat do Velké Británie Daviese nebylo nejlepším rozhodnutím, neboť se jednalo o prosovětsky a protibritsky orientovaného politika a bývalého velvyslance v Moskvě, který dříve o Churchillovi řekl, že svými varováními před šířením sovětského vlivu se řadí po bok Hitlera. Davies ministerskému předsedovi oznámil, že si Truman přeje před konferencí sejít bilaterálně se Stalinem. Churchill byl tímto návrhem rozhořčen, protože se dvoustranných schůzek obával, a proto důrazně upozornil Trumana, že pokud se neuskuteční trojstranná jednání, odmítne se zúčastnit konference. Ani jednání v Moskvě neprobíhala poklidně. Stalinovi se například nelíbilo přijetí Argentiny do Organizace spojených národů, když nevyhlásila válku Německu, dočasné zastavení dodávek v rámci zákona o půjčce a pronájmu a návrh, že by se Francie měla stát čtvrtým členem Reparační komise. I přes vzešlé komplikace se státníci dohodli na 8. srpnu 1945 jako datu, kdy Sovětský svaz vstoupí do války v Pacifiku, pokud budou potvrzeny podmínky dohodnuté v Jaltě.³⁴²

Členové Velké trojky se na jednáních s prezidentovými zmocněnci a v korespondenci dohodli na uspořádání konference. Dne 27. května 1945 zaslal Stalin Churchillovi dopis, ve kterém souhlasil s uspořádáním summitu a zároveň navrhl jeho místo konání: „*Pan Hopkins, který přijel do Moskvy, navrhl prezidentovým jménem, abychom se my tři v nejbližší době sešli. Myslím, že setkání je nutné a že nejvhodnější by bylo uspořádat jej v okolí Berlína.*“³⁴³ Truman s Berlínem souhlasil, jen Churchill byl zklamán, protože si přál, aby se schůzka uskutečnila v Londýně, ve městě, které bylo za války velmi poničeno, přesto byl ochoten přijet i do Berlína.³⁴⁴ Lze říci, že se již potřetí konala konference v místě, kde měla na starosti hostitelskou činnost sovětská strana. V Teheránu se jednalo na sovětském velvyslanectví, v Jaltě se sešli na sovětském teritoriu a v Berlíně na Sověty obsazeném území.³⁴⁵ Stejně jako pro Teherán a Jaltu našel Churchill krycí název i pro tuto berlínskou konferenci, kterou označil jako Terminal.³⁴⁶

³⁴¹ VYSOCKIJ, Viktor Nikolajevič, *Akce Terminal. Postupim 1945*, Praha 1977, s. 113.

³⁴² FENBY, s. 322–324.

³⁴³ *Osobní a tajné od premiéra J. V. Stalina předsedovi vlády panu W. Churchillovi ze dne 27. května 1945*. In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 379.

³⁴⁴ LAVERY, s. 448–449.

³⁴⁵ BENZ, s. 89.

³⁴⁶ VYSOCKIJ, s. 113.

Zbývalo ještě vyřešit, kdy se státníci sejdou. Prezident Truman navrhl, aby se sešli 15. července, což Stalin přijal bez výhrad: „*Nemám námitky proti tomu, aby se schůzka tří konala, jak jste navrhl, 15. července.*“³⁴⁷ Pouze Churchillovi datum nevyhovovalo, a proto Stalinovi navrhl: „*Rád přijedu do Berlína s britskou delegací, ale domnívám se, že 15. červenec, opakují červenec, měsíc následující po červnu, je příliš pozdě pro naléhavé otázky, ... Ačkoli jsem uprostřed ostrého předvolebního boje, nepovažoval bych své úkoly zde za srovnatelné se setkáním nás tří. Navrhl jsem 15. červen, opakují červen, měsíc předcházející červenci, ale není-li to možné, proč ne 1. červenec, 2. červenec nebo 3. červenec?*“³⁴⁸ Stalin ale nechtěl připustit změnu a Churchill nakonec musel ustoupit: „*Sděлил jsem prezidentu Trumanovi, že budu souhlasit s datem, na němž jste se Vy a on dohodli, totiž s 15. červencem.*“³⁴⁹

Jako první se vydal na cestu do Berlína Truman. V ranních hodinách 7. července nastoupil do vlaku, který jej odvezl k přístavišti v Newport News ve Virginii, kde se prezident nalodil na těžký křižník Augusta. Velká část jeho delegace, přibližně kolem 450 osob, byla s ním na palubě, mezi nimi například nový americký ministr zahraničí Byrnes a vojenský poradce prezidenta admirál námořnictva Leahy. Po několikadenní cestě prezident přeplul Atlantik a 15. července dorazil do přístavu v Antverpách. Z tohoto města byl převezen autem na letiště do Bruselu, kde na něho čekala Posvátná kráva, aby ho přepravila do Berlína, kam dorazil ještě téhož dne.³⁵⁰

Britský ministerský předseda se rozhodl, že před konferencí v Berlíně odjede na menší dovolenou na jihozápad Francie do St. Jean-de-Lutz, kde se opět začal věnovat malování obrazů. Když nadešel čas odletu do Berlína, byl Churchill převezen na letiště v Bordeaux, kde nastoupil v ranních hodinách 15. července na palubu letadla EW999. Churchillovo letadlo se připojilo ke skupině letounů, které vyrazily z Anglie do Berlína, například z Tangmere letěl ministr zahraničí Eden a z Northoltu předseda labouristické strany Attlee. Do hlavního města Třetí říše Churchill dorazil o hodinu později než

³⁴⁷ *Osobní a tajné od premiéra J. V. Stalina prezidentovi panu H. Trumanovi z 30. května 1945.* In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 634.

³⁴⁸ *Osobní a tajné poselství maršálu Stalinovi od pana Churchilla ze dne 1. června 1945.* In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 381.

³⁴⁹ *Osobní a tajné poselství pana Churchilla maršálu Stalinovi.* In: Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981, s. 382.

Truman. Churchill se rozhodl vzít svého rivala Attleeho na konferenci z prostého důvodu, protože kdyby jeho konzervativní strana prohrála volby, mohl tak být Attlee dostatečně informován o dění na jednáních a mohl tak bezproblémově pokračovat v politice Velké Británie.³⁵¹

Těsně než se Stalin vydal na cestu, utrpěl lehký infarkt. Nezdálo se, že by ho to nějak ovlivnilo v činnosti na jednáních, ale na druhou stranu to zapříčinilo jeho pozdní odjezd, a proto muselo být zahájení konference o jeden den odloženo. Stalin se obával létání, a proto se vydal do Postupimi speciálně vypraveným vlakem ze Sovětského svazu, přes Litvu, Východní Prusko a Polsko do Berlína, kam dorazil 16. července kolem 11 hodiny moskevského času, který platil v sovětské okupační zóně. Jelikož se Stalin zdržel, využili západní spojenci volného dne k návštěvě poničeného Berlína.³⁵²

Protože byl Berlín velmi poničen, bylo rozhodnuto, že se konference uskuteční na jeho předměstí v Postupimi. Místem konání plenárních zasedání tří velmocí se tak stal zámek Cecilienhof, který byl postaven pro císaře Viléma II. a jenž nese jméno jeho manželky. Jedná se o venkovské sídlo v anglickém tudorovském slohu se 176 místnostmi ležící u jezer Jungfernsee a Heiligensee.³⁵³ K jednání Velké trojky byl zvolen Velký sál v ústřední části zámku, do jehož středu byl postaven třímetrový obrovský stůl speciálně vyrobený pro konferenci v moskevské továrně na nábytek Lux. Kolem něho stála tři čalouněná dubová křesla pro vedoucí delegací a čalouněné židle pro jejich členy. V přilehlých prostorách kolem Velkého sálu byly zřízeny pracovny pro členy delegací. K vlastnímu ubytování jednotlivých delegací byl zvolen Babelsberg, který byl pět kilometrů vzdálen od Cecilienhofu. Americká delegace byla ubytována v domě na Kaiserstrasse číslo 2, třípatrové vile u jezera Greibnitz označované jako Malý Bílý dům, britský ministerský předseda na Ringstrasse číslo 23 v kamenném domě vzdáleném dva bloky od Trumana a maršál Stalin v bývalém domě Ericha Ludendorffa na Kaiserstrasse. Před příjezdem delegací bylo nutné jak Cecilienhof, tak Babelsberg zvelebit. Musely být upraveny či obnoveny komunikace, vysázena zeleň, zajištěna

³⁵⁰ MEE, Charles L., *Meeting at Potsdam*, New York 1975, s. 1 a 18. BENZ, s. 90.

³⁵¹ FENBY, s. 326; MEE, s. 33; LAVERY, s. 456; BENZ, s. 90; CHURANĚ, s. 62.

³⁵² MEE, s. 39; BENZ, s. 91–92.

³⁵³ ROBERTS, s. 329.

rychlá a pohodlná doprava z Babelsbergu do Cecilienhofu, nainstalováno komunikační spojení a obnoveny interiéry zámku.³⁵⁴

5.2 Jednání

Postupimská konference zasedala od 17. července do 2. srpna 1945 v zámku Cecilienhof. Jednalo se téměř nepřetržitě, ale kvůli zveřejnění výsledků voleb ve Velké Británii musela být konference na dva dny, 26. a 27. července, během nichž političtí představitelé britské delegace odjeli do Londýna, přerušena. Konzervativní strana volby prohrála a Churchill se již do Postupimi nevrátil. Od 28. července vedl britskou delegaci v Postupimi labourista Attlee, který povolal z Londýna na konferenci nového ministra zahraničí Bevina.³⁵⁵

Při organizaci tohoto summitu bylo využito zkušeností z Teheránu a Jalty. Téměř každý den se dopoledne konala jednání ministrů zahraničí, kteří připravovali podklady pro jednání Velké trojky se členy svých delegací, která zasedala v odpoledních hodinách. Celkem proběhlo 13 plenárních zasedání Velké trojky za předsednictví Trumana. Stejně jako u předchozích konferencí ani tato neměla předem připravený program, neboť se určoval průběžně na místě. Kromě těchto hlavních zasedání se konala i četná setkání delegací, vojenských činitelů a mnohé další schůzky šéfů vlád, ministrů zahraničních věcí a jiných členů delegací s různými činiteli.³⁵⁶ K projednání různorodých otázek bylo nutné rovněž vytvořit i různé komise a subkomise z expertů, kteří se jimi zabývali.³⁵⁷

Delegaci Spojených států amerických na konferenci tvořili prezident Truman, státní tajemník Byrnes, náčelník prezidentova štábu námořnictva admirál Leahy, americký zástupce v moskevské reparační komisi Edwin Wendell Pauley, velvyslanec v Sovětském svazu Harriman, bývalý velvyslanec v Moskvě Davies, náčelník štábu americké armády generál Marshall, vrchní velitel námořnictva admirál King, náčelník štábu leteckých sil armádní generál Arnold, velitel zásobování armády generál Somerwell, náčelník vojenské námořní dopravy viceadmirál Emory Scott Land, zástupci

³⁵⁴ VYSOCKIJ, s. 113–115; FENBY, s. 326–327.

³⁵⁵ DEUERLEIN, Ernst, *Potsdam und die deutsche Frage*, Köln 1970, s. 114; ŠŮRA, Milan, *Konec Velké Trojky? Poslední měsíce americko-sovětského spojení*, Praha 1968, s. 137.

³⁵⁶ CHURANĚ, s. 61–62.

³⁵⁷ VYSOCKIJ, s. 117–118.

státního tajemníka James Clement Dunn a William Lockhart Clayton, ředitel evropského oddělení státního departmentu Harrison Freeman Matthews a překladatel Bohlen. Sovětský svaz zastupovali předseda rady lidových komisařů generalissimus Stalin, lidový komisař zahraničních věcí Molotov, lidový komisař námořnictva admirál Kuzněcov, náčelník generálního štábu Rudé armády armádní generál Antonov, náměstek lidového komisaře zahraničních věcí Vyšinskij, náměstek lidového komisaře zahraničních věcí Majskij, náměstek lidového komisaře zahraničních věcí Sergej Ivanovič Kavtaradze, velvyslanec Sovětského svazu ve Velké Británii Gusev, velvyslanec Sovětského svazu ve Spojených státech amerických Gromyko, pomocník hlavního velitele sovětské vojenské správy v Německu Maxim Zacharovič Saburov a tlumočnick Pavlov. Velkou Británii reprezentovali ministerský předseda Churchill a v druhé polovině summitu Attlee, ministr zahraničních věcí Eden a po něm Bevin, ministr vojenské dopravy Frederick Leathers, stálý náměstek ministra zahraničních věcí Cadogan, velvyslanec Velké Británie v Moskvě Kerr, vedoucí delegace Spojeného království v moskevské reparační komisi Walter Monekton, politický poradce vrchního velitele britského okupačního pásma v Německu William Strang, tajemník kabinetu ministrů Edward Bridges, náčelník imperiálního generálního štábu polní maršál Brooke, náčelník štábu letectva Velké Británie a hlavní maršál letectva Portal, náčelník štábu ministra obrany generál Ismay, spojenecký vrchní velitel ve Středomoří Alexander, náčelník britské mise ve spojeném štábu ve Washingtonu polní maršál Henry Maitland Wilson.³⁵⁸

5.2.1 Zřízení Rady ministrů zahraničních věcí

Protože se Spojenci nechtěli dopustit chyb z doby po první světové válce, kdy se mírová konference ve Versailles sešla bez dostatečných příprav, byl v Postupimi ujednán vznik Rady ministrů zahraničních věcí, která měla přichystat budoucí mírový summit.³⁵⁹ Poprvé se o ní hovořilo již 17. července, kdy Stalin chtěl vědět, proč bude pátým členem této rady čínský zástupce, když se bude převážně jednat o evropských záležitostech. Truman to odůvodnil tím, že Čína bude jedním ze stálých členů Rady bezpečnosti v Organizaci společností národů, a proto jí náleží také místo v Radě ministrů zahraničí.

³⁵⁸ CHURANĚ, s. 129–130.

³⁵⁹ ŠŮRA, s. 114.

Ale ani Churchillovi se nelíbila myšlenka angažovanosti Číny v evropských záležitostech.³⁶⁰ Proto ministerský předseda navrhl, aby mírovou smlouvu připravilo pět hlavních mocností, ale pokud by se jednalo o evropských problémech, byly by řešeny pouze čtyřmi mocnostmi. Přestože Truman částečně jeho návrh podpořil, předal řešení této otázky ministrům zahraničí.³⁶¹

Druhého dne předložil Byrnes na plenárním zasedání text, dle kterého bylo nejdůležitějšími úkoly Rady ministrů zahraničí vypracování návrhů mírových smluv s Itálií, Rumunskem, Bulharskem, Maďarskem, Finskem, Německem a předložení podrobných podmínek organizace a uspořádání mírové konference. Jejimi členy se staly Spojené státy americké, Sovětský svaz, Čína, Francie a Velká Británie. Pokud by rada projednávala otázky týkající se nezastoupených států, byli by jejich zástupci přizváni k jednání. Stalin ani Churchill neměli námitek, a proto byl tento koncept Spojenci přijat.³⁶² K tomuto bylo v Protokolu jednání postupimské konference připojeno, že rada bude zasedat v Londýně, kde bude stálé sídlo společného sekretariátu, a první schůze se uskuteční nejpozději do 1. září 1945. Také bylo rozhodnuto o rozpuštění Evropské poradní komise, v níž zástupci tří mocností projednávali evropské problémy poválečného uspořádání v době mezi Teheránem a Postupimí, zatímco pravidelné schůzky ministrů zahraničí tří velmocí měly nadále probíhat.³⁶³

5.2.2 Německo

Celkově nejdelší a nejsložitější jednání probíhala o osudu Německa. Spojenci museli rozhodnout o politických a hospodářských zásadách společného postupu vůči poraženému Německu, válečných zločincích či o tom, jak naložit s ponorkami, válečným a obchodním loďstvem či Porúřím. Zároveň se znovu navrátili k otázce reparací, která byla probírána na jaltské konferenci.

Poměrně hladce byly přijaty politické a hospodářské zásady společného postupu vůči poraženému Německu, kterými se měla řídit Kontrolní rada v období okupace Německa. Tato jednání byla vedena především na schůzích ministrů zahraničních věcí a

³⁶⁰ MEE, s. 81.

³⁶¹ SANAKOJEV, Šalva Parsadanovič (ed.), *Teherán – Jalta – Postupim. Sborník dokumentů*, Praha 1973, s. 187–188.

³⁶² Tamtéž, s. 190–191.

³⁶³ CHURÁŇ, s. 113–114.

na jednání příslušných komisí, zatímco na plenárních zasedáních Velké trojky se o nich hovořilo jen sporadicky.³⁶⁴ Definitivně byly zásady zformulovány na posledních jednáních 31. července a 1. srpna.³⁶⁵ Na rozdíl od Teheránu a Jalty se již v Postupimi nehovořilo o rozdělení Německa na několik států. Stalin na jaltské konferenci požadoval po západních spojencích, aby bylo rozhodnuto, zda bude Německo rozčleněno či nikoliv. Sám jim připomněl dosavadní plány na parcelaci, přičemž se nakonec všichni shodli na nutnosti rozdělení Německa.³⁶⁶ Přesto když válka v Evropě skončila, v květnu 1945 Stalin otevřeně popřel, že by existovaly nějaké plány na rozdělení Německa.³⁶⁷ Řekl, že: „*jeho země netouží po rozdělení nebo zničení Německa*“.³⁶⁸ Když se sešli státníci tří mocností v Postupimi, toto téma již nebylo probíráno.³⁶⁹

V Protokolu jednání postupimské konference Spojenci přijali zásady, kterými zaručili budoucí demokratický vývoj Německa.³⁷⁰ V politických otázkách se Spojenci dohodli na odzbrojení a demilitarizaci Německa, zákazu válečné výroby a zavedení dočasné kontroly nad výrobou, zrušení nacistické strany a organizací či institucí na ní napojených, zamezení militarismu, odstranění členů nacistické strany z veřejných pozic a z významných soukromých podniků, kontrole německé výchovy, aby byly úplně vyloučeny nacistické a militaristické doktríny, a reorganizování soudnictví v souladu se zásadami demokracie. Dále Spojenci rozhodli, že správu nad celým Německem převezme Kontrolní rada, v níž zasednou zástupci Sovětského svazu, Spojených států amerických, Velké Británie a Francie, zatímco svrchovanou moc v jednotlivých okupačních zónách získají vrchní vojenští velitelé ozbrojených sil čtyř mocností. V celém Německu musela být obnovena místní samospráva a povoleny pouze demokratické politické strany, přičemž ale nedošlo k vytvoření ústřední německé správy, s výjimkou důležitých administrativních správních úřadů (financí, dopravy, komunikací, zahraničního obchodu a průmyslu) v čele se státními tajemníky působícími pod vedením Kontrolní rady. V hospodářských otázkách byl zakázán válečný průmysl (výroba zbraní, letadel, munice, lodí, ...) a byl kladen důraz na rozvoj zemědělství a

³⁶⁴ ŠŮRA, s. 142.

³⁶⁵ VYSOCKIJ, s. 129.

³⁶⁶ ŠŮRA, s. 143–147.

³⁶⁷ RAACK, Richard Charles, *Stalin Plans His Post-War Germany*. In: *Journal of Contemporary History* 28, 1993, 1, s. 58–59.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 59.

³⁶⁹ ŠŮRA, s. 149–150.

³⁷⁰ VYSOCKIJ, s. 129.

domácího mírového průmyslu. Velká trojka také prosadila, aby se s okupovaným Německem nakládalo jako s jednotným celkem, aby se spojenecká kontrola angažovala v německém hospodářství jen v nutné míře a aby německé hospodářství bylo co nejrychleji decentralizováno s cílem odstranění koncentrace moci v kartelech, syndikátech, trustech a dalších monopolních seskupeních.³⁷¹

Velká trojka se problematikou reparací zabývala již na konferenci v Jaltě, kde bylo dohodnuto, že Sovětský svaz získá polovinu z celkové reparační sumy, tedy 10 miliard dolarů.³⁷² Tuto dohodu se západní spojenci pokusili revidovat v Postupimi, především se snažili co nejvíce snížit částku, která měla připadnout Sovětskému svazu.³⁷³ Stalin zaznamenal váhavé působení Američanů a Britů v komisi zabývající se reparacemi, a proto 28. července na konferenci navrhl, aby otázka německých reparací byla projednána na zasedání tří ministrů zahraničí, s čímž západní spojenci souhlasili. Dále sovětská delegace chtěla vědět, proč americký zástupce v reparační komisi vzal zpět souhlas Spojených států amerických o výši reparací dohodnutých v Jaltě. Americká delegace se bránila, že šlo o nedorozumění, neboť vláda souhlasila s přijetím částky 20 miliard dolarů, ale kvůli tomu, že při dobývání Německa a Berlína bylo této zemi způsobeno značných škod, není již možné vycházet z celkového obnosu, který přijala americká strana v Jaltě. Nově vzniklý problém týkající se sumy byl předložen k vyřešení ministrům zahraničních věcí, kteří výsledky svého jednání měli předložit druhého dne Velké trojce.³⁷⁴

Výsledkem bylo, že Sovětská strana musela nakonec ustoupit z požadované sumy 10 miliard dolarů.³⁷⁵ Místo toho bylo ujednáno, že každá okupační mocnost bude své nároky na reparace uplatňovat ve své vlastní zóně.³⁷⁶ Sovětský svaz navíc získal z průmyslově vyvinutějších západních okupačních pásem 25 % průmyslového zařízení.³⁷⁷ Ale aby tento podíl získal, musel se vzdát nároku na zlato zabavené Spojenci v Německu, na akcie německých podniků a na německý zahraniční majetek

³⁷¹ CHURÁŇ, s. 114–117.

³⁷² FARQUHARSON, John, *Großbritannien und die deutschen Reparationen nach dem Zweiten Weltkrieg*. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 46, 1998, 1, s. 46.

³⁷³ VYSOCKIJ, s. 138–139.

³⁷⁴ SANAKOJEV, s. 284.

³⁷⁵ BULLOCK, s. 877.

³⁷⁶ NEUMANN, s. 172.

³⁷⁷ SCHLAUCH, Wolfgang, *American Policy towards Germany 1945*. In: *Journal of Contemporary History* 5, 1970, 4, s. 120-121.

v západních okupačních pásmech Německa, mimo Bulharska, Maďarska, Rumunska, Finska a východního Rakouska.³⁷⁸

Porúří bylo oblastí, kde byly soustředěny tři čtvrtiny německého průmyslu. Již před postupimskou konferencí předložila sovětská vláda návrh o této oblasti, neboť chtěla, aby i nadále bylo Porúří součástí Německa, ale na dočasnou dobu mělo být pod společnou kontrolou mocností ve zvláštní kontrolní radě pro Porúří složené s představitelů Francie, Spojených států amerických, Sovětského svazu a Velké Británie. Avšak na konferenci bez účasti francouzských zástupců nemohlo padnout definitivní rozhodnutí, a proto byla tato otázka odložena na září 1945, kdy se měla sejít Rada ministrů zahraničních věcí, která měla rozhodnout, zda bude území dočasně spravováno čtyřmi mocnostmi či jak s ním bude naloženo.³⁷⁹ Francouzská strana brala neúčast na této konferenci jako křivdu a sám de Gaulle nikdy neodpustil Spojeným státům americkým, Sovětskému svazu a Velké Británii, že nebyl pozván do Postupimi jako zástupce čtvrté velmoci.³⁸⁰

O německém válečném loďstvu se hovořilo již prvního dne zasedání konference. V této době byla jeho převážná část v rukou britského námořnictva a Spojenci se museli rozhodnout, jak s ním naložit. Churchill prosazoval jeho potopení nebo rozdělení, ale Stalin si přál jeho rozdělení, protože kategoricky odmítal jeho zničení. Dne 19. července se Velká trojka navrátila k této otázce, přičemž začala i řešit, jak bude naloženo s německými ponorkami a obchodním a námořním loďstvem.³⁸¹

Rozuzlení přišlo až v závěru konference, kdy se mocnosti dohodly na tom, že celé německé obchodní a válečné loďstvo, včetně lodí, které jsou v opravě či se stavějí, se rozdělí rovným dílem mezi Sovětský svaz, Spojené státy americké a Velkou Británii, přičemž jejich předání mělo proběhnout co nejrychleji, avšak nejpozději do 15. února 1946. Zároveň z obchodního loďstva měly Spojené státy americké, Velká Británie a Sovětský svaz vydělit odpovídající počet plavidel těm spojeneckým státům, jejichž obchodní loďstva utrpěla ve společném boji proti Německu vysoké ztráty.³⁸² Většina

³⁷⁸ ŠŮRA, s. 155–156.

³⁷⁹ VYSOCKIJ, s. 137–138.

³⁸⁰ FONTAINE, Andre, *Potsdam. A French View*. In: *International Affairs* 46, 1970, 3, s. 466.

³⁸¹ SANAKOJEV, 189 a 199–202.

³⁸² VYSOCKIJ, s. 140 – 141.

ponorek byla potopena, přičemž třicet z nich bylo rozděleno mezi spojenecké mocnosti k pokusným a technickým účelům.³⁸³

K otázce válečných zločinců se Spojenci poprvé oficiálně vyjádřili již v říjnu 1943, kdy bylo ze sovětské iniciativy vydáno Prohlášení o odpovědnosti nacistů za spáchaná zvěrstva, podepsané Churchillem, Rooseveltem a Stalinem, v němž se zavazovali, že dojde k potrestání hlavních válečných zločinců společným rozhodnutím spojeneckých vlád. Na Jaltě Stalin požadoval, aby němečtí zločinci byli postaveni před soud, s čímž Churchill a Roosevelt souhlasili. Na postupimské konferenci se pak hlavní aktéři shodli na tom, že váleční zločinci nacistického Německa musejí být zatčeni a následně souzeni před soudem, který by měl být zahájen co nejdříve. Rovněž bylo rozhodnuto o vydání prvního seznamu zločinců k 1. září 1945.³⁸⁴

5.2.3 Polská vláda a jeho západní hranice

Ohledně Polska probíhaly debaty ve velmi napjatém duchu, neboť Spojenci museli vyřešit dvě hlavní otázky. První a jednodušší byl vztah tří mocností k prozatímní vládě národní jednoty v Polsku, druhou a složitější bylo stanovení polských západních hranic.

Na základě usnesení jaltské konference byla vytvořena prozatímní polská vláda národní jednoty, se kterou Velká Británie a Spojené státy americké navázaly diplomatické styky daleko později než Sovětský svaz. Problém ale spočíval v tom, že západní spojenci doposud nepřerušili styky s polskou exilovou vládou v Londýně. Zároveň měla být vyřešena otázka převzetí všech fondů, cenných věcí a veškerého jiného majetku, který patřil Polsku a byl doposud v rukou exilové vlády, v jejímž čele stál Tomasz Arciszewski. K tomu byl přidán požadavek, aby prozatímní vládě byly podřízeny polské ozbrojené jednotky včetně válečného námořnictva a obchodního loďstva.³⁸⁵

Po debatách bylo nakonec ujednáno, že vlády Spojených států amerických a Velké Británie odvolají uznání exilové vlády v Londýně, učiní opatření na ochranu majetku patřícímu polskému státu ležícímu na jejich území a zamezí jeho převodu třetím stranám. Dále tři mocnosti měly pomoci polské prozatímní vládě národní jednoty

³⁸³ CHURÁŇ, s. 119.

³⁸⁴ VYSOCKIJ, s. 141–142.

³⁸⁵ SANAKOJEV, s. 194; CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 624.

s návratem Poláků ze zahraničí, včetně příslušníků polských ozbrojených sil a obchodního loďstva. V Polsku se uskuteční co nejdříve svobodné volby na základě všeobecného a tajného hlasovacího práva, kterých se zúčastní všechny demokratické a protinacistické strany, přičemž zde budou přítomni novináři, kteří budou informovat o průběhu voleb.³⁸⁶

Na Krymu západní spojenci souhlasili s tím, že Polsku bude poskytnuta kompenzace za jeho územní ztráty na východě na úkor Německa, a v Postupimi museli definitivně ustanovit tuto hranici mezi Polskem a Německem. Problém ale spočíval v tom, zda linie povede po západní či východní Nise. S tím souvisela i otázka, zda bude k Polsku přičleněna bohatá průmyslová oblast Slezska s městem Vratislaví.³⁸⁷ Poprvé byla tato otázka vznesena Sověty na schůzce ministrů zahraničí 20. července a druhého dne se o ní jednalo na plenárním zasedání.³⁸⁸ Přesto Truman prosazoval, aby tato otázka byla vyřešena na budoucí mírové konferenci.³⁸⁹ Stalin se ale začal obhajovat usnesením z jaltské konference, ve kterém stálo, že „v příhodné době má být zjištěno mínění nové polské vlády národní jednoty o rozsahu tohoto zvětšení a že se má pak s konečným vymezením polské západní hranice vyčkat až do mírové konference“.³⁹⁰ Sovětský vůdce především narážel na to, že se v této době polská prozatímní vláda vyslovila k podobě západních hranic, přičemž své prohlášení zaslala hlavním aktérům konference. Jelikož toto vyjádření dostal prezident toho dne, nemohl se prozatím k němu vyjádřit, a proto byla otázka odložena.³⁹¹

Dne 22. července se sovětská delegace tázala na plenárním zasedání, zda by nebylo možné pozvat polské zástupce na konferenci a vyslechnout si jejich názor na západní hranice. Po krátké debatě Spojenci došli k závěru, že by přítomnost polských představitelů urychlila vyřešení této otázky, a proto byli polští zástupci pozváni na konferenci.³⁹² Delegace polské vlády vystoupila na schůzi ministrů zahraničních věcí a také se setkala s Velkou trojkou 24. července, přičemž se snažila obhájit své požadavky na úkor Německa.³⁹³ Požadovali, aby polská západní hranice probíhala západně od

³⁸⁶ CHURÁŇ, s. 121.

³⁸⁷ BULLOCK, s. 876.

³⁸⁸ VYSOCKIJ, s. 134.

³⁸⁹ MEE, s. 126.

³⁹⁰ BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 210.

³⁹¹ MEE, s. 127–128.

³⁹² SANAKOJEV, s. 244–249.

³⁹³ VYSOCKIJ, s. 135.

Swinemünde až na řeku Odru, přičemž Štětín by připadl Polsku, a pak by pokračovala až k soutoku se západní Nisou a podél ní až k hranici s Československem.³⁹⁴ Západní spojenci ale nadále nechtěli uznat Polskem vytyčenou linii. Nakonec Spojené státy americké a Velká Británie využily situace a spojily polskou otázku s reparacemi a přijetím nových členů do Organizace spojených národů. Západní mocnosti trvaly na členství Itálie, ale byly proti vstupu Bulharska, Maďarska a Rumunska do této organizace. Přestože tyto tři otázky spolu nesouvisely, trvali Byrnes a Bevin na tom, že přistoupí na ústupek v západních hranicích Polska jen tehdy, pokud bude nalezena shoda ve výše zmíněných problémech.³⁹⁵

Nakonec se Spojenci dohodli na tom, že o konečném určení západních hranic Polska rozhodne mírová konference.³⁹⁶ Do té doby byla německá území východně od čáry, která vedla od Baltského moře na západ od Swinemünde a odtud podél řeky Odry k jejímu soutoku se západní Nisou a podél ní k československým hranicím, včetně části Východního Pruska a města Gdaňsk, spravována polským státem.³⁹⁷

5.2.4 Rakousko

Po obsazení Rakouska vojsky Rudé armády byla 23. dubna 1945 vytvořena prozatímní rakouská vláda, v jejímž čele stál Karl Renner. Tento kabinet na konci dubna zaslal nóty Sovětskému svazu, Velké Británii, Francii a Spojeným státům americkým, v nichž jim oznámil vznik Rakouské republiky a ustanovení prozatímní vlády a požádal je o uznání. Řešení tohoto problému bylo přenecháno postupimské konferenci.³⁹⁸

Na summitu se poprvé jednalo o Rakousku 20. července, kdy Churchill prohlásil, že situace v této zemi a ve Vídni je neuspokojivá, především proto, že doposud nebyly jednotky západních spojenců vpuštěny do země.³⁹⁹ Stalin v odpovědi Churchillovi zdůraznil, že vstup vojsk západních mocností do Vídně byl problematický kvůli tomu, že nebyla vyřešena otázka jejích sektorů. Sovětský vůdce dále vysvětloval, že teprve předchozího dne, schválil francouzský prezident dokument o okupačních

³⁹⁴ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 628.

³⁹⁵ BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 215–216.

³⁹⁶ GRABERT, s. 69.

³⁹⁷ HUGHES, R. Gerald, *Unfinished Business from Potsdam. Britain, West Germany, and the Oder-Neisse Line, 1945–1962*. In: *The International History Review* 27, 2005, 2, s. 263–264.

³⁹⁸ VYSOCKIJ, s. 158.

³⁹⁹ SANAKOJEV, s. 224.

pásmech v Rakousku a nyní dojde ke vstupu západních vojsk do Vídně a stažení sovětských vojsk z Vídně.⁴⁰⁰ Churchill byl odpovědí uspokojen a byl rád, že konečně budou britské jednotky moci vstoupit do svého pásma.⁴⁰¹

Již 22. července Stalin informoval Churchilla, že se sovětská vojska stahují z Vídně, přičemž odsun měl být dokončen 24. července, a že do rakouského hlavního města vstoupily oddíly spojeneckých vojsk. Následujícího dne Stalin navrhl, aby byla Rennerova vláda rozšířena i na okupační pásma spojenců, což by neznamenal uznání kabinetu a obnovení diplomatických styků.⁴⁰² Truman na to stručně reagoval: „*Jsme ochotni tuto otázku projednat, jakmile naše vojska vstoupí do Vídně.*“⁴⁰³ Nakonec se tři mocnosti v Protokolu jednání postupimské konference usnesly na tom, že po vstupu britských a amerických vojenských sil do Vídně blíže prozkoumají návrh na rozšíření pravomocí rakouské prozatímní vlády na celé Rakousko a že nebudou po Rakousku vyžadovány reparace.⁴⁰⁴

5.2.5 Černomořské úžiny

V roce 1936 byla v Montreux podepsána smlouva⁴⁰⁵ o černomořských úžinách, kterou se Stalin snažil revidovat již na konferenci v Jaltě. Znovu se o to sovětský vůdce pokusil v Postupimi, kde jeho delegace 22. července předala zástupcům Spojených států amerických a Velké Británie návrh na změnu režimu černomořských úžin, jehož základem bylo, aby jedinou cestu z Černého moře společně spravovaly Turecko a Sovětský svaz. Dále vznesla požadavek na vybudování vojenských základen na podporu míru v černomořské oblasti.⁴⁰⁶

Dne 23. července se k otázce vyjádřil prezident Truman: „*Domnívám se, že je třeba revidovat dohodu z Montreux. Domnívám se, že by se černomořské úžiny měly stát*

⁴⁰⁰ VYSOCKIJ, s. 158–159.

⁴⁰¹ SANAKOJEV, s. 225.

⁴⁰² VYSOCKIJ, s. 159.

⁴⁰³ SANAKOJEV, s. 264.

⁴⁰⁴ CHURÁŇ, s. 121.

⁴⁰⁵ Smlouva svěřovala kontrolu průjezdu úžinami Turecku, které získalo právo je opevnit. Potvrdila volný průjezd obchodních lodí všech zemí a dávala právo průjezdu válečným loďm státům černomořského pobřeží, ale stanovila přísná omezení pro průjezd válečného loďstva nečernomořských mocností. Za války, které se Turecko nezúčastnilo, je zakázán průjezd válečných lodí válčících mocností. Pokud by se Turecko války zúčastnilo, rozhoduje o průjezdu turecká vláda, a toto právo může uplatnit i v případě, že by Turecku válka přímo hrozila. ŠŮRA, s. 173.

⁴⁰⁶ VYSOCKIJ, s. 163.

*volnou vodní cestou, otevřenou celému světu, a že bychom my všichni měli zaručit právo všech lodí volně těmito úžinami proplouvat.*⁴⁰⁷ I Churchill podpořil změnu konvence z Montreux, a proto bylo rozhodnuto, že smlouva o černomořských úžinách bude revidována, protože již nevyhovovala současným poměrům, a že se tato záležitost bude probírat mezi vládou tureckou a vládami tří mocností.⁴⁰⁸

5.2.6 Vztah k bývalým spojencům Německa

Spojenci museli na konferenci vyřešit otázku, jak naložit s bývalými spojenci Německa, tedy s Itálií, Bulharskem, Maďarskem, Rumunskem a Finskem. Již na konci května 1945 navrhl Stalin, aby tři velmoci navázaly diplomatické styky s těmito zeměmi. V této době Spojené státy americké sice měly zájem uzavřít mírové smlouvy s Itálií a Finskem, ale také chtěly projednat politickou situaci v Rumunsku a Bulharsku, neboť zde byly vlády, které zcela nezajišťovaly demokratické principy.⁴⁰⁹ Na prvním zasedání postupimské konference 17. července Truman prohlásil, že musí dojít ke zreorganizování vlád v Rumunsku a Bulharsku na základě jaltského Prohlášení o osvobozené Evropě, tedy, aby do jejich kabinetů byli přijati představitelé demokratických skupin. Teprve poté by bylo možné s rumunskou a bulharskou vládou navázat diplomatické styky a uzavřít s nimi mírové smlouvy. Ohledně Itálie, která v červenci 1945 vyhlásila válku Japonsku, doufal, že bude podpořen její požadavek na vstup do Organizace spojených národů. Jelikož byl teprve první den konference, byla tato složitá otázka odložena.⁴¹⁰

Teprve 20. července se Velká trojka navrátila k řešení tohoto problému, kdy americká delegace představila podklady týkající se politiky vůči Itálii. Požadovali, aby se italská vláda zdržela nepřátelských akcí proti komukoliv ze Spojených národů do uzavření mírové smlouvy a aby přišla o všechny vojenské, námořní či letecké síly a zařízení. Stalin ale považoval za moudřejší odevzdat toto memorandum ministrům zahraničí, kteří by projednali problém Itálie zároveň s Rumunskem, Bulharskem a Finskem. Ke konci diskuze Truman prohlásil, že je potřeba vypracovat předběžné podmínky ještě před uzavřením mírových smluv, které nesmí vycházet z pocitů msty, a

⁴⁰⁷ SANAKOJEV, s. 257.

⁴⁰⁸ CHURÁŇ, s. 125.

⁴⁰⁹ ŠŮRA, s. 167.

⁴¹⁰ SANAKOJEV, s. 180–183.

otázku předal k projednání ministrům zahraničí. Problém byl znovu řešen na plenárním zasedání 24. července, kdy vystoupil Stalin s proslovem, kterým chtěl získat lepší postavení pro Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko a Finsko, které by se alespoň z části vyrovnalo italskému, protože si nepřál, aby Itálie měla lepší pozici než bývalé spojenecké státy, a přestože i když jako první kapitulovala, tak způsobila větší škody než ostatní němečtí spojenci.⁴¹¹ Sovětský vůdce prohlásil: „*Úlevy pro Itálii začaly již tím, že s ní byly obnoveny diplomatické styky. Nyní má být Itálie přijata do Organizace spojených národů. Dobře, udělejme vůči Itálii toto druhé gesto, ale navrhuji, abychom v případě ostatních uvedených zemí učinili první gesto, které bylo vůči Itálii podniknuto před několika měsíci, jinými slovy, obnovme s nimi diplomatické styky.*“⁴¹² Truman spatřoval problém v tom, že na rozdíl od Itálie nejsou v ostatních satelitních státech nacistického Německa demokratické vlády a neexistují v nich principy volnosti pohybu a svobody informací, což pro amerického prezidenta bylo důvodem, proč s nimi doposud nebyly navázány diplomatické styky.⁴¹³ Po prudké výměně názorů a několika dalších debatách bylo nakonec usneseno, že Rada ministrů zahraničních věcí připraví mírovou smlouvu s Itálií jako první, ale rovněž i s Bulharskem, Finskem, Maďarskem a Rumunskem. Po uzavření těchto smluv s uznanými demokratickými vládami v bývalých spojeneckých zemích Německa se tři velmoci zavázaly podporovat jejich žádosti o členství v Organizaci spojených národů. Ale otázku navázání diplomatických styků prozkoumá každá z vlád v budoucnosti samostatně.⁴¹⁴

5.2.7 Japonsko

O otázkách spojených s Dálným východem se v Postupimi jednalo méně podrobně než o evropských záležitostech. Spojence teprve čekalo rozhodující střetnutí s japonským císařstvím v pokračující válce v Pacifiku, přičemž západní spojenci neměli velký zájem projednávat se Sovětským svazem ostatní otázky Dálného východu. Hlavní aktéři Velké Británie a Spojených států amerických se především zaměřili na získání pomoci Rudé armády pro poražení Japonska, tedy, aby Sovětský svaz vstoupil do války proti Zemi vycházejícího Slunce. První krok ke splnění tohoto závazku Stalin učinil 5. dubna 1945,

⁴¹¹ SANAKOJEV, s. 217–223 a 268.

⁴¹² VYSOCKIJ, s. 153.

⁴¹³ SANAKOJEV, s. 269.

⁴¹⁴ ŠŮRA, s. 170–171.

kdy vypověděl sovětsko-japonskou dohodu o neutralitě z 13. dubna 1941 a začal přesunovat sovětská vojska na Dálný východ.⁴¹⁵ Navíc osobně ujistil prezidenta Trumana, když se s ním poprvé setkal před zahájením prvního plenárního zasedání konference, že do poloviny srpna 1945 bude zahájen sovětský útok na Japonsko.⁴¹⁶

Kromě dodržení Stalinova slibu rozhodl o budoucím vývoji války s Japonskem projekt na výrobu atomové bomby. Za Rooseveltovy administrativy věděl jen velmi malý okruh lidí o vývoji této zbraně, do něhož nepatřil ani jeho viceprezident Truman, který se o vývoji jaderné pumy v projektu nazvaném Manhattan dozvěděl až 25. dubna 1945, tedy poté, co se stal prezidentem Spojených států amerických.⁴¹⁷ Když Byrnes prezidenta informoval o programu, prohlásil, že „by bomba mohla Spojené státy postavit do takové pozice, kdy by mohly určovat vlastní podmínky ukončení války“.⁴¹⁸

Teprve den před zahájením konference obdržel Truman dlouho očekávanou zprávu o úspěšné zkoušce atomové bomby v Novém Mexiku.⁴¹⁹ Napsal o tom: „Nejtajnější a nejsmělejší podnik z doby války se podařil. Vlastnili jsme nyní zbraň, která měla nejen způsobit úplný převrat ve vedení válek, ale mohla i změnit běh dějin a civilizace. Spojené státy měly ve svých rukou výbušnou sílu bezpříkladné mohutnosti.“⁴²⁰ Dne 18. července se Truman sešel s Churchillem v jeho vile, kde společně poobědvali. Při této příležitosti informoval prezident ministerského předsedu o úspěchu dosaženého v Novém Mexiku a nadnesl otázku, kolik toho říci o jaderné zbraně Stalinovi.⁴²¹ Truman věděl, že pokud sovětského vůdce seznámí s podrobnostmi zkoušky, povede to k rychlejšímu vstupu Sovětského svazu do války proti Japonsku, čemuž se chtěl vyvarovat. Přesto se nakonec společně rozhodli, že nejlepší bude Stalina informovat, ale ne se sdělením všech podrobností.⁴²² Navíc západní představitele znepokojoval fakt, že by Japonsko mohlo ohlásit kapitulaci prostřednictvím sovětské diplomacie. Věděli o pokusu japonského vyslanec, který doručil Stalinovi neadresované poselství, v němž japonská vláda prohlásila, že nemůže přistoupit na bezpodmínečnou

⁴¹⁵ VYSOCKIJ, s. 166–167.

⁴¹⁶ ROBERTS, s. 331.

⁴¹⁷ REES, s. 354 – 355.

⁴¹⁸ BERNSTEIN, Barton J., *Roosevelt, Truman and the Atomic Bomb*. In: *Political Science Quarterly* 90, 1975, 1, s. 35

⁴¹⁹ CECIL, Robert, *Potsdam and Its Legends*. In: *International Affairs* 46, 1970, 3, s. 464.

⁴²⁰ ŠŮRA, s. 138.

⁴²¹ MEE, s. 86–87.

⁴²² BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 198.

kapitulaci, ale za určitých podmínek by byla ochotna přistoupit ke kompromisu. Jelikož text neobsahoval žádné konkrétní návrhy, Stalin ho odmítl.⁴²³

Po úspěšném výbuchu začali také západní spojenci uvažovat o tom, zdali i nadále potřebují pomoc Sovětského svazu k poražení Japonska, když budou mít k dispozici jadernou bombu, která dle jejich názoru měla mít zásadní účinek na setrvání císařství ve válce.⁴²⁴ Rozhodnutí v této otázce padlo 21. července, kdy americký ministr války Stimson přiletěl do Berlína, aby informoval Trumana a generální štáb o jaderné zkoušce. Vylíčil jim podrobnou zprávu, v níž stálo, že nová zbraň měla daleko ničivější sílu, než jaká byla očekávána.⁴²⁵ Účastníci schůze se shodli na tom, že dokud nebudou důkladně prozkoumány fyzické a psychologické účinky zbraně na nepřítele, bude se pokračovat v existujících plánech invaze na japonské ostrovy, což znamenalo i nutnost vstupu Sovětského svazu do války s Japonskem.⁴²⁶ Otázky spojené se zahájením války byly projednávány na konferenci generálními štáby, kterým se podařilo zkoordinovat plány vojenských akcí proti císařství.⁴²⁷

Po plenárním zasedání 24. července Truman konečně Stalinovi oznámil, že Spojené státy americké vytvořily novou zbraň neobyčejně ničivé síly. Reakce sovětského vůdce byla nadmíru klidná. Jen řekl, že je rád a že doufá, že Amerika zbraň dobře využije proti Japoncům. Západní spojence reakce Stalina překvapila a nabyli dojmu, že zřejmě nepochopil to, co mu bylo sděleno. Ale skutečnost byla diametrálně odlišná, neboť Stalin o projektu Manhattan již několik měsíců věděl, protože Sovětský svaz získával informace od svých špiónů-vědců působících v Los Alamos, od Klause Fuchse a Davida Grennsglasseho.⁴²⁸ O výbuchu v Novém Mexiku byl Stalin informován prostřednictvím Beriji a dopředu bylo naplánováno, že pokud by mu Truman o zbraní řekl, bude předstírat, že neví, o čem mluví.⁴²⁹ Po návratu ze zasedání do své vily, řekl Stalin Molotovovi: „*Bude třeba ještě dnes promluvit s Kurčatovem, aby byly naše práce vývoje [jaderné bomby] urychleny. Pochopil jsem, že šlo o atomovou pumu.*“⁴³⁰

⁴²³ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 616.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 614–615.

⁴²⁵ MEE, s. 123–124; NEUMANN, s. 175.

⁴²⁶ ŠŮRA, s. 139.

⁴²⁷ VYSOCKIJ, s. 170.

⁴²⁸ BERNSTEIN, s. 47; FENBY, s. 330; REES, s. 356.

⁴²⁹ FENBY, s. 330.

⁴³⁰ BEREŽKOV, *Cesta k Postupimi*, s. 201; Igor Vasiljevič Kurčatov byl sovětský fyzik, který vedl jaderný program Sovětského svazu. BULLOCK, s. 877–878.

Rozhodujícím faktorem o zahájení vojenských akcí vůči Japonsku bylo odmítnutí Postupimské deklarace, vydané na konferenci 20. července delegacemi Spojených států amerických, Velké Británie a Číny: „*Vyzýváme japonskou vládu, aby nyní vyhlásila bezpodmínečnou kapitulaci všech japonských ozbrojených sil a při tomto kroku poskytla náležitě a odpovídající záruky své upřímnosti. Alternativou pro Japonsko je úplná a naprostá zkáza.*“⁴³¹ Po jejím odmítnutí se Sovětský svaz připravil k útoku do Mandžuska, ale mezitím a bez vědomí Sovětů se Spojené státy americké rozhodly svrhnout atomové bomby na japonská města Hirošimu a Nagasaki.⁴³²

5.2.8 Další otázky

Tři velmoci jednaly na konferenci i o mnoha dalších otázkách, ale ne vždy se jim podařilo daný problém vyřešit. Zkoumaly sovětský návrh na připojení města Královce a jeho okolí k Sovětskému svazu, komu připadnou bývalé italské kolonie, stažení vojsk z Íránu, jaký bude mít statut město Tanger, urovnání situace v Sýrii a Libanonu, upravení poměrů v Jugoslávii či vztah ke Španělsku.

Velká trojka na konferenci projednávala sovětský návrh, který požadoval připojení města Královce a přilehlé oblasti k Sovětskému svazu. O tomto problému bylo rozhodnuto ve prospěch Stalina a v Protokolu jednání postupimské konference bylo uvedeno: „*Konference zkoumala návrh sovětské vlády, aby až do konečného vyřešení územích otázek při mírovém uspořádání vedl úsek západních hranic Svazu sovětských socialistických republik, který přiléhá k Baltskému moři, od bodu na východním břehu Gdaňského zálivu k východu, severně od Braunsbergu-Goldapu k bodu, kde se setkávají hranice Litvy, Polské republiky a Východního Pruska. Konference v zásadě schválila návrh sovětské vlády na definitivní předání města Královce a přilehlé oblasti Sovětskému svazu s výhradou, že vlastní hranici přezkoumají znalci. Prezident Spojených států a ministerský předseda prohlásili, že budou návrh konference podporovat při budoucím mírovém uspořádání.*“⁴³³

Z iniciativy sovětské delegace byla na konferenci projednávána otázka poručenských území. Stalina především zajímalo, zdali Itálie ztratila své kolonie

⁴³¹ CHURCHILL, *Triumf a tragédie*, s. 617–618.

⁴³² BULLOCK, s. 879.

⁴³³ CHURÁŇ, s. 120.

v Africe a ve Středomoří a kterým státům budou předány do poručenské správy.⁴³⁴ Sověti měli dvě varianty možného řešení, které předložili ministrům zahraničí a až 22. července se tento problém projednával na plenárním zasedání.⁴³⁵ Churchill byl sovětským návrhem podrážděn a stavěl se k němu negativně: „*Jelikož otázka poručenství je v rukou mezivládní organizace, pochybuji o tom, že by zdejší výměna názorů na tuto otázku byla žádoucí.*“⁴³⁶ V následné diskuzi ministerský předseda prohlásil: „*Britská armáda si tyto kolonie sama vybojovala houževnatým úsilím, mimořádnými vítězstvími a za cenu velký ztrát.*“⁴³⁷ Tím dal ministerský předseda najevo, že jeho země má nároky na tato území, načež Stalin reagoval poznámkou, že Berlín dobyla sovětská armáda.⁴³⁸ Spojenci nakonec přistoupili na to, že o tom, jak bude naloženo se všemi bývalými italskými koloniálními územími, bude rozhodnuto v souvislosti s přípravou mírové smlouvy s Itálií a že otázku italských koloniálních území projedná zářijové zasedání Rady ministrů zahraničních věcí.⁴³⁹

Problém Íránu se týkal stažení spojeneckých vojsk z této země, přičemž tento návrh podala britská delegace. Truman potvrdil, že americké jednotky jsou připravené k odchodu z Íránu, který by dle jeho názoru mohl proběhnout do dvou měsíců. Stalin zdůraznil, že není proti přítomnosti amerických a britských vojsk v Íránu, protože lhůta pro odchod teprve uplyne až šest měsíců po skončení války, ale souhlasil s Churchillem v tom, že by jednotky měly opustit hlavní město Teherán. Mimoto ministerský předseda trval na dodržení slibu, který dali Britové Íráncům, že vojska budou stažena po porážce Německa.⁴⁴⁰ Nakonec bylo ustanoveno, že spojenecká vojska budou ihned stažena z Teheránu a že další etapy odchodu jednotek z Íránu projedná zasedání Rady ministrů zahraničních věcí v Londýně v září 1945.⁴⁴¹

Dalším problémem bylo vyřešení statutu města Tanger a jeho přilehlé oblasti. Řešení předložila sovětská delegace, jejíž návrh byl na konferenci patřičně prostudován.⁴⁴² Tři velmoci se dohodly, že město Tanger s jeho okolím zůstane

⁴³⁴ ŠŮRA, s. 178.

⁴³⁵ SANAKOJEV, s. 249–250.

⁴³⁶ VYSOCKIJ, s. 161.

⁴³⁷ SANAKOJEV, s. 251.

⁴³⁸ VYSOCKIJ, s. 161.

⁴³⁹ CHURÁŇ, s. 123.

⁴⁴⁰ ŠŮRA, s. 172–173.

⁴⁴¹ CHURÁŇ, s. 124.

⁴⁴² VYSOCKIJ, s. 165.

mezinárodním pásmem kvůli svému zvláštnímu strategickému významu a otázka Tangeru bude projednána na pařížském setkání zástupců vlád Sovětského svazu, Spojených států amerických, Velké Británie a Francie.⁴⁴³

Spojenci se v Postupimi zabývali také otázkou Sýrie a Libanonu. Těmto bývalým mandátním územím Společnosti národů pod správou Francie byla za války přiznána nezávislost a obě země byly přijaty do Organizace spojených národů. Avšak na jaře 1945 do těchto zemí poslala Francie vojenské jednotky, které zde měly obnovit koloniální správu, což vedlo k bouřím obyvatelstva. Aby se situace v zemích uklidnila, byla do nich vyslána britská armáda.⁴⁴⁴ Dne 23. července řekl Churchill na plenárním zasedání, že Velká Británie nechce dlouho setrvat v těchto zemích. Navíc poukázal na to, že se tato otázka týká pouze Francie, Velké Británie, Sýrie a Libanonu, a proto nepřijímá návrh na svolání konference, které by se zúčastnily Spojené státy americké a Sovětský svaz.⁴⁴⁵ Truman viděl řešení poněkud jinak, protože jeho země měla zájmy v ropných oblastech Blízkého východu: „*My soudíme, že v těchto oblastech by neměla být žádnému státu poskytována privilegia. Tyto oblasti by měly být stejně přístupné všem státům. Soudíme rovněž, že Francie by neměla mít žádné zvláštní výhody ve srovnání s jinými státy.*“⁴⁴⁶ Postoje Spojenců se k této otázce velmi lišily, kvůli čemuž nemohli nalézt shodu, a proto byla tato otázka z programu konference vyřazena.⁴⁴⁷

V Postupimi se Velká trojka věnovala i otázce Jugoslávie. Na jaltské konferenci byla dosažena dohoda mezi Titem a Šubašicem, která nebyla podle Britů a Američanů dodržena. Situaci zhoršilo i to, že po porážce Německa započal konflikt mezi západními spojenci a Jugoslávií o správu Istriie a Terstu, které obsadila jugoslávská armáda.⁴⁴⁸ V Postupimi přesto Stalin trval na tom, že vznikla zákonná vláda. V tom mu ale oponoval Churchill, který tvrdil, že doposud nebyla obnovena právní procedura, neexistuje zákon o volbách, Titova správa je kontrolována stranickou policií a tisk je pod dozorem. Stalin zdůrazňoval, že velmoci nemohou o Jugoslávii jednat bez účasti jejích představitelů, s čímž souhlasil i Churchill, ale Truman to odmítl.⁴⁴⁹ Americký

⁴⁴³ CHURÁŇ, s. 178.

⁴⁴⁴ ŠŮRA, s. 177–178.

⁴⁴⁵ VYSOCKIJ, s. 160

⁴⁴⁶ SANAKOJEV, s. 261.

⁴⁴⁷ VYSOCKIJ, s. 160.

⁴⁴⁸ ŠŮRA, s. 165–166.

⁴⁴⁹ SANAKOJEV, s. 210–211.

prezident řekl: „Přijel jsem na tuto konferenci jako představitel USA, abych s vámi diskutoval o světových otázkách. Nepřijel jsem však proto, abych posuzoval každou evropskou zemi a prošetřoval spory, které má řešit světová organizace založená v San Francisku.“⁴⁵⁰ Attlee se pokusil obnovit projednávání jugoslávské otázky, ale Spojenci v ní nenalezli shodu, a proto byla stažena z programu summitu.⁴⁵¹

Další otázkou projednávanou na konferenci bylo Španělsko ovládané generálem Franciscem Francem. Již na prvním plenárním zasedání Stalin řekl, že nynější Frankův režim ve Španělsku vnutily španělskému lidu Německo a Itálie a že tento režim skrývá velké nebezpečí pro Spojené národy. Proto považoval za vhodné, aby si španělský lid mohl nastolit režim, jaký si přeje.⁴⁵² Na Stalinovo naléhání byla otázka přidána do programu konference a tři velmoci se k ní navrátily 19. července. Churchill byl proti sovětskému návrhu o přerušení styků se Španělskem, protože by to dle jeho názoru mohlo vést ke sjednocení Španělů kolem Franka, místo toho, aby je donutili odklonit se od něho.⁴⁵³ Truman rovněž nesympatizoval s Frankovým režimem, ale dle jeho názoru si tento problém muselo Španělsko vyřešit samo.⁴⁵⁴ Sovětský vůdce nebyl nadšen názory západních spojenců a řekl, že nenavrhuje ani vojenské vměšování, ani občanskou válku, ale že chce, aby španělský lid věděl, že vedoucí představitelé demokratické Evropy zaujímají k Frankovu režimu záporný postoj. Po delší debatě sovětský vůdce navrhl, aby otázku Francova Španělska vyřešili ministři zahraničí tří velmocí, ale proti tomu byli Churchill a Truman, kteří o ní chtěli jednat na plenárním zasedání.⁴⁵⁵ I přes další projednávání se Velká trojka neshodla na jednoznačném řešení, přesto se dohodli na tom, že nepovažují za žádoucí členství Španělska v Organizaci spojených národů.⁴⁵⁶

⁴⁵⁰ SANAKOJEV, s. 212.

⁴⁵¹ VYSOCKIJ, s. 156.

⁴⁵² MORADIELLOS, Enrique, *The Potsdam Conference and the Spanish Problem*. In: *Contemporary European History* 10, 2001, 1, s. 82.

⁴⁵³ SANAKOJEV, s. 204–205.

⁴⁵⁴ MORADIELLOS, s. 83.

⁴⁵⁵ SANAKOJEV, s. 207–208.

⁴⁵⁶ ŠŮRA, s. 172.

5.2.9 Poslední dny konference

Nejintenzivnější jednání probíhala 31. července a 1. srpna, kdy delegace definitivně formulovaly závěry dosažené třemi mocnostmi na konferenci.⁴⁵⁷ Poslední úpravy textů byly přijaty v noci z 1. na 2. srpna, kdy byly podepsány Attleem, Stalinem a Trumanem dva dokumenty. Prvním z nich byla Zpráva o konferenci tří mocností v Berlíně, která informovala o konání konference, jejích výsledcích a účastnících konference. Druhým byl Protokol jednání postupimské konference, který podrobněji rozváděl výsledky dosažené Velkou trojkou v jednadvaceti kapitolách, týkajících se například zřízení Rady ministrů zahraničních věcí, Německa, Polska, Rakouska, města Královce a přilehlého okolí, územního poručení, uzavření mírových smluv s bývalými satelity Německa a dalších.⁴⁵⁸ Oba dokumenty byly zveřejněny 2. srpna 1945. Ještě téhož dne odletěla britská delegace s prezidentem Trumanem do Anglie. Na moři u anglického pobřeží se Truman setkal s anglickým králem Jiřím VI. a poté odplul na křižníku Augusta do Spojených států amerických. Stalin opustil Postupim až 3. srpna.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ VYSOCKIJ, s. 179.

⁴⁵⁸ CHURÁŇ, s. 113–130.

⁴⁵⁹ VYSOCKIJ, s. 179–180.

6 ZÁVĚR

Po skončení druhé světové války bylo nastoleno zcela nové mírové uspořádání, které bylo výsledkem rozsáhlé diplomatické činnosti mezi hlavními spojeneckými partnery protinacistické aliance, tedy Spojenými státy americkými, Sovětským svazem a Velkou Británií, přičemž se tato koalice začala postupně utvářet s vypuknutím druhé světové války v roce 1939. Přestože se Spojené státy americké zprvu od konfliktu distancovaly, tehdejší americký prezident Roosevelt navázal osobní korespondenci nikoliv s ministerským předsedou Chamberlainem, ale s lordem admirality Churchillem, který se v květnu 1940 stal premiérem Velké Británie. Na druhé straně stál Sovětský svaz, jehož vůdce Stalin nejdříve spolupracoval s Německem, ale poté, co byla jeho země v červnu 1941 Němci napadena, začal kooperovat s Velkou Británií a Spojenými státy americkými, které se v prosinci 1941 aktivně zapojily do války po napadení jejich námořní základny Pearl Harbor Japonskem.

Již od vzniku spojenecké aliance bylo nutné začít koordinovat postup amerických, britských a sovětských armád na jednotlivých frontách, ale také politiku vůči státům Osy. K tomuto účelu byly využívány bilaterální či trilaterální schůzky nejen hlavních státníků tří velmocí – tedy Roosevelta, Churchilla a Stalina, ale také jejich ministrů zahraničních věcí, generálních štábů či vyslanců. K velmi důležitému setkání patřila prvním schůzka Roosevelta a Churchilla, ke které došlo v severoamerickém zálivu Placentia Bay v srpnu 1941, kde státníci vydali takzvanou Atlantickou chartu, ke které postupně přidávaly svůj podpis další země včetně Sovětského svazu. Tento dokument zavazoval signatáře k dodržení určitých principů, kterými se měli řídit v pokračující válce a také v poválečném období.

V roce 1942 bylo nutné prostřednictvím setkání zkoordinovat americké a britské operace, naplánovat vylodění v severní Africe pod označením Torch a rozhodnout, kdy bude otevřena druhá fronta. V rámci uspořádaných jednání státníků a generálních štábů bylo rozhodnuto, že vylodění ve Francii bude odloženo na rok 1943 a na podzim 1942 proběhne operace Torch, přičemž Spojené státy americké a Velká Británie počítaly s tím, že když bude úspěšná, umožní jim to zaútočit z Afriky na jih Francie. Vylodění v severní Africe se zdařilo, západní spojenci dobyli zdejší území a rozhodli se v alžírské Casablance uspořádat konferenci, na které se setkali se zástupci Francie, vyhlásili politiku bezpodmínečné kapitulace a přistoupili k dohodě, jak dál pokračovat v boji

proti zemím Osy. V roce 1943 se uskutečnila dvě důležitá jednání, první v květnu ve Washingtonu za přítomnosti Roosevelta a Churchilla a druhé v srpnu v kanadském Quebecu. Na těchto konferencích se západní spojenci dohodli, že jejich dalším cílem v Evropě bude Itálie, přičemž se nejdříve musela uskutečnit invaze na Sicílii, odkud by se pak spojenecké jednotky vylodily na Apeninském poloostrově. Na druhé straně bylo opět odloženo vylodění ve Francii, tentokrát na květen 1944, přičemž bylo rozhodnuto, že útok na severu Francie bude podpořen i akcemi na jihu země.

Ale již na konci roku 1942 nabývala na nutnosti otázka setkání představitelů Velké Británie, Spojených států amerických a Sovětského svazu jak z politických, tak vojenských důvodů. První návrh na uskutečnění tripartitní schůzky byl z Rooseveltovy iniciativy podán již na podzim roku 1942, kdy byl Stalin pozván na casablanskou konferenci, ale sovětský vůdce Rooseveltovu nabídku odmítl kvůli situaci na východní frontě. Americký prezident si přesto velmi přál se setkat se Stalinem, a proto mu v prosinci 1942 navrhl dvoustranou schůzku, kterou sovětský vůdce odmítl ze stejných důvodů.

Teprve až v létě 1943 Stalin změnil svůj postoj k uspořádání tripartitní konference, kdy se vyjádřil kladně ke společnému trojstrannému setkání. Přes komplikované dojednávání se nakonec poprvé během válečného období sešli představitelé tří spojeneckých mocností v hlavním městě Íránu Teheránu mezi 28. listopadem a 1. prosincem 1943. Přestože se jednalo o nejkratší tripartitní konferenci, byla nejvýznamnější z nich kvůli rozhodnutím, které na ní padly a které ovlivnily následující vývoj po druhé světové válce.

Již před začátkem summitu se objevil problém, který musel být vyřešen, jímž bylo ubytování amerického prezidenta, neboť jeho velvyslanectví leželo daleko od britského a sovětského, která stála naproti sobě. Stalin prezidentovi nabídl mnohem lepší ubytování, než mohl poskytnout Churchill, a proto se prezident přes prvotní odmítnutí rozhodl jeho nabídku přijmout. Lze říci, že Rooseveltova volba nebyla nejlepší, neboť Stalin nechal všechny místnosti odposlouchávat a každé ráno požadoval podrobné zprávy o tom, co americká delegace probírala. Tím získal výhodu pro nadcházející plenární zasedání teheránské konference.

Samotná konference trvala čtyři dny, během nichž se tři velmoci snažily vyřešit několik důležitých otázek, které ovlivnily budoucí vývoj Evropy. Státníci hovořili o pomoci jugoslávským partyzánům, podpoře vstupu Turecka do války a vyhlášení války Bulharsku Sovětským svazem, pokud by turecký vstup přinutil Bulharsko napadnout jej, spolupráci vojenských štábů a zahájení operace Overlord v květnu 1944 současně s vyloděním v jižní Francii a ofenzivou Sovětů. Kromě těchto jednání se na konferenci uskutečnilo několik bilaterálních setkání státníků, především západních spojenců se Stalinem, a slavnostních večeří.

Výsledkem teheránské konference bylo nastínění budoucího uspořádání Evropy. V literatuře se objevuje takzvaný mýtus Jalta,⁴⁶⁰ podle kterého je za rozdělení Evropy mezi západ a východ zodpovědná konference v Jaltě. Ale otázky projednávané na tomto summitu vycházely již z jednání a rozhovorů mezi státníky v Teheránu. Ačkoliv zde Churchill vyvíjel snahu o prosazení dalších vojenských akcí před vyloděním v Normandii, především akce ve Středomoří, nebyly jeho žádosti vyslyšeny, jak ze strany Stalina, který upřednostňoval včasné vylodění v Normandii, tak ze strany Roosevelta.

Od teheránské konference uplynulo čtrnáct měsíců, než se Velká trojka opět sešla. Během této doby se klíčovou vojenskou událostí stala operace Overlord podpořená sovětskou letní ofenzivou, přičemž obě spojenecké letní akce byly úspěšné. V době před jaltskou konferencí se uskutečnila dvě významná setkání, první v září 1944 v Quebecku za účasti západních spojenců a druhé v říjnu 1944 v Moskvě, kde se setkal Churchill se Stalinem. V Quebecku západní spojenci diskutovali o vojenských operacích ve Francii, britsko-americké spolupráci v Tichomoří, problémech v Polsku, Řecku, Jugoslávii a o pokračování materiální pomoci Velké Británii i po skončení války. Zatímco Churchillova návštěva vedla k uzavření tzv. procentuální dohody, která rozdělila sféry vlivu ve východní Evropě mezi Sovětským svazem a Velkou Británií.

V době mezi těmito setkáními vyvstala potřeba uspořádat tripartitní konferenci, přičemž hlavním iniciátorem se opět stal Roosevelt. Přestože byly navrženy různé destinace, tak za konferenční místo bylo vybráno černomořské přímořské letoviště Jalta, přičemž setkání samotné se uskutečnilo až mezi 4. a 11. únorem 1945, protože

⁴⁶⁰ FENBY, s. 306.

znovuzvolený prezident Roosevelt chtěl opustit Spojené státy americké až po své inauguraci, která proběhla v lednu 1945. Těsně před konferencí v Jaltě proběhlo setkání Britů a Američanů na ostrově Malta, přičemž Rooseveltovi a Churchillovi zde byly představeny vojenské plány vstupu do Porýní.

Z Malty se delegace vydaly na Jaltu, kde se po přiletu ubytovaly ve vilách v blízkosti konferenčního sálu v paláci Livadia. Jaltská konference trvala od 4. do 11. února a Spojenci na ní hovořili o mnohem větším počtu témat než v Teheránu. Hlavním problémem se stalo, jak naložit s poraženým Německem po válce, přičemž se velmoci shodly na tom, že musí být okupováno a budou ho spravovat Spojené státy americké, Velká Británie, Sovětský svaz a Francie. V otázce reparací bylo ustanoveno, že válečné náhrady získají ty státy, jež utrpěly největší škody a nejvíce přispěly k vítězství, přičemž celková výše byla stanovena na 20 miliard dolarů, z nichž polovinu měl dostat Sovětský svaz.

Na konferenci nejsložitěji probíhala jednání o Polsku, konkrétně o vytvoření prozatímní vlády a ustanovení západních a východních hranic. Ohledně polské vlády se Spojenci shodli na tom, že dojde k ustanovení polské prozatímní vlády národní jednoty na demokratickém základě, přičemž byla tato vláda zavázána uskutečnit svobodné volby, kterých se měly zúčastnit všechny demokratické strany. Dále byla ustanovena východní polská hranice a samotné Polsko mělo získat značné územní kompenzace na severu a západě, ale rozhodnutí o konečném uspořádání západní hranice mělo být přijato až na poválečné mírové konferenci. V Jaltě bylo dále rozhodnuto o vytvoření jugoslávské vlády a Sovětský svaz se zde zavázal, že vstoupí do tří měsíců po kapitulaci Německa do války proti Japonsku výměnou za získání jižního Sachalinu a Kurilských ostrovů, zachování statutu quo ve Vnějších Mongolsku, obnovení nájmu Port Arthuru, zmezinárodnění přístavu Dairen a společné čínsko-sovětské správy železnic v Mandžusku. Poslední důležitou otázkou bylo založení Organizace spojených národů, přičemž se Spojenci rozhodli, že ustanovující schůze této organizace se uskuteční ve Spojených státech amerických 25. dubna 1945, na kterou budou pozvány země, které do určitého data podepíší Deklaraci Spojených národů či které vyhlásí válku Německu do 1. března 1945. Výsledkem jaltské konference bylo vyřešení společného postupu vůči Německu, které vedlo k jeho poražení téhož roku, dále rozhodla o budoucí podobě

poválečného Německa, ale také Polska a Jugoslávie, vstupu Sovětského svazu do války a vzniku Organizace společnosti národů, která působí do dnešních dnů.

Třetí a poslední trojstranné konferenci přecházelo několik významných událostí. Spojenecká vojska pronikla na německé území a Třetí říše na začátku května 1945 kapitulovala, čehož se nedožil americký prezident Roosevelt, který náhle skonal 12. dubna 1945. Jeho nástupcem se stal viceprezident Truman, před kterým stálo dokončení války v Pacifiku s Japonskem. V květnu začal mít potíže i Churchill, jehož kabinet musel odstoupit, přičemž byla jmenována úřednická vláda s ním v čele, která měla řídit zemi do doby, než budou oznámeny výsledky.

Před novou konferencí ale nebyly vztahy mezi Spojenci tak vřelé jako před Teheránem nebo Jaltou. Churchill měl obavy nejen ze situace v Polsku, ale i v Jugoslávii. Varoval i před tím, že by rozepře mezi anglicky mluvícími národy a komunismem mohla zapříčinit rozdělení světa na dvě části. O uspořádání trojstranné schůzky jako první uvažoval Churchill a Truman byl jeho myšlenkou natolik nadšen, že ihned převzal iniciativu ke svolání konference. Tři velmoci se nakonec rozhodly uspořádat konferenci v německé Postupimi, která se konala mezi 17. červencem a 2. srpnem a na které bylo řešeno největší množství problémů.

Spojenci se zde dohodli na vzniku Rady ministrů zahraničních věcí, která měla přichystat budoucí mírový summit a připravit návrhy mírových smluv s Itálií, Rumunskem, Bulharskem, Maďarskem, Finskem, Německem. Ohledně Německa se Spojenci dohodli na jeho demilitarizaci, dekartelizaci, demokratizaci, demobilizaci, reedukaci, dále se rozhodli o potrestání válečných zločinců a že každá z okupačních mocností si bude nároky na reparace uplatňovat ve vlastní zóně, což zapříčinilo téměř „vydrancování“ sovětské zóny. Ohledně Polska se rozhodli, že vlády Spojených států amerických a Velké Británie odvolají uznání exilové vlády v Londýně, že se v Polsku uskuteční co nejdříve svobodné volby, kterých se zúčastní všechny demokratické strany a že o konečném ustanovení západních hranic Polska rozhodne mírová konference, ale do té doby budou německá území východně od čáry spravována polským státem. Tři velmoci se dále usnesly na tom, že po Rakousku nebudou vyžadovány reparace, dále dojde k revizi dohody z Montreux o černomořských úžinách, vydali Postupimskou deklaraci, v níž požadovali po Japonsku bezpodmínečnou kapitulaci, zkoumaly sovětský návrh na připojení města Královce a jeho okolí k Sovětskému svazu, komu případnou

bývalé italské kolonie, stažení vojsk z Íránu, jaký bude mít statut město Tanger, urovnání situace v Sýrii a Libanonu či vztah ke Španělsku.

Dá se říci, že pomyslným vítězem konferencí v Teheránu, Jaltě a Postupimi byl Stalin. Přes jeho neústupnost vždy prosadil, aby se setkání konalo v místě, kde převládal vliv sovětské strany. V Teheránu se jednalo na sovětském velvyslanectví, v Jaltě na sovětském území a v Postupimi v okupačním pásmu sovětů. Kromě toho téměř se vším s čím přicestoval na konference, tak toho dosáhl. Co se týká rovnocenného postavení tří velmocí, je zcela jasné, že nejslabší z nich byla Velká Británie, což si jak Spojené státy americké, tak Sovětský svaz uvědomovaly. Důležité byly také vztahy mezi samotnými Spojenci. Sovětský vůdce přistupoval k oběma západním spojencům s nedůvěřivostí, zatímco Roosevelt jím byl okouzlen, ale Churchill byl vůči němu obezřetný. Ačkoliv Roosevelt s Churchillem navázal přátelství, několikrát se vůči němu postavil nejen na konferenčních jednáních, a naopak Churchill doufal, že Roosevelt mu bude oporou vůči Stalinovi.

7 BIBLIOGRAFIE

Prameny

GRABERT, Wigbert (ed.), *Jalta – Potsdam und die Dokumente zur Zerstörung Europas*, Tübingen 1985.

CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 1. díl. Blížící se bouře*, Praha 1992.

CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 2. díl. Jejich nejskvělejší hodina*, Praha 1993.

CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 3. díl. Velká aliance*, Praha 1993.

CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 4. díl. Karta se obrací*, Praha 1994.

CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 5. díl. Kruh se uzavírá*, Praha 1995.

CHURCHILL, Winston, *Druhá světová válka. 6. díl. Triumf a tragédie*, Praha 1995.

Korespondence předsedy rady ministrů SSSR s prezidenty USA a ministerskými předsedy Velké Británie za Velké vlastenecké války 1941–1945, Praha 1981.

ROOSEVELT, Elliot, *Jak on to viděl*, Praha 1947.

SANAKOJEV, Šalva Parsadanovič (ed.), *Teherán – Jalta – Postupim. Sborník dokumentů*, Praha 1973.

Literatura

ALLDRITT, Keith, *Přátelství mocných. Franklin D. Roosevelt a Winston Churchill 1941–1945*, Praha 1997.

AXELL, Albert, *Válka a Stalin očima sovětských generálů*, Praha 2005.

BENZ, Wolfgang, *Potsdam 1945. Besatzungsherrschaft und Neuaufbau um Vier-Zonen-Deutschland*, München 1994.

BEREŽKOV, Valentin Michajlovič, *Cesta k Postupimi*, Praha 1985.

BEREŽKOV, Valentin Michajlovič, *Teherán 1943. Na konferencii Velkej trojky a v kuloárech*, Bratislava 1973.

- BERGHE, Yvan Vanden, *Velké nedorozumění? Dějiny studené války (1917–1990)*, Praha 1996.
- BERNSTEIN, Barton J., *Roosevelt, Truman and the Atomic Bomb*. In: *Political Science Quarterly* 90, 1975, 1, s. 23–69.
- BLUNDELL, Nigel, *J. V. Stalin. Ilustrovaný životopis*, Praha 1998.
- BRIGGS, Herbert, *The Leaders' Agreement of Yalta*. In: *The American Journal of International Law* 40, 1946, 2, s. 376–383.
- BUDÍN, Stanislav, *Operace Argonauti*, Praha 1967.
- BULLOCK, Alan, *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*, Praha 2005.
- BYRNES, James, *Unwitting Yalta Myth-Maker*. In: *Political Science Quarterly* 81, 1966, 4, s. 581–592.
- CECIL, Robert, *Potsdam and Its Legends*. In: *International Affairs* 46, 1970, 3, s. 455–465.
- ČERMÁK, Josef, *Winston Churchill. Nástin života*, Zlín 2000.
- DEUERLEIN, Ernst, *Potsdam und die deutsche Frage*, Köln 1970.
- EDMONDS, Robin, *Die grossen Drei. Churchill, Roosevelt und Stalin in Frieden und Krieg*, Berlin 1992.
- EDMONS, Robin, *Yalta and Potsdam. Forty Years Afterwards*. In: *International Affairs* 62, 1986, 2, s. 197–216.
- FARQUHARSON, John, *Anglo-American Policy on German Reparations from Yalta to Potsdam*. In: *The English Historical Review* 112, 1997, 448, s. 904–926.
- FARQUHARSON, John, *Großbritannien und die deutschen Reparationen nach dem Zweiten Weltkrieg*. In: *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 46, 1998, 1, s. 43–67.
- FEIS, Herbert, *Churchill, Roosevelt, Stalin. The War They Waged and the Peace They Sought*, Princeton 1967.
- FENBY, Jonathan, *Spojenci*, Praha 2008.
- FONTAINE, Andre, *Potsdam. A French View*. In: *International Affairs* 46, 1970, 3, s. 466–474.

FRAJDL, Jiří, *Konference v Postupimi 17. 7. – 2. 8. 1945 a transfer Němců z ČSR*, Praha 2008.

GILBERT, Martin, *Druhá světová válka. Úplná historie*, Praha 2006.

GILBERT, Martin, *Churchillovo válečné vůdcovství. Neustále dotírejte, sekýrujte a kousejte*, Praha 2004.

HAFFNER, Sebastian, *Churchill*, Olomouc 1996.

HUGHES, R. Gerald, *Unfinished Business from Potsdam. Britain, West Germany, and the Oder-Neisse Line, 1945–1962*. In: *The International History Review* 27, 2005, 2, s. 259–294.

CHURAŇ, Milan, *Postupim a Československo. Mýtus a skutečnost*, Praha 2001.

JAKOVLEV, Nikolaj Nikolajevič, *Franklin D. Roosevelt. Člověk a politik*, Praha 1985.

KAISER, David, *Churchill, Roosevelt, and the Limits of Power*. In: *International Security* 10, 1985, 1, s. 204–221.

KERR, Walter, „Obyčejný“ *Stalin*, Praha 2006.

KERSAUDY, Francois, *De Gaulle a Churchill. Srdečná neshoda*, Praha 2003.

KOTYK, Václav, *Postupim a dnešek. K 15. výročí postupimské konference (17. července 1945)*, Praha 1960.

LAVERY, Brian, *Winston Churchill. Válečný cestovatel*, Praha 2010.

LEWIS, Brenda Ralph, *Churchill*, Praha 2007.

LOUŽEK, Marek (ed.), *Fenomén Stalin. Náhoda, nebo nevyhnutelnost? Padesát let od měnové reformy*, Praha 2003.

MASER, Werner, *Porušení slova. Hitler, Stalin a druhá světová válka*, Ostrava 1996.

MASTNÝ, Vojtěch, *Soviet War Aims at the Moscow and Teheran Conferences of 1943*. In: *The Journal of Modern History* 47, 1975, 3, s. 481–504.

MAYLE, Paul D., *Eureka Summit. Agreement in Principle and the Big Three at Tehran, 1943*, Newark, London 1987.

MEE, Charles L., *Meeting at Potsdam*, New York 1975.

- MORADIELLOS, Enrique, *The Potsdam Conference and the Spanish Problem*. In: *Contemporary European History* 10, 2001, 1, s. 73–90.
- NEUMANN, William Louis, *After Victory. Churchill, Roosevelt, Stalin and the Making of the Peace*, New York 1967.
- PAN, Stephen, *Legal Aspects of the Yalta Agreement*. In: *The American Journal of International Law* 46, 1952, 1, s. 40–59.
- PANOCHA, Václav George, *Jalta 1945 = Yalta = Jalta. Našeptávači a zrádci*, Praha 2002.
- PLOKHY, Serhii, *Yalta. The Price of Peace*, New York 2010.
- POULÍČEK, Jaroslav, *Druhá světová válka*, Praha 2010.
- POWASKI, Ronald E., *Toward an Entangling Alliance. American Isolationism, Internationalism, and Europa, 1901–1950*, New York, London 1991.
- RAACK, Richard Charles, *Stalin Fixes the Oder-Neisse Line*. In: *Journal of Contemporary History* 25, 1990, 4, s. 467–488.
- RAACK, Richard Charles, *Stalin Plans His Post-War Germany*. In: *Journal of Contemporary History* 28, 1993, 1, s. 53–73.
- REES, Laurence, *Druhá světová válka za zavřenými dveřmi. Stalin, nacisté a Západ*, Praha 2009.
- ROBERTS, Geoffrey, *Stalinovy války. Od světové války ke studené válce (1939–1953)*, Praha 2008.
- ROSZKOWSKI, Wojciech, *The Shadow of Yalta. A Report*, Warsaw 2005.
- SHARP, Tony, *The Origins of the Teheran Formula on Polish Frontiers*. In: *Journal of Contemporary History* 12, 1977, 2, s. 381–393.
- SCHLAUCH, Wolfgang, *American Policy towards Germany 1945*. In: *Journal of Contemporary History* 5, 1970, 4, s. 113–128.
- STRANG, Lord, *Prelude to Potsdam. Reflections on War and Foreign Policy*. In: *International Affairs* 46, 1970, 3, s. 441–454.

- ŠŮRA, Milan, *Konec Velké Trojky? Poslední měsíce americko-sovětského spojení*, Praha 1968.
- TINDALL, George Brown, *America. A Narrative History*, New York, London 1992.
- TOLSTOJ, Nikolaj, *Oběti Jalty*, Praha 1998.
- TUCKER, Robert, *Stalin na vrcholu moci. Revoluce shora 1928–41*, Praha 2008.
- VYSOCKIJ, Viktor Nikolajevič, *Akce Terminal. Postupim 1945*, Praha 1977.
- WANNER, Jan, *Rooseveltův pohled na svět a spojenecká koalice*. In: *Historický obzor* 6, 1995, 5/6, s. 98–103.
- WANNER, Jan, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945. 1. díl. Pevnost Amerika*, Praha 2001.
- WANNER, Jan, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945. 2. díl. Amerika v boji*, Praha 2002.
- WANNER, Jan, *Spojené státy a evropská válka 1939–1945. 3. díl. Zápas o Evropu*, Praha 2002.
- WHITE, Patrick, *New Light on Yalta*. In: *Far Eastern Survey* 19, 1950, 11, s. 105–112.

8 RESUMÉ

This master thesis is concentrated on the allied conferences, which took place during the World War II. The aim of this study is to analyze the attitudes of the representatives of Anti-Hitler coalition – the American presidents Franklin Delano Roosevelt and Harry S. Truman, the British Prime ministers Winston Leonard Spencer-Churchill and Clement Attlee and the leader of the Soviet Union, Iosif Vissarionovich Stalin. This analysis includes an explanation of the reasons for their meetings, complicated arrangements of their appointments and negotiations, which were often quite difficult. The reason of this difficulties consisted in the individuality of each member of the coalition. Everyone had his own aims, which he was supposed to achieve. This study summarizes final results, which were negotiated and confirmed by final establishments from these conferences.

This thesis is also particularly focused on the three most important conferences – it means the conferences in Tehran, in Yalta and in Potsdam. Conference in Tehran was held from 28 November to 1 December 1943. The Big Three solved the problems related to the initiation of the Operation Overlord, Poland, entry of the Soviet Union into the war against Japan or preservation of the soviet borders on the basis of the Non-aggression Pact between Germany and the Soviet Union and of the contract with Finland. The second tripartite conference was held in Yalta from 4 to 11 February 1945. The three powers discussed about demarcation of the borders of Poland not only in the west but also in the east of the country, institution of the Polish government, occupation of Germany after the war and its division, reparations, declaration of the war against Japan by the Soviet Union, establishment of the government of Yugoslavia, the organization of the post-war world and founding of the United Nations Organization.

The last conference which was held during the World War II took place in Potsdam in Germany from 17 July to 2 August 1945. The Big Three negotiated about the establishment of the Council of Foreign Ministers, Germany, government of Poland and its western borders, Austria, Bosporus and Dardanelles straits, relation to former allies of Germany, Japan, adjustment of a situation in Syria and Lebanon, modification of the conditions in Yugoslavia or the relation of the three powers to the Spain. In addition to these events, the attention is also given to the formation of the alliance and other bilateral meetings or conferences during the wartime.

9 PŘÍLOHY

Příloha č.:

- 1) Stalin, Roosevelt a Churchill v Teheránu
- 2) Churchill, Roosevelt a Stalin v Jaltě
- 3) Probíhající zasedání jaltské konference
- 4) Stalin, Truman a Churchill v Postupimi
- 5) Attlee, Truman a Stalin v Postupimi
- 6) Vytyčení polských hranic

Příloha č. 1: Stalin, Roosevelt a Churchill v Teheránu

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cf/Teheran_conference-1943.jpg

Příloha č. 2: Churchill, Roosevelt a Stalin v Jaltě

<http://www.calconnect.com/historical/yalta/yalta1.jpg>

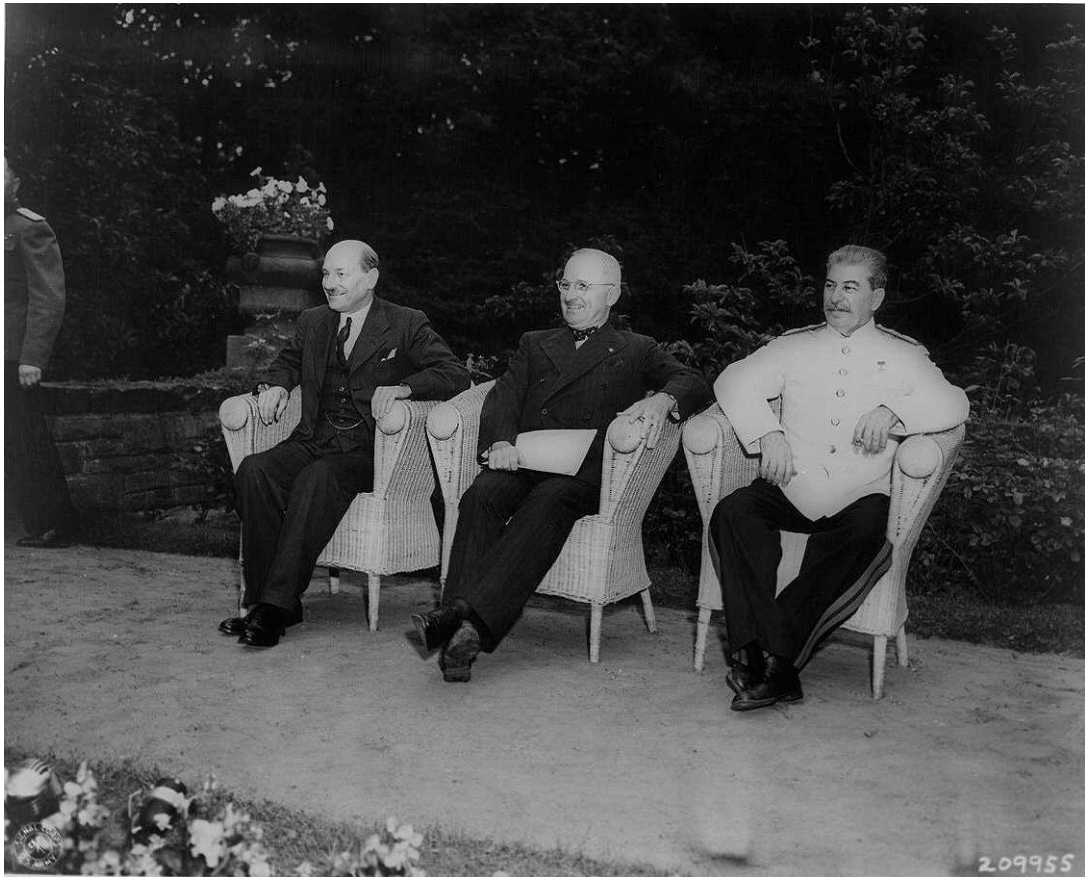
Příloha č. 3: Probíhající zasedání jaltské konference

<http://www.calconnect.com/historical/yalta/yalta3.jpg>

Příloha č. 4: Stalin, Truman a Churchill v Postupimi

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7e/Bundesarchiv_Bild_183-29645-0001%2C_Potsdamer_Konferenz%2C_Stalin%2C_Truman%2C_Churchill.jpg

Příloha č. 5: Attlee, Truman a Stalin v Postupimi

http://ww2db.com/images/person_stalin10.jpg

Příloha č. 6: Vytyčení polských hranic

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/Curzon_linia.svg